

GEORGE MURNU

**ISTORIA ROMÂNILOR
DIN PIND**

VLAHIA MARE

(980—1259)

STUDIU ISTORIC DUPĂ IZVOARE BIZANTINE

BUCUREȘTI

TIPARUL INSTITUTULUI „MINERVA”

1913

www.digibuc.ro

VLAHIA MARE

980 — 1259

EDITURA INST. DE ARTE GRAFICE «MINERVA», BUCUREȘTI
REPRODUCEREA OPRITĂ

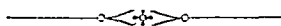
GEORGE MURNU

**ISTORIA ROMÂNILOR
DIN PIND**

VLAHIA MARE

980—1259 .

**STUDIU ISTORIC DUPĂ IZVOARE
BIZANTINE**

BUCUREȘTI

«MINERVA», — Institut de Arte
Grafice și Editură. — B-dul Aca-
demiei, 3 — Str. Edgar Quinet, 4

1913

Tatălui meu

*Cu semn de nemărginită
iubire și recunoștință*

*Scierea, care se publica aici în volum, a aparut întâia dată în Convorbiri Literare între anii 1905 — 1907 ; ea datează din timpul studiilor mele la universitatea din München, unde mi-au stat la îndemâna izvoare bogate pentru alcătuirea ei. Intr'însa se cuprinde istoria cea mai veche și mai întunecată a **Românilor din Vlahia Mare (Tesalia)**, adica o bună bucată din trecutul istoric al Aromânilor de astăzi. Această parte a istoriei nu interesează numai prin ea însăși întru cât ne ajută a cunoaște trecutul unei părți însemnate a neamului românesc, ci și prin faptul că ea, cum se va convinge însuși cetitorul, ne poate lumina în multe privințe asupra prezentului și e, prin aceasta, de o actualitate așa zicând palpitantă, mai ales acum când e vorba de drepturile și soarta Aromânilor. Drept-care cred că-mi fac o da-*

torie tipărint-o din nou și făcând-o accesibilă marelui public. Lucrarea însă nu trebuie socotită în întregimea ei ca o simplă reproducere a textului publicat în Convorbiri. Ea a fost revăzută, modificată și înavușită pe alocuri prin unele citații după scrieri cari mi-au mai ajuns la cunoștință.

La cele trei studii apărute în Convorbiri adaog în acest volum ca anexă un rezumat al istoriei Românilor din Peninsula Balcanică, atât a grupului din Pind, a Aromânilor propriu ziși, cât și a marelui grup de Români medievali din munții Hemos (Balcani), cari au întemeiat imperiul româno-bulgar sub Asanizi. Acest rezumat a fost publicat în Luceafarul jubilar din 1906, unde a făcut parte întregitoare din istoria pe scurt a neamului românesc scrisă de Domnii N. Iorga, V. Pârvan și Dr. I. Lupaș. Cred că și retipărirea lui poate fi binevenită acum pentru o mai de aproape cunoaștere a trecutului istoric al Românilor balcanici.

București, 20 Noembrie 1912.

G. MURNU.

INTÂIA APARIȚIE A ROMÂNILOR IN ISTORIE

Istoria, cum e știut, face cunoștința mai întâiu cu Românii din dreapta Dunarei și pe urma cu cei din Dacia Traiană — lucru ușor de înțeles dacă luam în seama nu numai înțetatea rolului istoric jucat de catre cei dintâi, ci și împrejurările culturale cu totul deosebite în care se găseau ei mai aproape de poporul grec, a carui istoriografie abia se întrerupe dela Herodot până la Halcondyles.

Dela ivirea lor din starea haotică a veacului de mijloc trec vr'o câtevà sute de ani pâna când răsar la lumina istoriei frații lor din Carpați; în acest rastimp istoricii din Bizanț nu numai că ne fac destul de bine cunoscuți pe Românii balcanici, ci ne și descriu aproape

cu deamanuntul luptele lor cu Grecii bizantini, vrajmașii lor de moarte. Dar foarte rare și scumpe la vorba sunt știrile lor despre începuturile istoriei românești. Pe lângă asta, ele niciodată nu ne vorbesc nemijlocit despre Români, ci numai în treacăt și întâmplător întrucât le da prilej subiectul ce tratează, de obicei viața și faptele împăraților bizantini.

Știri de felul acesta, culese dela Thunman încoace, au fost adeseori citate și discutate de către scriitorii interesați de obârșia românismului. Aici e vorba numai de un pasaj, aflător în Kedrenos, cel dintâiu care pomeneste pe Români în veacul al zecelea. Dar înainte de a-i împărtași cuprinsul, să povestim pe scurt întâmplarea istorică, cu care sta în legătura.

La moartea energicului împărat Ioan Tzimiskes în anul 976, după încorporarea Bulgariei la imperiul bizantin și stingerea dinastiei naționale, Bulgarii se ridică în Macedonia împotriva noului împărat Vasile al II-lea sub povața a patru capetenii, «feciorii comitelui» Șișman, cari, retrași în partea despre apus a țării lor, pastrau încă neatinsa libertatea și neatârnairea ei.

Cel mai tânăr dintre dâșșii, Samuil, ocupa tronul din Ohrida, și autorul nostru ne spune soarta celorlalți trei frați, a căror peire a făcut cu puțință întronarea neîmblânzitului țar. Unul, Moise, a căzut la încunjurarea orașului Serres; al doilea, Aron, fu ucis de fratele sau Samuil, fiindcă «ar fi ținut la Bizantini sau ar fi râvnit la scaunul său ; iar cel din urma, David, fu omorât între Castoria și Prespa pe la locul numit *Stejarii-Frumoși de către niște Vlahi călători*¹⁾.

Cronicarul bizantin, cum se vede, înregistrează faptul în chip sumar, fara sa ne dea nici un fel de deslușire la mulțimea de întrebări ce se îmbulzesc în mintea noastră în legătura cu prilejul acesta. El nu ne spune de unde sunt acești Vlahi, dacă sunt localnici ori din alte părți, cum pare a se înțelege din caracterizarea lor, și cum, când anume și de ce au făcut ei acest omor.

Roesler, citând pasajul, se marginește a constată întâia amintire istorică a Românilor²⁾

¹⁾ Kedrenos, ed. Bonn. II, p. 435, 13 ; Δαβιδ μὲν εὐθὺς ἀπεβῶν κἀνααιρεθεῖς μέσον Καστορίας καὶ Πρέσπας καὶ τὰς λεγομένας Καλάς Ἐρῶς παρὰ τινῶν Βλάχων ὁδιτῶν.

²⁾ *Romänische Studien*, Leipzig 1871, p. 107.

și nu mai pierde vremea discutându-l, căci lui îi este mai mult de dorita sa încheiere finală și nu de asemenea marunțisuri. Tomasek identifica chiar localitatea Stejarii-Frumoși, unde a avut loc omorul, cu orașelul actual românesc *Vlaho-Clisura*¹⁾: lucru greu de admis, căci nici pozițiunea lui (el e așezat cu mult mai spre sud-est), nici originea lui mai nouă nu permit această identificare. Pic, care, fie din spirit de sistem, fie din necunoștința serioasă a literaturii bizantine, tratează foarte vitreg istoria Românilor balcanici, constata și el întâia amintire a Românilor «între Castoria și Prespa, deci în mijlocul unui ținut locuit de Slavi și adaoga: lucru caracteristic pentru ei, ca chiar în aceasta a lor ivire dintâiu îi găsim *singuratici și rătăcitori*»²⁾.

¹⁾ În *Sitzungsberichte der k. Wiener Akad.*, vol. 60 ; p. 401 și *Zeitschrift für oesterr. Gymnasien*, an. 27 (1876), Viena, p. 345, Καλάς ὄρος (jetzt Kladoruby nördlich von Vlachoklisura).

²⁾ *Ueber die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880. p. 55. Teza lui că în Peninsula Balcanică nu au fost mase statornice, de Români și cu însemnătate politică, ci numai gloate lainice și de pripas, e greșită cum vom arată altădată mai pe larg ; de altfel părerea noastră în aceasta privință se va lămurii într-o cârtă și din cele ce urmează. B. P. Hașdeu, *Din Etymologicum magnum Romaniae*, ed. II; și *Strat și substrat*, Buc

Comentariile cele mai ciudate însa la pasajul nostru se afla la învațatul francez Schlumberger, foarte bine cunoscut prîn lucrările-i monumentale din istoria bizantina. El, cunoscătorul adânc al lumii medievale din Orient, e de-o prevenire și naivitate de necrezut, vorbindu-ne despre Români. După dânsul, David fu rapus de niște «*Vlaques errants, c'est-à-dire quelques pasteurs de cette race qui se trouvaient là dans leur patrie, quelques-uns de ces sauvages bergers vlaques dont les représentants actuels, demeurés presque aussi incultes qu'ils étaient aux environs de l'an mille, constituent parfois une rencontre fort désagréable pour le voyageur égaré en terre de Macédoine ou de Thessalie*»¹⁾. Pareri prea puțin drepte și istorice în generalizarea lor și deci cel puțin curioase din partea învațatului francez. Nici Bizantinii, oricât de mult erau ei porniți, și cu drept cuvânt împotriva Românilor, n'au rostii o asemenea

1894, p. 62, citeaza pasajul ca sa dovedeasca cumca in aceasta vreme «Românii fugiți din România nu erau încă așezați nicăeri într'un mod statornic, ci alcătuiau deocamdată cete de bejenari fara adapost .

1) *L'épopée byzantine à la fin du 10eme siècle*, Paris. 1896, p. 606.

—osândire a unui neam întreg, caci — lucru uimitor! — Schlumberger crede că acești Vlahi, pastori sălbatici, nelegiuți, «sont les ancêtres des Roumains d'aujourd'hui»! ¹⁾)

Dar siguranța, cu care se admite omorul și originea românească a ucigătorilor prințului bulgar, nu ni-i chezașuită prin nimic hotarător. Kedrenos sau mai bine zis Skylitzes ²⁾) nu este martor contemporan al întâmplării povestite de dânsul și nici întâmplarea aceasta nu-i întarita prin vr'o marturie anterioară lui. Din ce izvor va fi luat el știrea despre acest omor, nu știm. Se poate, pe de altă parte, ca numirea de Vlahi din pasajul nostru sa fi provenit din o greșita descifrare

L. c. nota 2. Ar fi o singură împrejurare ușurătoare pentru autor, dacă ciuda-i năpastuitoare i-ar fi inspirat-o vorbele nesocotite (coincidența e izbitoare!) ale flecarului Sathas: *Bibl. graeca*, vol. VII, p. 140 (introducere): οἱ Βλάχοι οὔτι (din Macedonia și Tesalia) ποιμένες ἦσαν καὶ εἰσι τὸ φυτόριον τῶν μασιάντων τῆς Ἑλλάδος ληστῶν: acești Vlahi erau păstori și sunt prășila de tâlhari cari au bântuit Grecia — lucru contrazis cu sute de marturii de-alé scriitorilor cei mai serioși ai Greciei.

²⁾) Kedrenos, un necunoscut, a trăit la sfârșitul veacului al XI-lea și a copiat pe Ioan Skylitzes, un asiatic care a scris cronica în jumătatea a doua din acelaș veac. Vezi K. Krumbacher, *Gesch. der byz. Litteratur*. ed. 2, München 1897, p. 365 sq. Despre confuzia și inexactitatea lui Kedrenos v. Schlumberger, *L'Épopée byz.* II, Paris 1900, p. 43.

a manuscrisului. Dar mai probabil e ca aici prin Vlahi autorul va fi înțelegând *păstori* sau *nomazi*, așa cum uneori de fapt ne întâmpina la Bizantini ¹⁾). Dar chiar dacă am primi ca autentică relația dată de Kedrenos, ramâne încă discutabilă calificarea morala a omorului; căci nu putem ști în ce condițiuni s'a savârșit el, ca să-l ținem de o crimă ordinară, de vreme ce se poate să fi fost la mijloc o legifimă apărare și deci să avem înaintea noastră un caz analog cu cel petrecut când cu moartea celui dintâiu frate al lui Samuil.

Dar spusa lui Kedrenos devine și mai îndoiioasă, dacă luăm în seamă un izvor bulgaresc, după care acest David n'a pierit câtuși de puțin de moarte silnică, ci din potrivă, ar fi domnit între anii 977—979 și pe la anul 980 ar fi cedat scaunul fratelui său Samuil și s'ar fi călugărit ²⁾).

¹⁾ Vezi mult citatul pasaj al Anei Comnena (ed. Teubner II, p. 8, 6: ὅποσοι τὸν νομάδα βίον εἶλοντο (βλάχους τούτους ἢ κοινῆ καλεῖν οἷός τε διάλεκτος): adecă «cei cari duc viață de nomad și cari în limba vorbită se chiamă Vlahi» înțeles păstrat până astăzi la Greci. Cf. și Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* p. 218: es ist kein Zweifel, dass man unter Vlachen... damals oft auch slavische Hirten verstand». Această se întâmplă când e vorba de profesiune și nu de naționalitate; cf. și Pouqueville *Voyage de la Grèce*, ed. II, vol. II., p. 326.

²⁾ Schlumberger, l. c. I, p. 605—606.

Aceste considerații, credem, sunt destule pentru a discredita măcar pasajul în chestiune. El nu poate sluji nicidecum ca punct de plecare în istoria Românilor ; nu numai istoricește nu are un singur punct de razim, ci și sub raportul cronologic, topografic și etnologic e șovăitor și nedeslușit. Trebuie dar să căutam un alt fapt pozitiv, care să introducă pe Români în istorie. Din fericire acest fapt există și-l găsim prizărit într'o opera bizantina, asupra careia nu s'a staruit îndeștul până acum ¹⁾. Autorul, contemporan cu Kekaumenos (din veac. al II-lea), nu e numit ; dar, cum reiese din text, e de aproape înrudit cu nobila familie a Kekaumenilor, care a jucat un rol foarte însemnat în istoria Eladei. Știrea ce el ne da ocazional poarta un caracter oficial, căci provine direct din cancelaria marelui împărat al Bizanțului Vasile

¹⁾ În *Λόγος νουθητητικός πρὸς βασιλέα*, anexat la *Cecaumeni strategicon* et incerti scriptoris de officii libellus, ed. B. Wassiliewsky et V. Jernstedt, Petersburg, 1896.

Asupra autorului și pasajului v. și Schlumberger, l. c., I, p. 635 și urm. precum și Vasiljevskij (mie inaccesibil) în «Jurnalul ministerului învățământului public rus», fasc. de Iunie, Iulie, August din 1881, t. t. CCXV, pp. 242-249, CCXVI, pp. 102-171 și 316-351. Vezi și p. 33.

al II-lea, ucigătorul de Bulgari, și pare a fi însași transcrierea hrisovului original ce se afla în arhiva *Niculițeștilor*, o alta vestită familie din Larisa, înrudită cu Kekaumenii ¹⁾).

Anonimul nostru, nepotul lui Niculița, care sub acest împărat a fost guvernator al Eladei, ne comunica următoarele, p. 95 :

«Bunicul meu Niculiță, după multe osteneți în slujba Romaniei (imperiul bizantin) a ajuns și *duce* al Eladei ca răsplată din partea stăpânirii pentru credința sa. Această dregătorie precum și *domesticatul excubiților* o dobândise el fără drept de moștenire pe temeiul unui hrisov. Dar veni unul Petru, fiu de frate

¹⁾ Încuscrirea acestor doua familii o mărturisește Kekau-
menos, p. 65.

Eră o înrudire de alianța, nu de sânge. Și dupa nume și după purtare acești Niculițești nu par a fi de origina greaca. În lupta Bulgarilor cu Vasile vedem pe Niculița trădând cauza bizantină și alăturându-se la Bulgari; v. Kedrenos, II, p. 452 și urm. Mai târziu, sub domnia lui Constantin al X-lea Duca (în anul 1066), un Niculița, prefectul din Larisa, se pune în capul revoluțiunii românești, v. Kekaumenos, p. 66-73. Edi-torii lui Kekaumenos numesc familia Niculița bulgaro-vlahică» (v. prefața, p. 5); noi credem ca ea este de obârșie româ-nească. Părerea lui Schlumberger (l. c., p. 635) cumca anoni-mul nostru e însuș Niculiță, conducătorul răscoalei Româ-nilor, e foarte puțin probabilă. Mai pe larg vezi în partea a doua a studiului nostru.

al împăratului *Francei* (= Germaniei) la răposatul împărat chir Vasile, în al patrulea an al împărăției sale, și i-a dat titlul de *spatar*, făcându-l *domestic al excubiților* Eladei. Și a scris împăratul către bunicul meu : Cunoscut îți fac ție, Vestiere, ca venit-a în slujba împărăției unul Petru, nepotul bun al împăratului Germanilor, și după cum zice, s'a legat sa fie și sa moara ca slujitor împărăției mele. Împărăția mea primindu-i jurământul de credință i-am dat titlul de spatar, și fiindca e străin de legea noastră n'a gasit cu cale să-l faca *strateg*, ca să nu înjosim pe Romei, ci l-a numit *domestic al excubiților* de sub porunca ta. Dar știind împărăția mea ca aceasta slujba ai primit-o prin hrisov dela răposatul meu tată, în locul excubiților îți daruesc *domnia peste Vlahii din Elada*» ¹⁾.

1) Ὁ πάππος μου ὁ Νικουλιτζας πολλα κοπιάσας ὑπερ τῆς Ῥωμανίας ἔφθασε καὶ δοῦξ Ἑλλάδος φιλοτιμηθεὶς ὡς πιστὸς παρὰ των κρατούντων. Καὶ τὴν μὲν ἐξουσίαν ταύτην εἶχεν ἀδιάδοχος οἰα χρυσοβούλλου, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ δομεστικῆτον τῶν ἐξκουβίτων τῆς Ἑλλάδος. Προσηλθε δὲ τις ὀνόματι Πέτρος ἀδελφόποις ὦν τοῦ βασιλέως Φραγγίας πρὸς τὸν μακαρίτην βασιλέα κῦρ Βασίλειον ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν σπαθάριον προβάλόμενον αὐτὸν δομεστικὸν τῶν ἐξκουβίτων Ἑλλάδος. Ἐγραψε δὲ πρὸς τον πάππον μου : γνωστὸν ἔστω σοι, βέστα, ὡς προσηλθεν εἰς τὴν δούλῳσιν τῆς βασιλείας Πέτρος ὁ γνήσιος ἀνεψιὸς τοῦ ῥηγὸς Γερμα ἄν-

Din fericire autorul are grija de a însemna anul când are loc această întâmplare, și deci putem preciza cu toată siguranța datarea hrisovului comunicat de dânsul. Chir Vasile, care'i amintit aici, este fără îndoială Vasile al II-lea. El se urcă pe tron în 976, și dacă schimbul de dregătorii se face în al patrulea an de domnie al acestui împărat, avem ca dată hotărâtă pentru hrisov anul 980. E dar cel mai vechiu document istoric nu numai amintitor de Români, ci și bogat în învățăturile ce putem trage dintr'însul.

καὶ ὡς λέγει, ἐτόπωσεν εἶναι καὶ ἀποθανεῖν δοῦλος τῆς βασιλείας μου-
 Γούτου τὴν πίστιν ἀποδεξαμένη ἡ βασιλεία μου ἐτόπωσεν αὐτὸν σπα-
 θάριον ἐπὶ τοῦ χρυσοκλίνου. Ἐπεὶ δὲ ἐθνικός ἐστιν οὐ κατεδέξατο
 ἡ βασιλεία μου προβαλέσθαι αὐτὸν στρατηγόν, ἵνα μὴ ἀχρειώσωμεν τοὺς
 Ῥωμαίους, ἀλλὰ προεβάλετο αὐτὸν δομέστικον τῶν ὑπὸ σὲ ἐξκουβίτων.
 Γινώσκουσα ἡ βασιλεία μου ὅτι ἀπὸ τοῦ μακαρίτου μου πατρὸς ἔχεις
 τοῦτο διὰ χρυσοβούλλου, ἀντὶ τῶν ἐξκουβίτων δωρεῖται σοὶ τὴν
 ἀρχὴν τῶν Βλάχων Ἑλλάδος. — *Duce* și *strateg* înseamnă la
 Bizantini tot una și corespund cu «gubernator» sau «prefect»
 (la Turci corespunde cu *valiul*); *domestic* eră șeful unui corp
 de trupe regulate ale provinciei. După Hopf (citat mai la
 vale), spatharii și stratores erau simpli ofițeri, iar spatharo
 candidați aveau rangul unui colonel. Φραγγία e expresia
 populară pentru statele apusene, în special catolice; aici
 ține loc de Germania, cum se poate vedea mai jos. Petru
 despre care-i vorba aici va fi un nepot al lui Otto al II-lea
 (973—983), care prin soția sa Theophano eră încuscrit cu
 curtea imperială bizantină.

Prin el, pentru întâia dată, ne încredințăm că în veacul al X-lea nu numai așezați erau Români în Elada, ci că și politicește aveau o pozițiune deosebită în această țară și nu se confundau cu cealaltă populație indigenă slavo-greacă, supușii propriu ziși ai domnului din Larisa ¹⁾). Aceasta presupune neapărat că și geograficește situația lor eră destul de bine circumscrisă în mijlocul celorlalte neamuri. O asemenea autonomie națională găsim și la începutul vieții istorice a Românilor din Carpați ²⁾). Dar care parte din Elada ocupau Români în această vreme? Sub numele de Elada nu se mai înțelege acum Grecia

¹⁾ Schlumberger (l. c., p. 636) crede că Vlahii din Elada aici ar fi însemnând un corp de oștire alcătuit de Români. Ideea ni se pare riscată, căci mai întâiu în nici o provincie bizantină (și erau destule între ele care numărau barbari) nu întâmpinăm un corp de armată extraordinar compus de străini (afară de miliția și trupele regulate obișnuite), și al doilea, fiindcă *niciodată* nu găsim amintită existența unei asemenea trupe românești. Pe lângă asta, termenii cu care se designează noua funcție a lui Niculiță sunt așa de lămuriiți, încât o îndoeală în această privință e cu totul exclusă. Vlahii Eladei aici nu pot fi decât totalitatea locuitorilor Români din aceasta provincie. Aceasta concordă cu faptele și știrile de mai târziu.

²⁾ D. Onciul, *Conv. Liter.* (1902), p. 726 : «țara Vlahilor avea o pozițiune deosebită în regatul (ungar), cu oarecare autonomie națională».

clasică, ci *tema* (θέμα, provincia) bizantină ce cuprindeă Grecia de mează-noapte (afară de Etolia și Acarnania) împreună cu Tesalia și Eubea. Românii, munteni prin excelență, cel puțin la început nu puteau ocupa decât locurile ce li erau îmbiiate de natură și unde-i găsim și mai târziu, adică lanțurile munților înalți și adăpostitori ce făceau din Tesalia o întăritură puternică (pozițiunea amintește Ardealul), și cari, din mai multe puncte de vedere, îi ridică deasupra iobagilor dela șes. Cu deosebire trebuie să-și fi ales ei, ca mai priitor, masivul cunoscut cu numele de Pind, care pornind din inima Greciei formează spatele apărător al Tesaliei despre Epir și tae adânc teritoriul Macedoniei. Aici au descălecat ei întâia dată și de aici au purces și s’au lățit mai departe, cucerind încetul cu încetul cea mai mare parte din această provincie și întipărindu-i acel caracter național românesc, care a silit și pe straini, ba chiar pe înșiși pedanții elenizatori din Constantinople, s’o recunoască drept *țară românească, Vlahia*, întâia țară românească cunoscută de istorie. Așezarea Românilor pe coastele Pindului a fost așa de temeinică și definitivă, încât chiar după atâtea

năpraznice răsturnări și valvârtejuri ce a suferit această țară în vreme de peste o mie de ani, ea înfățișează și azi pe o mare întindere muntoasă acelaș caracter românesc, care trebuie să-l fi luat din veacul întâiu al așezării lor¹). Această îndărătnică și nepilduita rezistență a Românilor din Pind în teritoriul ocupat de dâșii dintru început (de când adică s'au rupt din masa lor centrală) e caracteristică neamului nostru întreg. Din cele trei grupuri mariale Românilor din veacul de mijloc numai unul a dispărut cu desăvârșire — grupul celor din Hemos (Balcani). Stăruința milenară a Românilor pe văile și podișurile Pindului alături de un popor superior în raporturile sociale și culturale (popor care a contopit mulțime de

1) Ramurile lor se lăteau după Kekaumenos (p. 74) în Macedonia și Epir, și ajungeau de sigur până pe munții Etoliei și Acarnaniei — altfel nu ne-am putea explica existența de mai târziu a unei «Mici Româнії», Μικρὴ Βαλκία, în aceste două din urmă regiuni. Porțiunea culminantă a Pindului în locul ce unește cele trei țări: Tesalia, Macedonia și Epirul, e după G. Weigand adevăratul «Aromunenland». Tot d-sa ne spune că o parte din această țară poartă până astăzi numele de *Palia-Vlahia* (Vlahia veche); v. Die Aromunen, Leipzig, 1895, vol. II, p. 282; cfr. și *Cronica anonimă* (în cronicile României, de M. Kogălniceanu, ed. II, (Buc. 1872), Tom I, p. 107; «și locurile lor (a Coțovlahilor) unde locuiesc se zice Vlahia, iar țării acesteia ei îi zic Vlahia cea mare».

Slavi) ne dă o dovadă mai mult că stingerea Românilor medievali din Hemos, care de bună seamă au fost mai tari și mai numeroși decât cei din Tesalia, nu se datorește numai și numai *slavizării*, precum s'a zis (~~Slavii au fost etnicește totdeauna mai slabi decât Românii~~), ci în mare parte unei *emigrări*. Așezarea și expansiunea acestor grupări de Români ne prezintă un paralelism interesant. Date fiind și împrejurări istorice și geografice analoage, astăzi am fi avut poate trei Românii aproape tot atât de puternice și întinse; aceiași sâmburi deopotrivă înzestrați de natură ar fi dat, firește, roade asemănătoare.

La întrebarea dacă de pe acum — adică din veacul al X-lea — părțile muntoase ale Tesaliei poartă numele de Vlahie, așa cum se arată mai târziu în istorie (ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία), am putea răspunde afirmativ; existența ei — oricât de redusă va fi fost ea în prima-i fază — este implicată în expresia anonimului «domnia peste Vlahii din Elada» (ἀρχὴ τῶν Βλάχων Ἑλλάδος) și o putem deduce cu atât mai lesne, cu cât știm acum că sfera locală și administrativă, în care trăiau Românii tesalioți, e curată de

elemente etorogene. Și dacă ea nu e numita, este că nu s'a dat prilej la aceasta.

De altfel nu trebuie să uităm că autoritațile bizantine, zeloase păstrătoare ale tradițiilor vechi, cu greu schimbă numirile geografice moștenite din vechimea romană și elină. Deși numele de Vlahie va fi fost pus în circulație de timpuriu, el nu ne întâmpină în istoriografia bizantină decât la începutul veacului al XIII-lea, în Nichita Honiate ca *μεγάλη Βλαχία*; întrebuițarea-i anterioară însă ne e asigurată de Benjamin din Tudela, și asupra ei nu încapе îndoială. Dar e curios că vestitul rabin, care a străbătut Grecia imediat după jumătatea veacului al XII-lea, prin Vlahie înțelege nu numai ținuturile muntoase sau «marea Vlahie» a lui Honiate, ci întreagă Tesalia cu înălțimile ce o înconjoară, în opozițiune cu «regiones Græcorum» — șesurile despre Grecia propriu zisă¹⁾. Cum se explică aceasta con-

¹⁾ Vezi Tafel, *De Thessalonica ejusque agro*, Berlin 1839, p. 473 (unde e publicat întreg pasajul lui Beniamin din Tudela textul ebraic și trad. latină). În tratatul dintre Alexie al III-lea cu Venețienii (1199) se amintește Vlahia (Tesalia); Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 121; greșit citat la Heuzey, *Le mont Olympe et l'Acarnanie*, Paris 1860, p. 44 (provincia Vlachiæ).

trazicere? Greutatea explicării se înlătură lesne admitând că, pe câtă vreme Beniamin ne transmite ceea ce a văzut și auzit el însuși și ne dă prin urmare o concepție populară a stărei de lucruri de pe timpul său, Honiate, istoricul curții, ne face cunoscut numele oficial, așa cum îl va fi găsit în arhivele imperiale din Constantinopol. Deși dar știrea lui Honiate e mai nouă, ea ne înfățișează, fără îndoială, o împărțire politica mai veche, stabilită din momentul când s'a simțit trebuința de a deosebi Elada propriu zisă de Țara Vlahilor. Mai târziu — din veacul al XIII-lea înapoi — numele de Vlahia (ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία, Μεγάλη Βλαχία sau simplu Βλαχία) înlocuiește aproape cu totul savantul și oficialul *Tesalia* și dăinuește până după venirea Turcilor.

Din toate acestea rezultă că nu e câtuși de puțin exclusă putința existenței unei Vlahii pe munții Tesaliei în veacul al X-lea; hârtia împărătească publicată de noi o recunoaște indirect, recunoscând un cerc de cârmuire deosebit pentru Vlahii Eladei. Aceasta este «terra Blacorum» din Pind. Ființa ei dovedește că Românii nu puteau fi tocmai de curând așezați în Tesalia. Kekaumenos vorbind

~~de originea Românilor pomenește pe Daci și Besi, pe Traian și Decebal, dar nu ne spune nimic despre epoca descălecerii lor în Elada. Se vede că amintirea începutului lor nu mai eră proaspătă în mintea contemporanilor săi. Dacă nici Kekaumenos, un reprezentant însemnat al clasei culte și nobile bizantine, nu ne știe relata cu siguranță un fapt ce interesează de aproape patria sa, ne credem în drept să admitem una din două: ori că Români ca păstori s'au strecurat în grupuri încetul cu încetul și fără sgomot¹⁾, ori ca, mai probabil, vor fi venit atunci, când ținuturile locuite de dânșii erau în stăpânirea Bulgarilor, căci numai așa se explică neștiința sau tăcerea absolută a Bizantinilor în această chestiune. Părerea cea din urmă o confirmă și tradiția locală ce ne-o împărtășește Kekau-
menos, cum că mulțimea Românilor din în-~~

---

1) Precum s'a întâmplat mai târziu cu Români în Croația, după Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten*. In den Denkschrift. der k. Wiener Akad. der Wissench., vol. 30 (1880) p. 6: Români au pătruns în Croația «nicht in grossen Massen sondern als Wanderhirten in kleinen Gruppen, ohne Aufsehen zu erregen, unbemerkt von den Chronisten». Cfr. și Pouqueville, op. cit., ibid., p. 328.

ceput s'ar fi revărsat peste locurile ce ocupă ¹⁾. În cazul acesta situația politică a Românilor, așa cum ne-o prezintă hrisovul lui Vasile al II-lea, trebuie să dateze de pe timpul domniei bulgare, sub care ei se vor fi bucurat de multe drepturi și foloase, căci altmintrelea nu înțelegem alipirea lor nestrămutată către Bulgari în tot decursul istoriei. Când Bizantinii au recucerit țările stăpânite de Bulgari înainte de veacul al X-lea, așezarea și constituirea Românilor eră un fapt împlinit, și ei au trebuit să-l recunoască de voie de nevoie ²⁾.

Că sub Bulgari și cu Bulgarii au petrecut Românii o parte bună din veacul de mijloc și nu alături de Greci, vădit ne arată și numele Vlah, cu care Grecii cunosc pe Români, nume împrumutat dela Slavi; tot așa mai târziu Grecii cunosc pe Germani cu numele slav

¹⁾ A se vedea l. c. mai sus.

²⁾ Tăria locurilor ocupate de Români eră destulă chezășie pentru siguranța lor. În cetățile lor naturale nu putea să le fie mai rău sub Bizantini decât pe timpul Turcilor. Că așa a fost și în cele dintâi veacuri până la trecerea prin țara lor a lui Beniamin din Tudela, ne-o spune acesta destul de plastic : «nici un domnitor nu poate să-i supue» («neque rex ullus eos domare potest»); expresia aceasta e răsunetul unei convingeri căpătate după un șir de experiențe din partea multor generații anterioare din Grecia.

Νέμιτσοι ¹⁾). Dacă Grecii ar fi fost pururea în nemijlocită atingere cu Românii, n'ar fi avut trebuință să recurgă la un nume străin pentru deziagnarea lor. Covârșitorul număr de elemente slave în limba română ²⁾ și puținătatea celor de origine bizantină ne duce la aceeași încheere; deasemenea și atârnarea bisericească a «Românilor din toată Bulgaria» de biserica din Ohrida ³⁾).

Din toate aceste reese în chipul cel mai învederat, că întâia răzlețire a maselor românești (întâmplată aproape simultan, căci cuvinte puternice de aceeaș natură vor fi pricinuit-o) și așezarea lor ca grupuri deschilinite în Pind, în Balcani și în Carpați, unde ni-i înfățișează isto-

1) Zonaras, ed. Teubner, IV 233, Νέμιτσοι; ba chiar din timpul lui Alexie I Νεμίτζων: Hopf VI, 1119 (într'un hrisov al împăratului către o mânăstire din Patmos).

2) Foarte însemnator e că una și cea mai de seamă instituție socială a Românilor din Tesalia, Epir și Macedonia, păstrată din veacul de mijloc până astăzi, poartă o numire slavă: *celnicatul*, dela *celnic* = slav. celnik; traducerea literală daco-română prin «fruntaș» ne arată că termenul nu eră necunoscut în Carpați (în loc de *celnic* la celelalte grupuri de Români s'a întrebuițat cuvântul *chinez*). Despre vechimea și originea militară a cuvântului slav v. mărturia lui Kekaumenos, l. c., p. 28: ὁ δὲ στρατηγὸς τῆ τῶν Βουλγάρων διαλέκτῳ τζελνίκος λέγεται.

3) După cunoscutul hrisov al lui Vasile al II-lea, dat în 1019.

ria medievală, datează de buna seamă dinaintea veacului al X-lea. Jirecek pune această razlețire prin veacul al VII-lea și dă pricină întinderea elementului slav, a cărui curgere peste Dunăre a luat sfârșit tocmai în această epocă¹⁾. Dar data asta mi se pare prea timpurie. Unitatea limbei românești constatată de filologie — adică coincidența aproape a tuturor fenomenelor lingvistice observate în toate dialectele românești — și comunitatea multor elemente slave din aceste dialecte, vorbesc destul de tare împotriva unei asemenea păreri. Limba română căpătase fizionomia ei proprie unitară și și asimilase în acelaș timp o bună parte din lexicul slav, când a avut loc ruperea și desmădularea românizmului. Învrăurirea slavă asupra graiului românesc de pretutindeni este atât de intensă și de o natură așa de intimă uneori, încât ea nu se poate înțelege decât prin o îndelungată conviețuire contemporană a tuturor Românilor cu Slavii. Dacă dar nici din veacul al VII-lea, când latinitatea elementului român nu eră încă esențial atacată, și nici după veacul al X-lea nu poate dată despărțirea Ro-

¹⁾ C. Jirecek, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens* (Viena 1901), I, p. 34. M. Kogălniceanu eră de aceeaș părere.

mânilor deolaltă, atunci cu necesitate ea trebuie să se fi întâmplat înăuntrul acestor două date extreme. Căderea imperiului bulgar în deceniile dintâi ale veacului al XI-lea și deci trecerea Românilor sub un regim politic și administrativ nesuferit de dânzii le va fi dat, foarte probabil, un nou prilej de bejănarit și răschirare (credem că tocmai în aceasta perioadă se va fi întărit și înmulțit românimea din Carpați¹⁾); retragerea din Balcani spre Carpați va fi culminat însă în epoca Asanizilor și se va fi încheiat la venirea Turcilor), dar se pare că ruperea dintâiu și cea mai de căpetenie s'a savârșit în decursul veacului al VIII-lea și al IX-lea, tocmai în epoca cea mai întunecoasă a istoriei bizantine. Pe atunci barbarii dela Volga, revărsați peste Dunăre, cutropesc prin puterea armelor cea mai mare parte din cuprinsul Peninsulei Balcanice, iar pe de altă parte imperiul bizantin, înghesuit în Europa pe coastele mării Egee și Adriatice, trece prin grea cumpănă, care vârfuește nu numai în

---

¹⁾ O dovadă că Românii nu erau destul de tari și compacți până atunci în Carpați ne pare a fi tăcerea ce păstrează asupra lor Constantin Porfirogenitul în *De admin. imperio*, când el dă amănunte interesante despre toate neamurile ce locuiau în veacul al X-lea spre nordul imperiului.

luptele stârnite de iconoclaști, ci și în secătura deplină a vieții culturale din Bizanț¹). A fost această vreme ca o noapte viforoasă ce s'a abătut peste peninsula și a învălmășit popoarele și a sguđuit din adânc temeliele și rânduiala din trecut. O lume nouă răsări, deplin încheată, din aceste două veacuri de întunec, din acest vălmășag de neamuri — națiunile moderne. Pe mormântul popoarelor asiatice și greco-romane se înalță adevăratul *bizantinism* — națiunea greacă de astăzi; din altoirea Bulgarilor barbari pe tulpina Slovenilor răsar Bulgarii pravoslavnici; din amestecul unui popor slav cu rămășițele latine se naște națiunea sârbă. Nu e de mirare dar că tot atunci din trunchiul marelui popor daco-și traco-roman, stăpânitorul Daciei traiane și aureliane, în amestec mai mult sau mai puțin cu Slavii se naște un nou vlăstar, Românii. Dar patria lor, pe ambele maluri dunărene, pe vremea asta eră potopită de puhoiul străin; și ei, călăuziți ca de o faclă luminoasă de simțul firesc care păstrează popoarele, au străbatut valul și și-au căutat mântuire și adăpost

1) Vezi K. Krumbacher, l. c., p. 12—13.

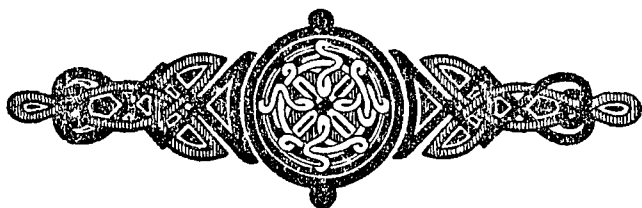
pe plaiurile cele mai înalte și tari, în care și-au putut înlimăni ființa și avutul moștenit din străbuni. O asemenea faptă, de s'ar fi întâmplat într'o epocă liniștită și normală, n'ar fi scăpat din vedere istoriei. Nici Kekaumenos nu ne-ar fi vorbit ca de o poveste despre împrăștierea Românilor, și nici Halcondyles, la constatarea identității Românilor din Pind cu cei din Carpați, n'ar fi strâns din umeri întrebându-se, *dacă cei dintâi au venit dela ceilalți, ori dimpotrivă*¹⁾.

¹⁾ Laonikos Halcondyles, ed. Bonn., p. 35, 5.

KEKAVMENOS ȘI ROMÂNII
IN VEACUL AL XI-lea

KEKAVMENOS ȘI ROMÂNII IN VEACUL AL XI-lea

I.

Dela ivirea Românilor în Tesalia (980) ar fi trecut peste un veac (până la domnia lui Alexie Comnenul, 1081-1118) fără să avem vr'o știre despre ei, dacă din bună întâmplare nu s'ar fi păstrat un manuscris bizantin în biblioteca sinodală din Moscva, unde fusese adus dela o mânăstire din Sf. Munte. Diferite extrase din el au fost pentru întâia oară publicate și comentate de către învățatul bizantinist rus V. Vasiljevskij în cunoscuta revistă a ministerului învățământului public din Petersburg ¹⁾. Mai târziu acelaș învățat, cu aju-

¹⁾ Журналь министерства народнаго просвѣщенія, fasc. din Iunie, Iulie și August 1881, sub titlul: Совѣты и разказы византийскаго боярина XI вѣка. In biblioteca statului și în seminarul bizantin din München se găsește câte un exemplar

torul elenistului V. Jernstedt, a editat întreg manuscrisul într'un volum, însoțindu-l cu un bun aparat critic și cu o precuvântare latină, în care a rezumat rezultatele cercetărilor sale¹). Scrierea, un monument de cel mai mare interes pentru cunoașterea timpului în care a trăit autorul ei, e mai ales pentru noi neprețuită, căci ne procură știri și date, care ne luminează în chip neașteptat asupra stării sociale și politice a Românilor din zorile existenței lor istorice. Dacă Vasilijevskij a adus științei un mare serviciu prin publicația sa, serviciul e cu atât mai mare pentru noi; deaceea nu putem decât să-i fim recunoscători.

Lucrarea, unică în felul ei în literatura bi-

din această revistă, însa lipsește anul 1861 și deci studiul lui Vasiljevskij mi-a fost inaccesibil. Concluziile lui însă le-am putut afla atât în prefața de care vorbesc numai decât mai la vale cât și în G. Schlumberger, *L'épopée byzantine à la fin du 10me siècle*, Paris 1896, p. 620 sq. și în *Byzantinische Zeitschrift*, V. (1896), p. 616 (scurtă dare de seamă de K. Krumbacher).

¹) Cecaumeni *Strategicon et incerti scriptoris de officiis regis libellus*, edd. B. Wassiliewsky (et) V. Jernstedt, Petersburg 1896, extras din *Записки историко-филологического факультета императорскаго С.-Петербургскаго университета, часть XXXVIII*. Despre Kekavmenos și cartea lui, în afară de paginile amintite ale lui Schlumberger, v. și notița în K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, ed. a II-a, München 1897, p. 269.

zantină, cuprinde două părți deosebite, din care cea dintâiu și cea mai voluminoasă (80 p.) e intitulată «strategicon», adecă tratat de strategie. Titlul însă nu e tocmai exact, căci pe lângă lucruri privitoare la tactică și strategie, ea conține în paragrafe scurte și slab înținate între ele o comoară de sfaturi, care fac dintr'însa un fel de manual de morală și de bună purtare, expusă sub forma de învățături adresate de un tată către fiii sai¹). Dar amănuntele cele mai multe privesc arta militară (p. 24-78) și sunt concepute și expuse tot în acelaș chip. În acest scop autorul, om vestit prin naștere și destoinicie, își împilduește sfaturile și poveștile cu numeroase episoade din istoria militară, politica și diplomatică, episoade care limpezesc și îndreptează multe puncte întunecoase din istoria bizantină. Cele mai multe din pildele sale sunt scoase din vremea trăită

1) Schlumberger, op. cit., p. 623 ; cf. și învățăturile lui Neagoe Basarab la noi. O scriere înrudită în unele privinți cu a lui Kekavmenos este tratatul de strategie propriu zisă *περὶ παραδρομῆς πολέμου* (*de velitatione bellica*), transmisă sub numele împăratului Nichifor Foca, dar scrisă de un ofițer al său și publicată sub Vasile al II-lea. Vezi Krumbacher, op. cit., p. 268. Asemenea și *Liber de re militari* (incerti scriptoris byz., saec. X, rec. S. Vári), Lipsca (Teubner) 1901.

de el și deci din experiențele lui proprii și numai o parte datează din veacul anterior. Cel mai mare episod istoric este cel privityor la Români. După vioiciunea și mulțimea impresiilor și a cunoștințelor ce ne comunica despre dânșii, deducem cu siguranță ca scriitorul «strategiei» e contemporanul întâmplării descrise de el, dacă nu chiar martorul ei ocular.

Stilul, când stors și veșted, când umflat și întunecos ce îmbracă de cele mai multe ori cugetarea istoriografilor bizantini — marginandu-se a trece la răboj lucruri de interes obștesc și căutând a se păună cu toate poadoabele și meșteșugurile unei limbi moarte, pe alocuri în paguba adevărului — e înlocuit aici printr'o reproducere naivă și populară a faptelor, care prin subiectivismul ei precum și prin multele concesii făcute graiului viu, nu arareori capătă culoare și suflu de viața.

Drept-care, formal, autorul nostru s'ar putea socoti ca o treaptă de coborâre dela direcția inaugurată în veacul al X-lea de catre scriitorul-împărat *Constantin Porfirogenitul* și curentul extrem reprezentat, vr'o doua veacuri mai târziu, de către un *Teodor Prodromos* și *Glycas*, prin cari graiul vorbirii

comune grecești, desrobot definitiv, dobândește o consfințire literară și formează, împreună cu limba tradiției și a școlii, dualismul ce se perpetuă până astăzi la Greci. De aceea îl cetim ușor și cu plăcere. Dar nu numai din acest punct de vedere ne înlănțue.

Amănuntele foarte interesante, cu care ne surprinde aproape în fiecare pagină, ne transportă de astă dată — și cât de rar e acest lucru la Bizantini! — dela centru la periferie și ne face, ca la descoperirea unei taine ascunse, cu bătaie de inimă să pătrundem în cele mai intime colțuri ale vieții provinciale. Din fericire, el nu stăpânește o deosebită cultură literară; o seamă de istorici preferiți ai vremii și ai profesiei sale, pe lângă scripturile sfinte, vor fi fost singurele izvoare ce i-au adăpat cunoștințele elementare câștigate prin școală ¹⁾. În schimb însă, observator plin de

1) La p. 75, 30 ne spune că el «*n'a umblat la școală ca sa învețe carte elinească, pentru a putea străluci prin bogăția și frumusețea frazei, și că se teme că unii îl vor învinui de neștiință*»; aceasta însă n'ar trebui a se lua ad litteram, ci ca o modestie retorică sau mai bine ca o condescendență față de învățații și cărturarii de profesie, pentru cari Bizantinii aveau un respect exagerat. Că Kekavmenos nu era un ignorant, cum au pretins unii, ne arată, pe lângă nivelul cunoștințelor sale, și expresia destul de aleasă și gramaticală pentru un militar din provincie.

pricepere și sânguință, el își împătuleaza în minte o întinsă și sănătoasă știință practică și cunoaște tot atât lumea în care trăește, cât și trebile împărăției, în slujba căreia, împreună cu vr'o câteva generații ale familiei sale, și-a închinat anii tinereții și ai bărbăției. Și întru aceasta l'a ajutat mult pozițiunea și chemarea ce a avut, căci, după cum ne încredințăm din spusele lui, el a ocupat posturi înalte administrative și militare; ba chiar într'o vreme a fost și *duce* sau *strateg* al temei Elada ¹⁾. Date despre viața și activitatea lui avem puține; se pare că cele din urmă zile, în care își va fi scris și tratatul de strategie, le-a trăit sub Mihail al VII-lea Duca (1071—78), cel din urma împărat pomenit de dânsul (p. 73, 18 și 25). El însuș nu se numește pe sine nicairi. Avem numai un singur pasaj, în care vorbind de bunicul său, îl numește *Kekavmenos* (p. 65, 11), ceea ce i-a și hotărât numele de familie. Într'un

1) Cecaum., op. cit., p. 60, 10: ἔξουσιάζοντός μου τότε εἰς τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Temele (θέματα) erau la Bizantini mari districte militare; *ducii* sau *strategii* erau capeteniile lor (sub Turci au fost înlocuite prin *vilaete* și *valii*). Inceputul unirei puterii militare cu cea civilă în mâna strategului datează dela Justinian. (527—565), ceea ce a fost un progres față de organizația lui Dioclețian.

alt loc ne spune că bunicul său a luat parte personal la cucerirea unei întărituri în Armenia, luptând în contra unui strateg bizantin (p. 26, 12 și urm.). Vasiljevskij crede că el a fost un domnitor de mână a doua de origină armeană (în Cecaum., op. cit., p. 4). În cazul acesta numele lui (Kekavmenos «arsul») ar fi o tălmăcire sau prefacere a unui nume armenesc. Mai târziu, sub Vasile al II-lea (după 980) îl găsim slujind Bizantinilor cu titlul de strateg al Eladei ca moștenitor al lui Niculița¹⁾. De altmintrelea el nu era singurul din compatrioții săi, care trăia pe atunci în partea apuseana a imperiului. Un istoric armean contemporan zice că în cele din urma decenii ale veacului al X-lea o mulțime de Armeni fură colonizați în Macedonia de guvernul imperial cu scop de a se împotrivi Bulgarilor²⁾. E o strămutare de popoare dinadins provocată pentru stabilirea echilibrului, măsură obișnuită a imperiului. Făcut-a parte Kekavmenos

1) Vezi p. 112 și urm.

2) Schlumberger, op. cit., p. 646. Insuș împăratul Vasile Macedoneanul era de neam armenesc. Despre rolul covârșitor al Armenilor în imperiul bizantin în decursul veac. al X-lea și al XI-lea, v. C. Neumann, *Die Weltstellung des byz. Reichs vor den Kreuzzügen*, Leipzig 1894, p. 41.

din acești coloniști asiatici sau fusese câștigat și adus mai înainte de către împăratul Vasile, sub care îl vedem în capul provinciei Elada? Nepotul său tace în această privință, și nu ne spune decât numai că, atunci când bunicul său s'a așezat în această țară, a dat de familie de origine străină, bulgară și românească, cu care s'a încuscrit și a avut de aproape cunoștință și prietenie.

Partea a doua a manuscrisului (p. 93-104), intitulată «*Cuvânt de sfat către împăratul*» (λόγος νουθετητικὸς πρὸς βασιλέα), înfățișază ca formă și cuprins asemănări izbitoare cu cartea strategiei. Autorul, iarăși anonim și contemporan cu strategicianul Kekavmenos, se adresează aici împăratului ¹⁾ și îi arată căile pe care el, ca monarh al Bizanțului, poate mai bine îndreptăți așteptările supușilor săi. El numește ca bunic al său pe Niculița, pe care l-am cunoscut deja ca strateg al lui Vasile în 980 ; dar el nu lămurește, dacă acesta e bunicul lui după mamă sau după

¹⁾ Cecaum., op. cit. p. 9, Vasiljevskij presupune că scrierea ar fi fost alcătuită pela 1080, adică cu câțiva ani mai târziu decât strategicon și că eră destinată pentru Alexie Comnenul, care la 1081 se urcă pe tronul constantinopolitan.

tată. Din faptul că în strategicon autorul, vorbind de Dimitrie Polemarhios, un prefect al țarului Samuil, ni-l designează ca bunîc al său matern (p. 29, 2), s'a dedus că, dacă autorul «cuvântului de sfat» ar fi fost nepot după mamă al lui Niculița, n'ar fi uitat să ne-o spue răspicat, înlăturând astfel ori-ce confuzie, cum a făcut nepotul lui Kekavmenos. Identificarea lui cu acest din urmă a fost dar disputată și de aceea s'a admis că anonimul nostru a trebuit să fie un nepot de tată al lui Niculița. Concluzia însă nu s'a mărginit aici. Vasiljevskij, păstrând o rezervă cuminte, se ferește a se rosti în chip hotărît asupra identității acestui scriitor (*incertus scriptor* îi zice în titlul publicației lui); dimpotrivă, Schlumberger, fără motive îndestulătoare, vede în el nu numai un nepot de tată al lui Niculița, ci chiar pe însuș Niculița, care, cum vom vedea, a condus revoluția Românilor în Tesalia ¹⁾. Această părere va cădea dela sine, de îndată ce vom cunoaște mai de aproape neamul Niculițeștilor și rolul jucat de ei în istoria bizantină. Sântem siliți a stărui

---

¹⁾ Schlumberger, op. cit., p. 627.

ceva mai mult asupra acestui lucru, caci el stă în strânsă legătură cu miezul chestiei ce ne-am propus a trata în următoarele pagini.

Cel dintâiu Niculița cunoscut de noi este tocmai bunicul autorului anonim și guvernatorul Eladei din 980. Se știe, după cele ce am spus mai sus, că în acest an Vasile al II-lea, pe lângă postul de strateg, îi încredințează «*domnia peste Vlahii din Elada*» ca despăgubire pentru pierderea postului de «*domestic al excubiților*», dăruit acum unui nepot al împăratului Germaniei ; domnia asupra Vlahilor trebuie să-i fi fost dată *pe viață*, adică tot în aceeaș condiție, în care el primise și postul de domestic dela împăratul Roman al II-lea (959—63), tatăl lui Vasile. Dar după Kekavmenos, nu mult după anul 980, prefectura din Larisa a trecut, precum am pomenit mai sus, în stăpânirea bătrânului Kekavmenos. Din ce temei s'a întâmplat această schimbare și probabilă punere în disponibilitate a lui Niculița, nu ni se spune. Se știe numai că între anii 980—986 țarul Samuil, folosindu-se de preocuparea oștirilor imperiale de războaiele interne, face dese navaliri în Elada și caută să-și întindă domnia până

în Pelopones¹). Inlocuirea lui Niculița în dre-gătoria-i înaltă ce ocupa coincidând cu aceste împrejurări, credem că nu se explică mai bine decât dacă o punem în directă legătură cu ele. Pe semne Niculița nu mai inspira lui Vasile destulă cheazășie în relațiile de dușmă-nie cu Bulgarii și deaceea s'a grăbit să dea pe mâna sigură a lui Kekavmenos o provincie atât de primejduită.

Fapta ce urmează în curând după depăr-tarea lui Niculița dela postul său ne pare a întemeia bănuiala împăratului. Țarul bulgar, după îndelungate încercari zadarnice, izbu-tește în sfârșit în 986 să pue mâna pe puter-nica cetate Larisa prin mijlocul foametei și mulțumită nevredniciei strategului care luase locul lui Kekavmenos, chemat pe atunci la Constantinopol.

În dreptul său de cuceritor, Samuil robește și strămută întreaga populație a Larisei, *ne-cruțând decât numai familia Niculițeștilor*, pe care o ia cu sine și o întrebuițează, cum vom vedea în curând, pentru scopurile sale politice ²). Excepția făcuta de țar cu familia

1) V. Kedrenos (ed. Bonn), II, p. 435 și urm.

2) Cecaum. op. cit., p. 65—66; cf. și Kedrenos II, p. 436. 4.

aceasta, din adins scoasa la iveală de Kekavmenos, e destul de bătătoare la ochi. Ea motivează, socotim, neîncrederea lui Vasile față de Niculița și explică rolul de mai târziu al familiei lui. De bună seamă trebuie să fi fost o înțelegere între **Samuil și Niculița** ²⁾; se poate chiar că tocmai acestei înțelegeri datoră în parte războinicul și neadormitul țar izbânda ce a avut la impresurarea Larisei, cetate socotită pe atunci aproape cu neputință de cucerit. Să fi fost această înțelegere o urmare a îndepărtării lui Niculița dela postul său de strateg al Eladei, sau pornea din sosoteli mai mari și bine chibzuite? Înclinăm a primi cazul din urmă, căci nu pricepem cum o familie ca aceea a Niculițeștilor, frunțașă în aristocrația tesalioasă ³⁾, putea să trădeze interesele statului, căruia îi slujise vreme în-

²⁾ Schlumberger, op. cit., vol. II, p. 222 și 395, crede chiar că e vorba de o trădare, dar Kekavmenos nu ne vorbește decât numai de purtarea prietenoasă a lui Samuil către «neamul Niculițeștilor» (p. 66).

³⁾ Despre bunăstarea familiei avem o indicație în Ana Comnena (ed. Teubner) I, p. 169, unde amintește «*moșiile lui Delfina*» lângă Tricala. Kekavmenos la numele lui Niculița nepotul adaogă și pronumele Delfina (p. 68, 18 Νικουλιτζᾶς ὁ Δελφινᾶς), prin care «existimandum est familiam maternam significari» după Vasiljevskij (Cecaum., p. 8).

delungată, numai din capriciu sau răzbunare, fără a urmări o țintă mai înaltă? În acest înțeles vorbește nu numai deplina tăcere a lui Kekavmenos, care ca apărător neînduplecat al vederilor bizantine, n'ar fi lăsat necomentată purtarea Niculițeștilor, ci și multa blândeță și îngăduire arătată de Vasile al II-lea către această familie după risipirea puterii bulgare.

Nu știm dacă bătrânul Niculița a supraviețuit după aceste întâmplări. În 1001 (sau 1003) găsim pe fiul său pus de către Samuil în fruntea garnizoanei din Servia, cel mai însemnat punct de întărire la hotarele dintre Macedonia și Tesalia. În acest an Vasile al II-lea, urmând războiul său de răsturnare «a întinsei și sălbaticiei împărăției a sălbaticului Samuil», după cucerirea Veriei se îndreptează spre această cetate și o înconjoară cu toate puterile ce îi stau la îndemână. În urma unei împotriviri eroice Niculița a trebuit să cedeze numărului și s'a predat împăratului, care, în loc să-l pedepsescă, îl ia la Constantinopol și îi dă un rang de boerie. De aici însă scapă și se duce iar la Samuil, cu care împreună vin apoi să împresoare Servia ocupată de

imperiali. Vasile auzind despre aceasta, se repede cu întreagă oștirea sa în valea Bistriței și îi silește să despresoare cetatea și să fugă. Dar peste puțin Niculița cade în cursă bizantină și e adus în lanțuri la împăratul, care îl trimite din nou la Constantinopol, ca sa fie închis ¹⁾).

Se vede însă că aici n'a fost bine supraveghiat și a putut să se furișeze a doua oară, ceci mai târziu, în 1019, când după moartea lui Ioan Vladislav, cel din urmă țar din Ohrida, și după căderea sau predarea tuturor căpăteniilor bulgare întreagă Bulgaria zacea zdrobită la picioarele neînfrântului Vasile, îl găsim pe Niculița continuând cu cea din urmă înverșunare lupta de neatârnare în po-triva domniei bizantine. El se adăpostise pe munții Gramos, păretele de despărțire dintre Epir și Macedonia, adică prin părțile locuite de Români, unde era hotărât să ducă până la capăt războiul cu Bizantinii. Dar trupe numeroase au fost trimise pe urmele lui. Atunci, parte din tovarășii lui, văzând zădărnicia văr-sării de sânge, l-au părăsit și s'au predat de

¹⁾ Kedrenos, II, p. 452, 20 și urm.

bună voie, parte luptând au căzut în mâna imperialilor. Niculița, desnădăjduit și sleit de atâta împotrivire, se hotărăște în sfârșit să se predea. Se coboară dar într'o noapte din munți și se apropie de tabăra bizantină, unde se anunță și își arată dorința de a se închina împaratului personal. Dar Vasile, înșelat de atâtea ori în nădejdlile sale, n'a vrut să-l vadă și a poruncit să fie dus și întemnițat în Salonic¹⁾. Ce a fost cu el mai departe nu se știe. Vasiljevskij presupune că va fi pierit în temniță (Cecaum., op. cit., p. 8); mai de grabă ne vine a crede că, după bunul sfârșit al războiului și orânduirea desăvârșită a trebilor în Macedonia, el va fi fost grațiat în vederea netăgaduitei importanțe ce avea familia Niculițeștilor în Tesalia, locul ei de naștere. Tot acelaș motiv îl va fi facut pe Bulgaroctonul, după luarea Serviei, nu numai să-l ierte, dar

---

1) Kedrenos, p. 474. Că Niculița se află pe atunci în muntele Gramos (român. Gramoste) o vedem din rândurile ce urmează în Kedrenos, care spune că pe vremea aceasta Vasile se ocupă cu pacificarea ținutului Colonia, adică tocmai în părțile despre Gramos, spre apusul orașului Castoria. Cf. Schlumberger, op. cit., II, p. 395, nota 3. Cfr. Jirecek, Gesch. ddr Bulg., p. 175: (vorbind de răspândirea și biserica Paulicanilor Armeni) zice: Eine der Kirchen, lag bei Kastoria, auf den Höhen des Pindus.

chiar să-l și cinstească cu titlul de nobleță. Dar argumentul cel mai hotărâtor ni-l dă faptul că în faza-i din urmă familia Niculița ne apare, sub împărații următori, ajunsă iară la vaza și cinstea din trecut. Ea s'a așezat din nou în Larisa, unde fiul «necredinciosului» comandant al cetății Servia e așa zicând reintegrat în drepturile moștenite de la bunicul său Niculița, fostul guvernator al Eladei. În această slujbă ne întâmpină el sub Constantin Duca în 1066, când izbucnește răscoala Românilor în Tesalia.

Pentru completarea cunoștințelor noastre asupra familiei, în jurul căreia se învâртеște întreagă acțiunea Românilor, se impune să amintim raporturile de înrudire ce a avut cu neamul Kekavmenilor. Despre aceasta autorul «strategiei» ne dă informații precise. Vorbind despre Kekavmenos bătrânul (p. 66, 10) el îi zice *cuscru*» (συμπέθερος) al bătrânului Niculița, ceea ce înseamnă că erau înrudiți prin alianță, fie că unul își dăduse fata după fiul celuilalt, ori din potrivă.

Apoi, în altă parte (p. 71-19) autorul însuș numește pe Niculița-nepotul «*cuscru al său*» (ὁ συμπέθερός μου) și ne dă dovadă că vechea

cuscrie dintre cele două familii a continuat, și poate va fi fost întărită printr'o nouă încuscrire. Kekavmenii Armeni erau înrudiți tot în acelaș chip și cu amintitul prefect bulgar Dimitrie Polemarhios, și dacă, precum credem, Niculița eră Român, ușor ne facem o idee despre amestecul de rasă al reprezentanților puterii publice bizantine, un fenomen analog cu cel constatat mai în urmă sub sceptrul sultanilor, moștenitorii direcți ai Bizanțului.

II.

După ce am cunoscut proveniența și felul izvorului nostru istoric, să cercetăm acum care-i starea și rostul Românilor din Pind în epoca ce ne preocupă. Cunoașterea mai de aproape a împrejurărilor, în care trăesc și se mișcă, e neapărată spre a ne da seamă mai bine de întâmplările ce vom povesti mai la vale.

Cea dintâiu informație asupra Românilor dela data ivirii lor în istorie pâna la mișcarea de sub domnia lui Duca ne-o dă hrisovul lui Vasile al II-lea din anul 1019, privitor la drepturile arhiepiscopiei din Ohrida ¹⁾. După ce

---

¹⁾ Cartea lui Golubinskiî *Очеркъ ист. правосл. церкви* Moscova 1871, în care (p. 263) s'a publicat acest hrisov împreună cu alte două relativ la biserica din Ohrida, fiind foarte rară, istoricul Gelzer le-a retipărit și comentat în *Byz. Zeitschrift* II (1893), p. 42 și urm., punându-le la îndemâna tuturor.

prin enumerarea eparhiilor arată hotarele ei de jurisdicție — hotare cari coincid cu lățirea politica a Bulgariei sub Samuil — împăratul dispune ca și Români ce locuiesc peste întreg acest teritoriu să asculte bisericește de aceeaș capetenie religioasă²⁾. Statul lui Samuil cuprindeă pe lângă Bulgaria propriu zisă, Macedonia și Albania, și se întindeă până în partea despre meazănoapte a Tesaliei și a Epirului. Care sunt acești Vlahi și unde cu deosebire locuiau ei înlauntrul acestui cuprins, vom arată altădata mai cu deamănuntul. Deocamdata observăm numai că aici prin «*Vlahii cuprinși în hotarele Bulgariei*» nu trebuie să înțelegem numărul total al Românilor din peninsula, căci pe lângă ei mai erau și Vlahii din celelalte eparhii ale țărilor curat bizantine și recucerite mai de vreme de Bizantini; expresia actului împărătesc nu numai că nu tagaduește acest lucru, ci pare chiar că-l accentuează. Intre acești din urmă trebuie să socotim pe Români din părțile muntoase ale Traciei

2) Καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων... ὅσοι ἐντὸς Βουλγαρικῶν ὄρων εἰσὶ, τιμᾶν αὐτὸν (sc. τὸν ἀρχιεπίσκοπον) καὶ σέβεσθαι μεγάλως καὶ ἀκούειν τοῦ λόγου αὐτοῦ, Byz. Zeitschr. II, p. 46. Mai târziu găsim în jurisdicția diecezei din Ohrida episcopatului «Vlahilor»: ἡ (ἐπισκοπὴ) Βλάχων, ibid. I (1892), p. 257 și II, p. 60.

precum și pe cei din Tesalia, din care numai o parte, după arătările precise ale hrisovului, aparțin arhiepiscopiei ohridene. Acest document își are însemnătatea sa specială pentru istoria bisericească a Românilor; valoarea-i extraordinară pentru noi e că el, singurul și cel dintâiu, ne învederează mai bine marea întindere a elementului românesc la începutul veacului al XI-lea. Negreșit, acest element ar fi fost de mult cutropit de valurile slave sau grecești, dacă ar fi fost pretutindeni răzläțit și fărâmat în mici cătune îndosite prin văile și pădurile balcanice, după teza susținută de unii. E însă mai presus de îndoială că Românii, care trăiau răspândiți peste toată Bulgaria (*ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν*) își aveau centre românești proprii, cu care veneau în atingere și care le dădeau putința de a-și păstra curăția caracterului național, așa precum îl vedem rostit în hrisovul lui Vasile.

Centrele lor de căpetenie le-am numit altă dată: ele se aflau mai cu seamă dealungul Pindului și Balcanului precum și în ținuturile învecinate. Un popor atât de numeros în imperiul bizantin trebuia, firește, să iasă la iveala tot mai mult în viața politică și militară. Nu

ne miră dar că, chiar după doi ani dela moartea lui Vasile (1027), Vlahii apar ca înglotire deosebită în oştirea lui Constantin al VIII-lea la expediţia împotriva Saracenilor din Sicilia ¹⁾. Lucru şi mai cu înţeles va fi când pela sfârşitul acestui veac Alexie Comneanul va căută să-şi umple golurile şireagurilor lui chemând sub steaguri oameni din rândul păstorilor vlahi. Neîncetata creştere şi întărire a Românilor în peninsula balcanică este de acum tot mai des mărturisită de izvoarele contemporane şi primită fără discuţie de către cei mai de frunte istorici moderni; ea stă în raport direct cu asfinţirea puterii imperiale din Constantinopol. Veacul al 11-lea şi al 12-lea e o perioadă de reculegere şi prepătire a Românilor din Pind şi Balcani. Cu cât ei cresc în număr şi în vârtute ²⁾, cu atât se dumiresc

¹⁾ După *Annales Barenses* ad. a. (M. G, V, 53), citate de J. Jung în *Zeitschrift für oesterr. Gymnasien*, an. al 27-lea, Viena 1876, p. 327; ... *hoc anno descendit... in Italiam cum exercitu magno i. e. Russorum, Guandalorum, Turcorum, Burgarorum, Vlachorum, Macedonum aliorumque ut caperet Siciliam*. Cfr. Xenopol, *Istor. Rom. I.*, p. 575, nota 20. Iules Gray, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin* (867—1071), Paris 1904, pune expediţia aceasta pe seama lui Vasile al II-lea Bulgaroctonul şi o datează din anul 1025:

²⁾ G. Finlay, *A history of Greece*, ed. Tozer, Oxford 1877,

și-și dau seamă de ce vor și pot; așteaptă numai vreme cu prilej ca să-și încerce norocul. Izbânda lor nu e desăvârșită decât la sfârșitul veac. al XII-lea, sub Asanizi, când Românii, dând lovitura de grație batrânei împărății bizantine, devin cel mai însemnat factor politic al Peninsulei Balcanice. Înălțarea și covârșirea Românilor eră o urmare fatală a caderii domniei bulgare, sub care ei, ca element romanic, se mistuieră din zarea istoriei. Soarta lor au împărtășit-o Sârbii și Albanezii. Aceleași împrejurări fericite, care înlesnesc dezvoltarea Românilor, scot din întuneric și pe aceste două popoare. Sârbii vin în rândul întâiu și apoi urmează Albanezii¹⁾. Razboiul cu Bulgarii, care a frământat mintea lui Vasile al II-lea peste 40 de ani, a avut ca urmare nu numai căderea politică a Bulgarilor, ci și, pâna

III, p. 229, deși «*nu știe spune cauzele*», dar constata ca fapt sigur că «*the Vallachian population in the byzantine empire increased greatly in wealth and number during the eleventh and twelfth centuries*».

¹⁾ Aceștia apar în istorie întâia dată în anul 1079 (Skylitzes, ed. Bonn, p. 739) în oștirea, cu care *Nichifor* Vasilakios, ducele din Durazzo, a pornit spre Constantinopol vrând sa detroneze pe Nichifor Boteneiates. După aceea dispar peste o sută de ani, pentru a nu se ivi iară decât pe timpul împărăției latine asupra Bizanțului.

la un punct, nimicirea lor națională. Ei prin ei înșiși nu vor mai juca în istorie decât un rol secundar. A fost un războiu de stârpire, cum rareori au cunoscut analele istoriei. Provinciile întregi din Bulgaria rămăseră pustii de oameni. Tot pe atunci trebuie să punem împușinarea și neconținută stingere a celor din urmă rămășițe de colonii slave în Grecia de nord. Aceste locuri deșerte veneau acum Românilor să le ocupe. Era dar în rostul vremii că acest popor, lesne sporitor, în mare parte păstoresc, satul de suferințele și lipsurile de tot felul ce a îndurat, viețuind din greu prin clocării și sălbăticiile munților, s'a simțit atras de frumoasele șesuri, ale caror pașuni grase și pământuri roditoare le cunoștea din ispita. O schimbare în profesia-i moștenită din străbuni era cu atât mai necesară, cu cât munții erau acum împănăți de familiile și turmele lor. Prisosul populației românești trebuia revărsat peste câmpiile despopolate din preajma plaiurilor locuite de dâșii. Procesul acesta, care în parte dăinuiește până astăzi, e cam din aceeași vreme și comun tuturor grupărilor mari de Români. Ceeace se întâmplă acum în Tesalia, se întâmplă în chip asemănător la poalele Bal-

canilor și Carpaților. O năzuință mai timpurie de lățire și emancipare ne întâmpină la Românii din Pind. Puține, dar prețioase sunt știrile ce ne dă Kekavmenos despre aceasta. Să stăruim deci asupra lor cu dinadinsul și să întemeiem spusele noastre pe mărturiile lui.

Contingentul Vlahilor răsculați îl alcătuiau trei categorii de locuitori. Cei dintâi și, precum e de așteptat, cei mai rebeli sunt *muntenii*, promotorii probabili ai întregii mișcări; al doilea *locuitorii dela șes, plugarii*, și al treilea *orășenii*. Asupra celor dintâi avem un pasaj foarte interesant. Căpeteniile lor în Larisa, fiind întrebate de Niculița: «*unde sunt acum (în Iunie) familiile și vitele lor*», au răspuns: «*pe munții Bulgariei*». Apoi autorul ne dă următoarea deslușire: «*Căci astfel e obiceiul lor, ca familiile și turmele Vlahilor să petreacă din luna Aprilie până în Septembrie pe munții cei înalți și în locurile cele mai reci*»¹). Din aceasta înțelegem că Românii, cari trăiau din păstorie, iernau pe câm-

1) Cecaumeni, p. 68—69: Εἰπόντος δὲ καὶ πρὸς τοὺς Βλάχους · ποῦ εἰσὶ τὰ κτήνη ὑμῶν καὶ αἱ γυναῖκες ἑῶν; αὐτοὶ εἶπον · εἰς τὰ ὄρη Βουλγαρίας. οὕτως γὰρ ἔχουσι τύπον, ἵνα τῶν Βλάχων κτήνη καὶ αἱ φαιμίλαι αὐτῶν εἰσὶν ἀπὸ Ἀπριλίου μηνὸς ἕως Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐν ὑψηλοῖς ὄρεσι καὶ ψυχροτάτοις τόποις.

piile Tesaliei și ale Macedoniei, iar vara, pe călduri, își duceau familiile și turmele pe culmile și văile munților înalți ai «Bulgariei»¹⁾.

Obiceiul acesta e urmat cu sfințenie până astăzi de către populația nomadă a Românilor. E curios că în decurs de aproape nouă veacuri (obiceiul însă trebuie să fi fost mai vechiu) nimic nu s'a schimbat în această privință. Dela Pouqueville și Leake până la G. Weigand toți călătorii, cari-au văzut în Grecia, Epir și Macedonia (ba chiar în Serbia și în Bulgaria) constată deopotrivă acelaș lucru. Dar acest obicei nu eră, desigur, generalizat la toată populația muntenească. Pe lângă nomazi, o parte însemnată de Români aveau, precum au și astăzi, locuinți statornice prin munți și petreceau prin fortărețele lor naturale trăind din produsele industriei casnice, care e strâns legată cu îndeletnicirea lor de căpetenie²⁾. Printre aceștia mai erau, fie cât de

---

¹⁾ E numele dat Macedoniei ca parte integrantă a Bulgariei politice, de când Macedonia eră cucerită de Bulgari și mai ales de când țarii își aveau reședința în Ohrida; el, după cum vedem din Kekavmenos, se va fi păstrat în popor și după aceea câtăva vreme, dar mai târziu dispăre cu totul.

²⁾ Ne încredințăm, după analogie, din cele spuse de N. Acominatos (Honiato), ed. Bonn, p. 482, 5—7 și 487, 17—19, despre multele și puternicele cetăți ale Românilor depe coastele munților Balcani.

puțini, și alții, cari cultivau o parte din pământul arabil din cuprinsul munților, așa cum aflăm dela călătorii din veacul trecut și precum se obișnuiește și astăzi. Că și în munții lor Români nu au uitat, vr'odată mânuirea plugului, o dovedește nu numai faptul acesta în deobște cunoscut, ci și o seamă de termeni agricoli de origine latină, păstrați până astăzi în graiul lor (*agru, ar, aratru, trier, mânu-cliu*, etc.).

Dovada cea mai strălucită însă e pasajul, în care Kekavmenos ne vorbește de Români așezați pe câmpie și dedați de bună seamă la munca câmpului¹⁾. Capii răsculaților își recrutează o mare parte din oaste în părțile râului *Pleres*, între Farsala și Larisa. «*Acest râu — zice Kekavmenos — are de o lature și de alta un șes mare și trece prin mijlocul Vlahilor, despărțindu-i în două*».

Că o populație românească sălășluită la câmp nu e un basm scornit de Kekavmenos²⁾,

¹⁾ Zicem de *bună seamă*, căci ca nomazi ei n'ar fi avut ce căută la câmp în luna Iunie, adeca în toiul arșiței (sa se ție seamă de Tesalia). Am văzut mai sus că familiile păstorilor dela Aprilie până în Septembrie petreceau pe munți.

²⁾ O recunoaște și Finlay fără să fi cunoscut pe Kekavmenos; v. op. cit., IV, p. 29: *in the eleventh century, the*

se adeverește și din tradiția răspândită și azi pe la Români din Pind. Weigand, cunoscutul cercetător al neamului nostru, vizitând marea comună românească din Olimp, *Vlaho-Livad*, află dela locuitori că ei au venit dela câmp cu vr'o 400 de ani înainte, adică «*tocmai de pe vremea venirii Turcilor*». «*De teama cuceritorilor păgâni, observă filologul german, clasele posesoare, și aceștia erau Români, s'au îngrijit de o mai mare siguranță. Atunci le-a venit în gând să se împreuneze în număr mai mare și astfel să se retragă în munți, unde erau mai siguri decât pe câmpie. Că Vlahii din Olimp locuiau înainte mai spre meazăzi pe câmpia Tesaliei, reese și din împrejurarea că mulți din ei stăpânesc pe această câmpie moșii moștenite de veacuri în familiile lor*»¹⁾. Acelaș lucru ar avea de spus despre un asemenea trecut și alte comune din Pind²⁾, resturile vechei și numeroasei po-

Vallachian race occupied a great part of the plains of Thessaly.

¹⁾ G. Weigand, *Die Sprache der Olympo-Walachen*, Leipzig 1888, p. 11—12.

²⁾ Cf. și W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, vol. I, p. 274 (el a călătorit în 1805); și R. Roesler, *Romänische Studien*, Leipzig 1871, cap. VII (e vorba de comuna *Călarli*=Calarytes).

pulații românești a Tesaliei, singura care îndreptățește numirea de Vlahie ce s'a dat acesteia în cele din urmă veacuri ale evului mediu.

Cum că Românii din veacul al X-lea și al XI-lea încoace s'au ocupat pe o scară mai întinsă cu agricultura, ne putem încredința și pe altă cale. Cam dela muntele Gramos până la hotarele nordice ale Tesaliei locuiesc astăzi așa numiții *Copăciari*, Românii grecizați de mai multe sute de ani. Numele lor e slav și însemnează «*plugari*», în opoziție cu pastorii nomazi sau meșteșugarii ¹⁾.

Știindu-se cât de încet și cu câtă greutate părăsesc Românii naționalitatea lor (dovadă după însuș d-l Weigand, că Copăciarii n'au pierdut decât numai limba națională, dar în datine și port se deosebesc puțin de ceilalți Români, ceea ce se observă și la Vlahii din A-carnania și Etolia, cari se răspândesc iarna cu turmele până în Atica), n'ar fi exagerat, credem, dacă dedarea lor la munca câmpului o vom data din cele dintâi veacuri dela descălecarea lor în aceste locuri. Ba chiar suntem nevoiți sa admitem această vechime a ocupației lor, caci

1) G. Weigand, *Die Aromunen*, Leipzig 1895, I. p. 130, nota ; v. și poziția lor geografică în harta anexată acolo.

numele slav ce poartă acest popor de plugari în ținuturi cu totul neslave se urcă desigur până la timpul stăpânirii bulgare, deci până în veacul al X-lea. Noua lor ocupație fiind legată cu trebuința statorniciei și prin urmare a unei culturi mai mari, a adus cu sine și des-naționalizarea lor mai timpurie. Școala și biserica grecească puteau astfel să lucreze mai lesne asupra lor decât asupra populației muntenești, atât de refractară înrâurilor străine. Și mai expuse erau familiile românești ce apucase a se statornici prin orașe. Existența unor asemenea familii ne-o mărturisește Kekavmenos. Sufletul întregii revoluții era casa unui *Vlah din Larisa* (p. 68, 15—16). Din acest punct de vedere e cu mult înțeles o altă mărturisire din acelaș autor : «*Iar dacă Vlahii își așează familiile în cetățile Romaniei, dă-le voie să le așeze*» (p. 75, 2). Fără îndoială că măcar unii din așa numiții *Lariseni* și *Tricaliți* (ibid. p. 67, 15; 69, 10 și 71, 32), singuratice persoane cari au ațâțat pe rebeli ori au luat parte alături de dânșii la răscoală, nu erau decât Români; dar ei, așezați de mult în cetate și amestecați în relațiile lor zilnice cu Grecii, își perduseră caracterul rustic care

pe atunci completă înțelesul numelui de vlah. Ca *orășeni* sau *cetățeni* (συγκαστριται zice Kekavmenos), bucurându-se de mai multe drepturi și foloase, se identificau cu națiunea politică, și încetul cu încetul — Armeanul Kekavmenos ne sta ca pilda — se simțeau ca «Romei», în opoziție cu «barbarul» dela câmp sau 'dela munte¹). Aceasta erà cu atât mai ușor cu cât comunitatea religioasă înlăturà orice piedică în grecizarea lor. Furia cu care îi atacă Kekavmenos ne arată rezistența națională a acestor Români, dar această rezistență nu putea merge la nesfârșit. La urmă erà fatal ca elementul român să fie copleșit, căci el nu aducea decât taria fizică și îi lipseà arma cea mai de frunte, cultura. singurul talisman în viața popoarelor.

¹) Zic cetățeni sau orășeni și sunt dator cu o lămurire. În termenii aceștia nu trebuie să se vadă decât numai o *calitate* și nu o clasă *socială* a populațiunei. Cată sa nu uitam că *burghezia* (*bourgeoisie*, *Bürgertum* sau *Bürgerschaft*) așa cum se înfățișează în Apus, organizată și conștientă de interesele sale proprii și în luptă spornică cu celelalte stări sòciale, *n'a existat în imperiul bizantin*. Aceasta e una din deosebirile ce constituie contrastul între statele *europene* și *orientale*; ea a fost de o însemnătate capitală în evoluția culturală a Europei occidentale. O dovadă de lipsa acestei stări sociale la popoarele din Răsărit e că ele n'au un cuvânt corespunzător pentru denumirea ei.

Orașele balcanice în această vreme erau în deobște grecești și slave, deși nu lipseau în ele și alte elemente eterogene, precum bunăoară Armeni și Evrei și pe alocuri și Români; dar adevăratul factor cultural și politic îl alcătuiau Grecii și Slavii, prin care înțelegem și mulțimea de grecizați și slavizați. Grecismul și slavismul aveau un turn cu mult mai puternic decât însăși puterea lor numerică: era biserica națională și limba lor *sfântă*, care se impunea tuturor. Valurile Românilor se spărgeau ca izbite de stâncă la pragul centrelor mai mari. Orașele erau un fel de basinuri, în care se scurgeau forțele românești și alimentau elementul străin. Această slăbiciune a românismului se vede până astăzi, mai cu seamă în țările ce stau sub stăpânire străină. Este scăderea poporului, care ese din starea lui țărănească într'o țară de cuceritori. Inferioritatea aceasta socială va nimici mai târziu românitatea statului înființat de Asanizi și va opri pe loc românimea din Marea Vlahie. Neconținuta străduință a Românilor de a se desface de aceste lanțuri îi va sili aproape instinctiv să se concentreze în Carpați, unde vor fi la largul lor și vor putea să se organi-

zeze fără primejdia de a fi cutropiți de grecism sau de slavism. Desrobirea bisericească a Românilor și deci a limbei românești ar fi însemnat mai mult decât neatârarea lor politică, dar ea era cu neputință de conceput măcar în condițiile de atunci. Această minune *anticanonică* s'a putut săvârși numai după marea reformă din Apus. Trecutul nostru istoric ne învață că ea nu înseamnă pentru noi mai puțin decât opera uriașă a călugărului augustin în Germania. Această cucerire pașnică a Românilor întrece în efect toate luptele câte au purtat ei vr'odată. În virtualitatea ei stă unirea sufletească a românismului și a viitorului său politic.

Dacă Românii aveau de acum tărie și număr, să vedem însă care era starea lor socială și politică. Din nefericire, aici ne lipsesc amănuntele cu desăvârșire ¹⁾. Impărtașeau

---

1) Ating în treacăt aceste chestii și mai ales pe cea din-tâi, căci e greu să mă pronunț asupra lor în mod definitiv în starea actuală a studiilor istorice bizantine. Nu numai pe terenul administrației, a finanțelor și a justiției e foarte mult de făcut, ci și însăși cunoaște-rea deplină a istoriei externe a Bizanțului rămâne rezervată viitorului. Un început foarte bun pentru viitoarea clădire științifică s'a făcut în Franța. Pe lângă lucrările de necontestată valoare ale lui Schlumberger, pe care îl cităm aici, este și întreprinderea mult

ei în imperiu soarta majorității poporului de rând, așa precum găsim mai târziu pe frații lor din Carpați sub Sași și Unguri? Nici Kekavmenos, nici vr'un alt izvor istoric nu adeverește acest lucru. Se pare că între Românii din Peninsula Balcanică, după 'cum și îndeletnicirea lor de frunte presupune, n'au fost «rumâni» și «iobagi», cel puțin în treapta de înjosire socială în care erau aceștia (se știe de altmintrelea că «șerbia» la Bizantini avea o formă mai blândă decât în alte părți), excepție făcând poate de o seamă de familii românești datorite mânăstirilor. Dar și acestea nu se găseau într'o stare de plâns, judecând după traiul ce duc Vlahii dela Sf. Munte ¹⁾. Numai în Serbia starea Românilor, după cum ne arată documentele sârbești, seamănă a fi fost ceva mai deosebită; dar aceste documente ne vorbesc de o populație răzleață, și apoi nu știm dacă, pe lângă *slugile* mânăstirilor, nu era și pe acolo, prin munți,

meritosului profesor la Sorbona, Ch. Diehl, autorul istoriei lui Justinian. El și-a făcut un cerc de învățați, cari sub direcția sa prelucrează părți anumite din istoria bizantină cu speciala considerare a chestiilor interne și sociale.

¹⁾ Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Aithosklöster*, Leipzig 1894, p. 163—184.

ca în toată peninsula, o altă populație românească, deopotrivă în stare cu cea din Pind.

Fiind vorba exclusiv de cei din urmă ¹⁾ —în înțelesul strâns al cuvântului—putem zice cu siguranță că, aproape în întreg veacul de mijloc, mai mult decât pe vremea cât au fost «raiale» turcești, trăiau în condițiuni politice excepționale; și nu erau numai ei în aceste condițiuni, ci mai toate popoarele muntene din imperiu, cu deosebire *Isaurii* asiatici, *Albanezii* și *Slavonii* din Pelopones. Condițiile de supunere ale acestor din urma trebuie să fi fost până la un punct, cel puțin la început, identice cu ale Românilor din Pind. Dela stabilirea lor în Pelopones (587) și până la 815 s'au bucurat de neatârnare deplina. După aceea împărații, supunând o parte din triburile lor, le-au impus următoarele condiții: a) să primească pe capii numiți de strategii

---

1) Înțeleg populația muntenească dealungul lanțului de munți ce formează masivul Pindului, căci locuitorii de la câmp au suferit jugul șerbiei—cel puțin în veacul al XIV-lea—tot așa de mult ca și vecinii lor Greci, Albanezi și Bulgari. În privința asta v. *Revue archéologique*, nouv. série, V année, vol. IX, Paris 1864, p. 153 și urm. (artic. lui L. Heuzey, *Les Couvents des Météors en Thessalie d'après un manuscrit grec*).

bizantini, capi de cele mai multe ori aleși de dânșii (strategul se mărginea să dea numai investitura); *b*) să satisfacă serviciul militar; *c*) să plătească birul ¹⁾). Se înțelege că această autonomie șovăia după împrejurări și era mai largă sau mai restrânsă, după cum și împărăția era mai slabă sau mai tare. Această stare excepțională a muntenilor și în deosebi a Românilor și Albanezilor, cu care Românii au multe puncte comune, o mărturisește și Jirecek: «*Pe lângă iobagi în Bulgaria ca și în imperiul bizantin se aflau oameni liberi, mai ales pe înălțimile Balcanului și Rodopei, și în genere pe munții neștrăbătuți, pe unde Albanezii și Românii trăiau în vechea libertate*» ²⁾).

Acelaș lucru constată și marele Hopf pentru veacul al XI-lea și al XII-lea: «*Vlahii din Pind se susțineau liberi pe coastele Pindului*» ³⁾). Izvorul special al acestei păreri a învățaților

1) Vezi Pierre Grénier, *L'empire byzantin, son évolution sociale et politique*, Paris 1904, p. 82 și urm. Cf. și C. Hopf, în *Griechenland* (ed. separată în 8 vol. din lexiconul Brockhaus), vol. 6, Leipzig 1870, p. 126—127.

2) Geschichte der Bulgaren, p. 126 și 403—404.

3) C. Hopf, «p. cit., p. 165 («sie behaupteten sich frei an den Abhängen des Pindos»).

este, pe lângă scriitori bizantini de mai târziu, Benjamin din Tudela. El este însă martorul veacului al XII-lea. Dacă Hopf primește acelaș lucru și pentru veacul anterior, asta o face tălmăcind pasajul cunoscut al lui Benjamin, care implică ideea continuității neîntrerupte de neatârnavare la acești Români, așa cum o înțelege și Jirecek. După publicarea lui Kekavmenos, autor încă necunoscut istoricilor citați, sântem mai lămurii asupra vremilor dinnaintea călătoriei lui Benjamin. In veacul al X-lea i-am găsit pe Români supuși domniei bizantine, dar cu o administrație proprie, pusă sub privegherea strategului din Larisa, însă cu un titlu deosebit ¹⁾. Era aceasta cu învoirea lor sau o intervenire a suveranului care hotărăște după bunul său plac soarta supușilor săi? Se pare că această atribuție nouă a strategului Eladei și în deosebi a lui Niculița era o dispoziție recentă a lui Vasile al II-lea, căci în hrisovul de numire nu ni se spune că postul ce i s'a încredințat ar fi fost

¹⁾ Am văzut (p. 15—16) că Vasile al II-lea dăruiește strategului Niculița τὴν ἀρχὴν τῶν Βλάχων 'Ελλάδος domnia peste Vlahii Eladei; din aceasta rezultă că titlul său era ἀρχων τῶν Βλάχων 'Ελλάδος, adică domn peste Vlahii din Elada (și țarul bulgar era pentru scriitorii bizantini tot un ἀρχων).

ocupat de alt cineva înainte de dânsul. Din aceasta presupunem că e un post nou, o creațiune proprie a lui Vasile, impusă de împrejurări, probabil după ce el, restauratorul domniei bizantine în Peninsula Balcanică, va fi umilit pe Români prin puterea armelor. El va fi cruțat însă organizarea lor națională întemeiată pe datini și obiceiuri moștenite, căci altfel ocârmuirea lor deosebită în aceeaș provincie nu poate avea înțeles.

Ei erau împărțiți în triburi și triburile aveau căpeteniile lor. Kekavmenos ne vorbește de asemenea căpetenii (πρόκριτοι τῶν Βλάχων). La Dacoromâni și la Români din Serbia ei se numiau *cneji*¹⁾ (*chineji*) și *voevozi*, la cei din Pind purtau numele de *celnici*. Însemnarea lor e aceeaș, adică toți acești termeni sunt de origină militară și sunt împrumutați dela Slavi²⁾. Să fi fost și instituțiile ce

1) Vezi Pič, *über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig 1880, p. 59; v. și Jirecek, op. cit., p. 218.

2) Kekavmenos traduce pe τζελνίκος cu στρατηγός = «voevod», belli dux, adică nu cu înțelesul ordinar de prefect sau guvernator, ci ca atribuție militară; cf. Cecaum., op. cit., p. 2: στρατηγός, *ubi strategii vocabulum ducem militarem significat*, zice Vasiljevskij după Cecaum., p. 9, 4. Cuvântul *celnik* (în sensul primitiv de *fruntaș*, de la celo «frunte») nu mai trăește la Bulgari; în locul lui e moder-

reprezintău de origine slavă? Aceasta e cu putință. Obârșia lor se urcă de bună seamă până în epoca întăei domnii bulgare și credem că ele au izvorât din aceleași nevoi sociale, care sunt de căutat numai în întocmirea cu caracter feudal a stăutului bulgar și nu sub regimul absolutistic și centralizator al cezarilor bizantini. Această instituție «(*celnicatul*)», cu numirea și originea probabilă slavă, a străbătut așa de adânc în viața Românilor dela Pind, încât nici până astăzi n'a dispărut. Forma sub care ni se înfățișează la tribul Fărșaroților pare a fi cea mai primitivă și neoașă, și ne permite unele concluzii retrospective ¹⁾. Atribuțiile celnicilor trebuie să fi fost, mai mult sau mai puțin, asemenea celor consta-

nul *nacealnik* «șef»; iar *voevoda* la ei are astăzi înțelesul de *căpitan* sau *staroste de hoși*. La Sârbii din Ungaria există expresia *gradonacelnik*, care corespunde cu germ. *Bürgermeister*. În evul mediu termenul celnic a fost adoptat și de statul sârbesc. Hopf, op. cit., p. 457, vorbind de împărțirea acestui stat între feudații sârbi după moartea lui Ștefan Dușan (1355) numește pe Vucașin «Sohn des celnik Margnava» (Vucașin ocupa țara dela Serres până la Dunare).

¹⁾ Despre celnicul actual (Grecii traduc τζελιγγας, el e înlocuit în unele părți prin turc. *chihăd*) și atribuțiile lui, v. G. Weigand, *Die Aromunen*, I, p. 186 și urm.; cf. și Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien*, p. 119; L. Heuzey, *Le mont Olympe et l'Acarnanie*, Paris 1860, p. 274.

tate la cnejii și voevozii carpatini : ei erau un element intermediar între triburi și stăpânire și totuși «conducători autonomi ai poporului» ¹⁾. Și la Români din Pind celnicatul evoluează întocmai ca și voevodatul la Dacoromâni ; dacă el n'a ajuns la dezvoltarea acestuia, asta se datorește împrejurărilor vitrege, sub care se găsea poporul român în nordul Greciei, precum am văzut. Chiar din timpul lui Kekavmenos vedem pe capii lor conducând poporul la luptă, ceea ce ne face să credem că ei, pe lângă autoritate teritorială, mai aveau și atribuții militare. Dacă la aceasta vom adăuga rolul lor judecătoresc, exercitat de sigur pe baza dreptului consuetudinar, așa cum se practică pe alocuri și astăzi de către celnici, vom completa cadrul în care se mișcă acești reprezentanți ai poporului român. În acest stadiu al lor amintesc poziția privilegiată ce ocupă în veacul XIV-lea voevozii din Maramureș ²⁾. Eșiți din popor și răzimați pe dânsul, ei identificau interesele lor cu ale mulți-

1) I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, p. 3 ; v. și D. Onciul, *Originele principatelor române*, București 1899, p. 134, nota 23.

2) V. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București 1902, p. 131.

mei. Se apărau dar pe sine, apărându-și neamul de năpăstuirile stăpânirii. În această neîncetată luptă ei își întăresc legăturile între dânșii și popor, și se prefac într'un singur corp în fața primejdiei de afară. Așa-i întâmpinăm în mișcarea lor din 1066.

III.

În interesul povestirii, să lărgim acum puțin orizontul cunoștințelor noastre istorice asupra Bizanțului și să ne oprim mai îndelung la domnia lui Constantin Duca, sub care se întâmplă tulburările Românilor.

Ca să ne facem o icoană mai limpede de ceea ce este împărăția bizantină după incorporarea Bulgariei, am putea-o semui cu Austria înainte de dualism, căci e singurul stat modern, cu care are mai multe analogii. Partea răsăriteană, mai civilizată, în care predomină elementul grec, împreună cu Armenia, amintește Austria propriu zisă cu Boemia; cea apuseană, așa numita Peninsula Balcanică, ne face să gândim la Ungaria în hotarele-i actuale. Aceeaș bălțătură de popoare cu aceleași conflicte și tendinți naționale și cu acelaș aparat de stat mo-

narhic, grecizat numai în exterior, dar în adâncul lui sprijinit pe temelii romane. Înșiși Grecii poartă cu mândrie numele cetățenilor romani și recunosc continuarea împărăției dela August, întemeetorul ei, până la cel din urmă autocrat al Bizanțului. Puterea culturală a elenismului, oricât de mare și de minuni făcătoare s'a socotit, n'a putut sfârâma această unitate, ba putem zice că ea a suferit o înfrângere față de spiritul eminent politic și militar al cezarilor, ceea ce explica și zilele lungi ale împărăției. Nu cultura și arta elină a restituit în veacul al X-lea, veacul celei mai înalte măriri politice a Bizanțului, vechile-i hotare, ci așa zicând redeșteptarea spiritului roman în Vasile al II-lea, acest Traian al Constantino-polului, «om cu trup și suflet de fier». Dacă Traian a bătut și zdrobit pe Decebal și pe Daci, Armeanul din Macedonia, succesorul său, noua veacuri mai târziu, a culcat la pământ pe Samuil și poporul său bulgar, în care trăiau și se războiau propriu zis nu Slavii rabdurii și supuși, ci sufletul crud și războinic al seminției lui Asparuh și Crum. Aproape trei veacuri și jumătate (679—1019)

a ținut stăpânirea acestor barbari, cari au schimbat fața Peninsulei Balcanice. Uniți și la urmă contopiți cu Slavii, ei au prilejuit răzlețirea poporului român din locuințele sale centrale — provinciile nordice ale peninsulei — și tot ei au risipit în mare parte grecismul din Europa. Vasile Macedoneanul, întruparea duhului răzbnător al acestor două neamuri, i-a strivit sub arma nemiloasă și a restabilit pentru cea din urmă dată vaza Romei nouă între Dunăre și Marea Adriatică.

Dar relele mari și felurite, care bântuiau statul chiar și sub sceptrul lui Vasile, au izbucnit numai decât după moartea lui. Ele erau mai ales de natură economică. Înstăpânirea de pământuri întinse, așa numitele latifundii, și deci marile bogății ce-și agonisneau, dedeau familiilor ambițioase provinciale puțința să sguđue autoritatea împărătească. De aici urmau dese *pronunciate* militare și nesfârșitele lupte civile, care, sleind puterile statului, pe deoparte înlesniau încercările naționalităților de a scutura jugul bizantin, iar pe de alta dau răgaz barbarilor din răsărit și mează-noapte să prade și să ciuntească împărăția. Proprie-

tarii mari despoiau pe cei mici și reduceau la sapă de lemn populația dela țară, făcând-o netrebnică la purtatul armelor. Trecea dar prin întreaga împărăție o suflare de feudalism, care n'a căpătat ființă și tărie deplină decât nu mult după aceea, în amestec cu cruciații. Pentru stârpirea acestor rele, se înțelege, s'au pus legi și s'au luat nu arareori măsuri bune din partea celor mai energici împărați, dar relele erau prea adânci pentru a fi cu totul tămăduite. Dela Vasile al II-lea până la Constantin Duca nu avem de însemnat decât neîncetată slăbire înlăuntru și înfrângeri în afară. Turcii amenință a potopi Asia, iar hoardele fraților lor așezați la stânga Dunărei năvălesc și strică provinciile europene, pe câtă vreme Normanzii în Italia întunecă cu totul luciul armelor bizantine. În această vreme de cumpănă și ispită cade nefericita domnie a lui Constantin al X-lea Duca (1050—1067), care, din mai multe puncte de vedere, s'ar putea socoti ca prototipul domnului fanariot din țările române. El a moștenit tronul dela Isac Comnenul, căruia i-a slujit cu rară iscusință ca ministru de finanțe. Prin el începe așa zisa *eră a*

Ducilor și Comnenilor, era umanismului bizantin, o renaștere a culturii clasice, care produce istorici vestiți ca *Ana Comnena*, *Kinnamos* și *Nichita Acominatos*. Casa lui Duca era deschisă artelor și științei; și el însuși, împăratul, crescut de vrednicul său prieten și dascăl, pompos numitul «corifeu al filozofilor» *Mihail Psellos*, tipul cel mai desăvârșit al învățatului bizantin, se îndeletnicea dinadins cu cărturăria în chipul unui sofist sau retor de odinioară și huzurea într-o vreme când norii furtunoși mereu se îndebeau în preajma împărăției. Dar răul cel mai mare era dragostea lui nemărginită pentru bani. Născocea tot felul de mijloace ca să îngrămădească avere în vistierie. Drept-care sporea dăjdiile și adăoga altele noi sub diferite motive. Pentru a izbuti și mai bine pe această cale, el dă în întreprindere dreptul de percepere a dărilor publice și pricinuește astfel o și mai adâncă nemulțumire în popor. Fără cruțare, taie și rupe unde poate, numai de dragul economiei. Scade simbria ostașilor, desființează posturi mai gras plătite, îngrijește puțin de echipare și muniții și lasă baltă lucrările de întărire a hotarelor. Și în

scurt, militarismul, singurul element sănătos în aceste vremuri grele, e jertfit în favorul biurocrației și senatului, pe care îl împănează cu elemente democratice și-l apropie de parlamentarismul modern. Aici nu lucra numai dragostea lui de bani, ci și teama de aristocrația militară, care făcea din armată o unealtă și se ridica împotriva dinastiei ¹⁾. Măsurile-i antimilitare au rupt stavilele rezistenței și a dat pas cutropirilor dușmane. Selgiukii înaintează mereu și ocupă definitiv Armenia ; Normanzii ochesc provinciile despre Marea Adriatică, iar Uzii din țările românești, care după neam și număr covârșeau pe frații lor Peceneghi, trec Dunărea (vr'o 60.000 de oameni) și potopesc Bulgaria, de unde apoi pornind pustiesc Macedonia și sosesc până în Grecia. Mare grijă și spaimă la Constantinopol. «*Impăratul cu toată mâhnirea ce simțea — povestește Zonara* ²⁾ — *tot amâna strângerea oștirii sub cuvânt că barbarii prin mulțime sunt cu neputință de respins,*

1) v. Gelzer în Krumbacher, *Gesch. der byz. Litteratur*, ed. II, p. 1007.

2) Ioan Zonara (ed. Teubner), vol. IV, p. 198 și 199 : v. și Hertzberg, *Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches*, Berlin 1883, p. 243.

dar la dreptul vorbind pentrucă nu voia să cheltuiască nici un ban. Toți erau supărați de această nepăsare și sgârcenie a împăratului și au început să-l ocărăscă fățiș. Acesta în sfârșit s'a hotărât să se miște și luând vr'o 150 de oameni de arme a eșit din capitală și a apucat spre locurile unde nemeriseră barbarii; tot odată dădu poruncă să se strângă oștire. Aceasta era mai mult o prefăcătorie decât o serioasă hotărâre de a lua ofensiva asupra potopului de barbari. Norocul însă a scăpat pe împărat de primejdie și rușine, căci în curând i s'a vestit desăvârșita risipire a barbarilor: ei fuseră bântuiți de ciumă și spârcuiți de Bulgari și Peceneghi, care mai ales au pătimit de năvala Uzilor».

Subt un asemenea regim era lucru firesc să izbucnească tulburări și răzvrătiri în diferite părți ale împărăției și cu deosebire în tre popoarele care pândeau ceasul prielnic ca să-și poata câștiga neatârnamea dorită. După un an dela năpădirea Uzilor, în 1066, vedem pe Români în Elada luând armele împotriva stăpânirii. Prilejul îl dăduse fiscul—lăcomia în veci nepotolită a lui Duca. Era

acelaș pretext care dăduse naștere, cu vr'un sfert de veac înainte, revoluției bulgare și sârbești sub Mihail Paflagonul (1034—1041). Fratele acestuia și ministrul său Ioan, tot așa nechibzuit despoietor al poporului, n'a cruțat nici un mijloc de a-l stoarce și împila pe cale financiară. Măsurile lui fiscale au apăsat mai tare asupra Sârbilor și Bulgarilor. Răscoala pornind în Serbia s'a întins cu iuțeala fulgerului între Bulgari. Aceștia, conduși de Petru Delian, sânt pe cale de a întemeia din nou domnia lor națională, dar certele dintre căpeteniile lor au înlăturat pacostea ridicată asupra Bizantinilor. Dacă încercarea Bulgarilor a dat greș, Sârbii însă s'au susținut mai departe sub craiul lor Mihail, fiul lui Ștefan Bojslav (1050—1084). Aceste precedente încurajau de astă dată pe Români.

Dar înainte de a ne ocupa de faptele lor, să vedem ce fel erau dările cari duc în ispită răbdarea poporului.

Cu privire la aceasta avem o mărturie destul de lămurită pentru a înțelege natura lor: «*ele erau adaose de dări în sume mari de bani*» ¹⁾. Într'un pasaj interesant din «Cuvânt

1) Cecaum., op. cit., p. 70, 12: ἦν γὰρ πολλῶν νομισμάτων αὐξήσεις ποιήσας.

de sfat către împăratul» autorul, adresându-se tânărului împărat Alexie Comnenul, justifică indirect răscoala făcută de Români (precum și oricare mișcare eventuală de felul acesta) cu următoarele cuvinte: «*Țările de subț împărăția ta să nu fie împovărate cu zilnice adaose și sporiri și scorniri de biruri și crede că nu se vor răzvrăți, ci din tot sufletul îți vor sluji, dacă dărilor de peste an către vistierie nu vor trece peste puterile lor*¹⁾. Precum vedem, e vorba de niște impozite suplimentare sau extraordinare, care — ceea ce e mai important în cazul de față — trebuiau percepute în bani (νομίσματα). Dacă ținem seamă de identitatea sarcinei fiscale ce a silit pe Sârbi și pe Bulgari în 1041 să ridice steagul revoluției, pricepem mai ușor gravitatea birurilor puse de Duca. După căderea domniei slave și restaurarea împărăției bizantine în Peninsula Balcanică, Vasile al II-lea, având în vedere pe semne mulțimea populațiilor eterogene și mai cu seamă inferioritatea lor culturală în această parte, a luat înțeleapta măsură ca contribuțiile către stat să fie plătite în na-

1) Idem, op. cit., p. 98, 10.

tură ; din produsul lor se plăteau apoi direct prefectii și funcționarii administrativi. Din potrivă, provinciile asiatice plăteau dările mai mult în bani, și fiindcă veniturile lor erau încasate de vistieria centrală, eră de sine înțeles ca și funcționarii din aceste provinciī să fie retribuiți din casa statului. De măsura aceasta nu s'a ținut seamă de către urmașii lui Vasile ; ei au introdus și în partea apuseană a împărăției sistemul fiscal practicat în Orient¹⁾. Roadele acestui sistem, agravat și prin abuzurile perceptorilor-antreprenori, au fost : întâiu răscoala Bulgarilor și Sârbilor și acum e aceea a Românilor din nordul Greciei. Urmădela sine ca acest sistem, lovind mai vârtos în populația care se îndeletnicea cu economia câmpului sau a vitelor, să provoace în primul rând revolta lor.

---

1) C. Neumann, op. cit., p. 68.

IV.

Pe temeiul celor spuse de Kekavmenos (p. 66, 19—73, 23) lucrurile s'au petrecut astfel :

Protospatarul Niculița văzând efectul nenorocit ce l-au produs asupra supușilor săi din Elada noile impozite și descoperind firul unei răscoale bine planuite în potrivea stăpânirii¹⁾, părăsește reședința sa și se duce la Constantinopol. Situația erà prea gravă și nu se putea mulțumi numai să scrie împăratului ; de aceea s'a grăbit să'i raporteze verbal, mai ales că chestiunea erà destul de delicată și trebuia mult tact din parte-i pentru a împăcă interesele părților reprezentate de el. La întâia-i înfățișare

¹⁾ Că erà o revoluție în toata forma, ne-o arată termenii întrebuițați de autor pentru deznignarea ei : *ταραχή*, *ἀνταρσία*, *ἀποστασία* și *μουλτος* (= lat. *tumultus*, prin căderea silabei inițiale sub influența articolului grec).

împăratul n'a fost dispus să-l asculte, ba chiar «*i-a poruncit să tacă*». Dar fiindcă mai erau și alte persoane de față, protospatarul s'a mângăiat crezând că numai din pricina lor s'a arătat aspru față de dânsul și și-a pus nădejdea în viitoarea lui întrevedere. Monarhul a continuat și de astă dată cu refuzul de a-l ascultă și nici după o lună de zile nu s'a înduplecat să-i satisfacă dorința. Kekavmenos nu ne dă nici o lămurire asupra acestei ciudate purtari a *despotului*; ea ar fi rămas o enigmă pentru noi, dacă din date istorice n'am cunoaște motivele psihologice care o determina. Duca era pe tron acelaș precum fusese și în capul departamentului de finanțe; el puneà socotelile sale mărunte mai presus de interesele mari și vitale ale statului. Căci știa el bine că Niculița nu se va mărgini numai la expunerea faptelor, ci că va și stăruì pe lângă dânsul sau să revoace dispozițiile-i fiscale — prilejul extern al răscoalei — sau să-i pue la îndemână mijloacele trebuitoare, care să-i asigure izbânda. Și una și alta însă răsturnà planurile de economie și jigneà adânc slăbiciunea Bizantinului încoronat, al cărui ideal, după cum am văzut, nu era altul decât a îngrămădi în

vistierie aurul, după el, «singurul sprijinitor și mântuitor al tronului și al împărăției». Eră dar refuzul unui om încredințat de a-tot-pu-ternicia argintului. Prefereă, în cazul cel din urmă, să piarză provincia decât să se lipsească de venitul nou ce-l așteptă sau să risipească ceea ce el strânsese cu grija și migăloșia teșghetarului. Refuzul acesta a mâhnit foarte mult pe Niculița. Mâhnirea i-a fost mărită și de superstiție. «Căci pe vremea aceea a ră-sărit pe cer o cometă, care eră mare asemenea unei grinzi și se ivea pe fiecare seară ca și luna»¹⁾. Cetitorii de stele vedeau într'însa un semn și meneau a rele. Această arătare cerească prevestitoare de rău coincideă și cu șoaptele ce se auzeau din Italia despre pregătirea prințului Robert Guiscard de a năvăli în Albania și Epir. Aceste zvonuri și tulburări i-au umplut inima de grijă și întunerec și l-au

1) Cecaum., p. 66, 31—p. 67, 1—2 ; cf. Zonara, op. cit., IV, p. 201, 3, care spune că cometa se ivise în luna Mai (1066); v. Attaliates (Corp. hist. byz., ed. Bonn), p. 91, 17, și Skylitzes, p. 658, 7. Luna aceasta trebuie să fi petrecut-o Niculița în Constantinopol, căci în Iunie, după Kekavmenoș, are loc revoluția. Prin aceasta se hotărăște și data cronologică a întâmplării acesteia ; v. Vasiljevskij în Cecaum., p. 12 ; greșit la Schlumberger (op. cit., p. 627), care admite anul 1067, adică anul din urmă al domniei lui Duca.

silit să nu-și mai amâne zadarnica ședere la Constantinopol. Deci după 30 de zile se întoarce înapoi cu nădejdea că prezența lui va amâna, dacă nu va împiedeca cu totul izbucnirea mișcării pusă la cale de rebeli. Dar în Larisa îl așteptă desamăgirea, căci lucrurile se înrăutățiseră. El află că începătorii răului, încurajați pe semne de lipsa lui, își întinseseră ițele răzvrătirii și se organizaseră și mai bine. În nedumerirea și necazul lui scrie împăratului și-i dă deslușiri amănunțite asupra fierbelei din Tesalia. Dar împăratul a găsit iara cu cale să nu-i răspundă și să-l amărăscă și mai mult.

Capii mișcării țineau conciliabulele lor în casa unui Român din Larisa numit *Verivoi* (Βεριβόου τοῦ Βλάχου)¹⁾. Aici chibzuiau și se sfă-

¹⁾ Despre un *Verivoi* ne vorbește Kedrenos, II, p. 454-12: Βεριβόη τοῦ στρατηγούντι τῆς Χίου. E numai o coincidență de nume? Suffixul *oi* sau *voi* îl găsim și la alte nume: Βογκόης, v. *Epirotica* (publicat ca anexă la *Historia polit. et patriarch. Constantinopoleos*, în Corpus hist. byzant., ed. Bonn), p. 238; Αιτοβόης în Nichita Acominatos (Honiata), ed. Bonn, p. 564; Αιτοβόης în Kekavmenos (p. 28); Neculai Litovoi (ὁ Αιτοβόης Νικόλαος), domnul sau șeful garnizoanei orașului Melenic din Macedonia: Acropolites (Teubner), p. 76, 2; cf. *Lytvoi*, voevodul român. Vezi și Onciul, op. cit. p. 172-173.

tui au capii Românilor munteni, în înţelegere cu unii localnici, între cari pe lângă Verivoi erau şi următorii Lariseni: *Ioan din Grimi-ani* (Ἰωάννην τὸν Γρηµιανίτην), *Grigorie Bumbăcarul* (Γρηγόριον τὸν Βαµβακᾶν) şi *Teodor Scribon Petastos* (Θεόδωρον Σκριβονα τὸν Πεταστὸν; p. 68, 11 şi 71, 32). Deşi Vasilijevski îi ţine de Vlahi (vezi numele lor la Cecaum., în index) e cu putinţă ca unii să fi fost străini de neam, cum ne face să bănuim numele lor. Nu e mirare să fi fost Greci îndemnători şi prieteni ai partidului revoluţionar, căci şi pe vremea revoluţiei bulgare o parte din populaţia greacă şi a manifestat nemulţumirea alături de Bulgari în potruva administraţiei bizantine ¹⁾. Aceasta arată numai cât de mari şi nesuferite erau abuzurile agenţilor administrativi ai Bizanţului. Ele au făcut în Italia şi în Africa odioasă domnia bizantină şi încetul cu încetul au pregătit cucerirea arabă şi turcă asupra creştini-

¹⁾ Hertzberg, op. cit., p. 227. Asemenea cazuri s'au văzut şi înainte, pe timpul luptei dintre Vasile şi Samuil, când chiar oameni de înaltă condiţie din Salonic şi Adrianopol (deci din centre curat greceşti) erau bănuiaţi că ţineau cu Bulgarii (τὰ Βουλγάρων φρονοῦντες); v. Kedrenos II, p. 451, 18; v. şi p. 452 (că erau Greci, ne-o dovedeşte numele lor: Παῦλος ὁ Μάγιστρος ὁ Βωβός, Μαλακηνὸς ὁ πρωτοσπαθᾶριος).

lor din Asia, cari pentru acest motiv salutau pe păgâni ca pe mântuitorii lor.

Niculița știă bine întrunirile și sfaturile Românilor — aveă doar prieteni printre ei și aceștia îl puneau în curent —, dar stătea închis în casă și nu cuteză să ia nici o măsură în potriva lor. Se muncea cu gândul și sta în cum-pene, neștiind ce drum să apuce. Căci dacă s'ar fi hotărât să atace pe revoluționari, se temeă, în cazul cel mai bun, ca nu cumva împăratul să-l facă răspunzător pentru sângele vărsat fără învoirea și porunca lui și să-l învinuiască chiar că *«el n'a făcut aceasta decât numai de pizmă și ciudă pe bieții oameni, căci aveă împăratul această slăbiciune»*, fiind, după Zonara (op. cit., IV, p. 198, 23), *«om blând din fire și de dreptate iubitor foarte»*. Dar se putea mai curând ca încercarea lui de a lovi pe dușmanii ordinei să nu izbutască, de oarece ei erau sprijiniți și de Vlahii cei din Pind și de oamenii din Tricala (Βλάχοι και Τρικαλίται) și aceștia erau mulți și puternici, și dacă i-ar fi supărat, *«puteau să-i ardă casele, să-i ucidă copiii (doi băieți și două fete) și frații, iar pe el să-l impre-*

soare în Larisa, lăsându-l să pieară de foame din lipsă de hrană».

Dar nici capii răzvrătirii nu voiau să pornească mișcarea fără să-și asigure concursul lui. S'au gândit dar să atragă în partea lor pe însuș protospatarul Niculița și să-l pue în fruntea mișcării. În acest chip erau ei siguri că n'ar fi avut de luptat cu nici un dușman dinăuntru și că pilda lui ar fi hotărât la luptă și pe cei mai îndărătnici sau slabi de înger cari rămâneau credincioși stăpânirii. Și în deosebi se temeau complotiștii, că în cazul unei neizbânde să nu fie prigoniți și maltratați de el; căci și această alternativă trebuia prevăzută, de vreme ce strategul «*avea oastea lui și cetate puternică și mulți din țară erau cu dânsul*». Deci au ales pe doi dintre dâșii și i-au trimis la Niculița, ca să-i descopere întreg planul răscoalei și să-i împărțasească propunerea lor. Acesta n'a îndrăznit să-i deszică și le-a făgăduit că «*va face tot ce vor face și dâșii*». Răspunsul lui a umplut de bucurie pe conspiratori și le-a înaripat nădejile. Dreptcare voiau cu toți să alerge la curtea lui ca să-l aclame, dar protospatarul i-a prevenit și s'a dus el singur în adunare. Toți cei de față

îl primesc cu însuflețire și îl proclamă de cap al lor. Totodată îl roagă să-i conducă și să le arate chipul cum au să procedeze mai bine ca să ajungă la țintă.

Niculița s'a încercat dintru întâiu să-i abată dela această hotărâre, amintindu-le că *«faptelor va atrage mânia lui Dumnezeu și a împăratului, care are oști multe și îi poate pierde»*. Apoi le-a atras luarea aminte asupra greutăților ce vor întâmpina, *«începând răscoala în Iunie, lună foarte nepotrivită atât pentru locuitorii dela câmp, căci ei în această vreme sunt ocupați cu secerișul, cât și pentru acei dintre Vlahii cari tot în această vreme își au familiile și turmele pe munții Macedoniei, unde poi ji răpite și prădate de oamenii împăratului»*. Vlahii auzind cuvintele lui s'au pus pe gânduri; dar, hotărâți a duce lupta cu orice preț, au răspuns cu energie, *«că ei nu se vor lăsa de planul lor și că nu primesc altă povață»*. La aceasta îi încurajau și îndemnau Larisenii, între cari un rol de frunte trebuie să fi jucat numitul Verivoi; pe lângă acesta Kekavmenos numește și pe al doilea fruntaș vlah, pe *Slavota al lui Carmalac* (Σθλαβωτᾶν τὸν Καρμα-

λάκην), care pare a fi fost cel mai mare celnic al Românilor.

Istoriografii bizantini ne-au transmis rareori câte un nume istoric românesc. Trebuie dar să mulțumim autorului nostru, că a păstrat numele a doi Români, cei dintâi cari apar în istoria noastră națională.

Căpeteniile din Larisa, stând mai aproape de cercurile hotărâtoare și puse mai bine în curent cu cele ce se petreceau la curtea guvernatorului, au început să creadă că acesta îi poartă cu vorba de azi pe mâine, numai fiindcă nu se bizuie să se declare în potriva lor, temându-se pentru familia lui, și bănuiau că el așteaptă ajutor dela împăratul. Acestea gândind și știind că de acum sfaturile lor nu se pot tăinuî, au stăruit pe lângă tovarășii lor să stea vârtos și să caute cu orice chip să câștige pe Niculița. S'au dus dar toți la olaltă la dânsul și din nou l'au aclamat ca «*domn și cap al lor*» și l-au rugat să dea poruncă și povață în tot ce au de făcut. Niculița a pregetat și i-a respins de mai multe ori, căci știa din trecutul familiei sale cât de primejdios ar fi pentru dânsul un asemenea pas. El nu s'a clătinat de cât numai când unii prieteni ai lui, cari aveau

legături intime cu cei din sfatul revoluționar (ori erau membrii acestuia) l-au asigurat cu jurăminte că s'au vorbit să-l omoare, de nu se va potrivi lor. În sfârșit revoluționarii jubilează ; ei și-au făcut pe voe, au câștigat pe omul, în a cărui știință tactică și strategică vor fi avut deplină încredere, și de acum se pun repede la lucru. Mai întâiu de toate gândesc la întărirea lor numerică. În acest scop, sub conducerea lui Niculița, ei pleacă din Larisa și apucă spre vestita Farsala în părțile râului Pleres (de sigur anticul Apidanos, actualul Fersalitico), care, cum am văzut, despărțea în două populația românească. Aici au tăbărit ei și aici au venit sub steagul lor popor mult de Români¹⁾. Simțindu-se astfel în vârtute, Niculița ia ofensiva.

¹⁾ Alături de Români vedem venind din împrejurimi, de aproape sau mai de departe, și un număr oarecare de Bulgari. Aceștia proveneau, fără îndoială, din rămășițele vechei populații slovenești, care câteva veacuri înainte de Români, împinsă la vale de năvălirea Bulgarilor, potopiseră întreagă Grecia și se întăriseră mai ales în Pelopones și în Grecia de mijloc (ceea ce la un moment dat dăduse Greciei înfașurarea unei țări slave ; cf. vestitele cuvinte ale lui Constantin Porfirogenitul în *De thematibus*, p. 53, 18: ἐσθλαβῶθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος). Pe atunci, apar în Tesalia triburile slovenești : Βερζῖται, Βαῖτουῖται, Βελεγεζῖται sub domnitori proprii. Mai târziu, fiind supuși Bulgarilor, își schimbă

Elada e provincia lui supusă și nimeni nu i se împotrivesc; deci el își îndreaptă armele spre miază-noapte, în potrivea «*Romaniei*». După demersurile făcute de dânsul, planul lui era să treacă hotarele Tesaliei spre a ataca cele dintâi orașe ce'i stăteau în cale spre Macedonia; din aceasta bănuim că el voia să

---

numele național cu cel politic, așa cum îi găsim amintiți de Kekavmenos. În vremea asta ei trebuie să se fi rărit între locuitorii Tesaliei—dovadă că după aceea nu mai auzim despre dâșii pe cand, din potrivă, Slavonii din Pelopones se susțin până la domnia Francezilor). Parte din ei va fi emigrat spre nord în urma reastaurării domniei bizantine, parte va fi fost grecizată după creștinarea lor și colonizarea bizantină a Tesaliei (v. Ph. Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient, II*, Stuttgart u. Tübingen 1845, p. 238) și în sfârșit parte va fi pierit cu prilejul luptelor crâncene dintre Greci și Bulgari ce au avut loc sub Vasile al II-lea. Că puțini și neînsemnați vor fi fost acești «Bulgari», cari au a-lergat sub steagul românesc, nu ne putem îndoii de loc, deoarece caracterul revoluției, cum vom vedea mai la vale, e curat românesc; foarte semnificativ e și faptul că nici nu e vorbă de o căpetenie bulgară. Rolul Bulgarilor în această mișcare este de bună seamă în miniatură asemenea celui jucat de dâșii, după vr'un veac și mai bine, în revoluția Românilor din Balcani. De almintrelea pasagiul lui Kekavmenos e prea explicit, ca să confundăm pe Vlahi cu Bulgarii. Acești din urmă vor fi locuit alături de Români întocmai cum frații lor tot pe atunci vor fi fost răsăriți printre Români delă poalele Carpaților. Cu timpul ei dispar în masa Românilor, nelăsându-și urmele decât numai în graiu și mai vârtos în toponimia țării.

mute aici teatrul războiului, căci aici eră tere-
nului de luptă mai întins. Avea deci trei căi deschise înaintea lui. Cea dintâiu, *Tricala* — *Stagus* (Calabaca) — *Grebena*, bătută cu vre-o jumătate de veac înainte de Vasile Bulgaroc-tonul, când se întorcea învingător din Bulgaria spre Atena trecând prin valea Pindului, eră apărată de locuitorii Români și nu putea să-l preocupe ¹⁾. Atacat putea să fie numai din două părți : din direcția despre cetatea Servia ce domnește peste strămtoarea *Sarandaporos* («patruzeci de vaduri»), ori despre Platamona și Kitros, amândouă pe țărmurile golfului de Salonic. Și-a împărțit dar oștirea în două, și o parte, mai puțină, a trimis-o în direcția din urmă. Ea luă calea nord-est, străbatu valea mărețului Peneios (azi *Sălămbria*) cu minunatele *Tempe* și, cotigind poalele despre răsărit ale Olimpului, sosi la orașul Kitros, celebra Pydna, unde odinioara Paul Emiliu a bătut pe regele Perseu și a rapus puterea macedoneană. Kitros pe vremea asta eră o cetate

¹⁾ De altfel locul eră ușor de apărat ; v. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, ed. II, vol. III, p. 330 : «ce défilé dans lequel une armée moderne ne pourrait pas s'engager sans danger».

bine întărită și aveà o deosebită însemnătate strategică ¹⁾). Din nenorocire Kekavmenoș nu ne dă nici un amănunt asupra acestei expediții. Nu știm nici cine a comandat acest detașament, nici întâmplările ce au avut loc până la cucerirea cetății. El ne spune numai că după porunca lui Niculița cetatea a fost luată și zidurile îi fură dărămate.

În aceeaș vreme Niculița cu temeiul oștirii se întoarce înapoi spre Larisa și trecând strâmtoarea Sarandaporos, pe lângă poalele despre apus ale înveci-întroenitului Olimp, apucă spre Macedonia. Dar înainte de asta el, ca să-și îndrituească purtarea față de Duca, trimite acestuia un ultimăt în termenii următori: «*Spu-su-ți-am din viu graiu Măriei Tale că răzmiriță are să fie, și iară ți-am scris de acasă despre aceasta. Crede măcar acum că oamenii s' au sculat și făcutu-m' au pre mine capul lor. Mulțumește dar lui Dumnezeu că subț mîna mea e norodul și pot să pun capăt răzvrătirii, de mă vei ascultă și îi vei scuti de dările noi și adaosurile ce ai pus asupra lor.*

¹⁾ Însemnătatea ei se vedește și din faptul că la împărțirea imperiului bizantin de către Latini Kitros (*Kidros* în Villehardouin) e dat ca feud cavalerului Ditrich de Daun.

Dar răspunsul lui Duca nu sosi la vreme și gloata înarmată, condusă de Niculița, își urmă calea până ce ajunse în fața vestitei cetăți *Servia*. Cucerirea ei alcătuiă baza operațiilor sale în Macedonia. Servia, cetate mărginașă între Tesalia și Macedonia¹⁾ — întemeiată în veacul al VII-lea sub Heraclie de niște colonii sârbești, de unde își trage și numele — eră de o importanță strategică extraordinară, «cheea Tesaliei» (Hopf). Ea baricadă strâmtoarea Sarandaporos, care e cea mai de seamă trecere dintr'o țară într'alta. Eră zidită în valea *Bistriței*²⁾ pe o culme pietroasă împrejmuită de stânci înalte și ascuțite și de prăpăstii foarte adânci și sălbatice. Poziția ei, de o frumuseță din cele mai ciudate și impunătoare, a fost întărită de mult și întrebuințată ca punct de plecare în acțiunile ce hotărau soarta uneia sau alteia din cele două țări în-

1) Cantacuzenos, ed. Bonn, II, p. 355, 6 : Σέρβια... περί τὰ μεθόρια Θεσσαλίας κειμένη πόλις; idem, III, p. 130, 8 : πόλις δὲ ταῦτα (Σέρβια) οὐ μικρά, ἐν μεθορῶις Βορτιαίας κειμένη καὶ Θεσσαλίας. Orașul n'a păstrat decât numele dela Sârbi; căci ei l-au părăsit chiar în veacul, în care l'au colonizat; v. Constant. Porfirog., *De Administr.*, cap. 32.

2) Bistrița, neogr. Βίστριτσα, turc. *Ingecarasu* este anticul *Haliacmon*.

vecinate. Însemnătatea ei s'a dovedit mai cu seamă în luptele dintre Bulgari și Vasile al II-lea. Țarul Samuil ținea morțiș să aibă această poziție neasemănată, căci numai pe temeiul ei își putea asigura stăpânirea bogatelor și mănoaselor câmpii ale Tesaliei. Generalul lui, Dimitrie Polemarhios, s'a căznit un an întreg s'o ia din mâna Bizantinilor și n'a putut, căci prin așezarea ei și tăria zidurilor eră «*cu nepuțință de luat*». Dacă la urmă a izbutit, aceasta o datoră numai unei stratageme, pe care Kekavmenos ne-o povestește pe larg (p. 28). Am văzut cum apărarea orașului fu încredințată de către Samuil tatălui protospatarului Niculița și cu câtă vitejie acesta s'a împotrivit oștirii încunjurătoare a lui Vasile.

Castrul acesta a fost în mai multe rânduri dărâmat și preînnoit sub Bizantini. Turcii au priceput rostul lui și l-au colonizat cu oameni mulți de-ai lor. Până astăzi e orașul cel mai turcesc despre hotarele Greciei. Restul populației, de vre-o 200 de familii, sunt Români și Greci ¹⁾. Și acum cetatea se păstrează ca întâ-

1) Vezi G. Weigand, *Die Aromunen*, I, p. 212. Interesantă e observația autorului: «*Merkwürdig ist es, dass hier selbst die Griechen aromunisch sprechen können oder wenigstens verstehen*».

rire printre ruinele de ziduri și clădiri bizantine și amintește mărirea și tăria trecută ¹⁾).

Pentru ca să atace o astfel de localitate, Niculița trebuie să dispună nu numai de oștire numeroasă și puternică, ci și de mijloacele tehnice neapărate pentru înconjurarea orașului. Cum au sosit pe câmpul din fața cetății, revoluționarii au și făcut tabără și după un răstimp de odihnă ei s'au rânduit ca pentru războiu. **Dar Servienii nu voiau să se bată cu Niculița, nici el cu dânșii ²⁾**. Drept-care acesta a încercat atunci o înțelegere cu oamenii din garnizoana cetății și i-a poftit să vie la dânșul ca să se predeă. Dintâiu, înfricoșați de mulțime și nefiind poate pregătiți pentru luptă, ei s'au coborât călare cu toții în vale, s'au lăsat a fi legați ca prizonieri și descălecând de pe cai s'au apropiat de cortul lui Niculița, în mijlocul taberei și în fața tuturor s'au închinat lui ca la un stăpân al lor și i-au făgăduit supunere și ascultare. Protospatarul se temeă să le deă

¹⁾ Despre Servia v. pe lângă Kekavmenos (p. 28 și 70, 19); Pouqueville, op. cit., vol. III, p. 85; Heuzey, op. cit., p. 207 și urm.; Schlumberger, op. cit., II, p. 221 și urm. Astăzi poartă același nume; turc. *Selfigè*.

²⁾ Cecaum, op. cit., p. 70, 22 în loc de ὁ μούλτος, cetesc ὁ Νικουλιτζας, pentru că numai așa are înțeles.

drumul, căci el credea că ei numai de nevoie au făcut acest pas și că, îndată ce se vor întoarce în cetate și se vor vedea în siguranță, n'o să se știe de cuvânt. Dar la urmă i-a lăsat liberi, fiindcă de bună voie veniseră să se închine lui; prin aceasta el *«a urmat o lege militară veche, pe temeiul căreia cel ce de bună voie se supune unui împărat, unui domn sau unui general, nu e oprit de acesta, ci lăsat în voie să se întoarcă acasă la dânsul»*.

Prevederea-i n'a fost înșelată, căci grațiații lui, oameni rău crescuți și nemulțămitori, cum au intrat și s'au adăpostit în dosul zidurilor, au și uitat mulțimea de vorbe și făgăduinți, cum zice Euripid, născocite anume ca să scape, și au început să strige din metereze, să-l defaime și să-l înjure stârnind furia oștirii. Obrăznicia și ocările lor l-au durut pe Niculița și l-au zorit să-i împresoare și să-i lovească *«nu însă din îndemn propriu, căci el nu lupta pentru slavă, ci pentru popor, a cărui unealtă se făcuse temându-și zilele»*. Dorința arzătoare de a-și răzbună pe cei ce dăduseră dovadă de atâta perfidie era deopotrivă la toți; și Niculița, cel puțin acum, nu lucră peste voie. Lupta din preajma zidurilor va fi fost de bună

seamă anevoioasă și crâncenă ; din nenorocire nici aici n'avem vreun detaliu asupra execuției tehnice și strategice. Atâta știm numai, că bătălia a ținut trei zile, în urma cărora cetatea căzù în mâna revoluționarilor.

Această izbândă arată tuturor că mișcarea Vlahilor luase proporții îngrijitoare și nu erà așa de puțin periculoasă precum pare a se fi crezut în Constantinopol. Vlahii, confundați până acum sub steagul bulgar sau bizantin, se iveau pentru întâia dată poate bizuiți pe ei înșiși, uniți și de sine stătători. Nimic nu ilustrează mai bine starea spiritelor la Bizantini, în urma acestei mișcări a Românilor, ca impresia de îngrijorare și temere ce a pricinuit până și asupra lui *Andronic Filocales, catepanul Bulgariei*¹⁾.

Dar tocmai în acest moment hotărâtor al acestei mari întreprinderi intervine o împrejurare, care slăbește avântul și răstoarnă pe

1) Vezi Cecaum., p. 72, 5—9. *Catepanul* (κατεπάνος) erà un titlu analog cu cel de guvernator (extraordinar), dat mai ales cârmuitorului Bulgariei și al posesiunilor bizantine în Italia. Astăzi se crede că dela el derivă cuv. *căpitan* din limbile romanice. Provine dela κατ' ἐπάνω, καταπάνος «superintendent», «governor or prefect» (Chronicle of Morea): v. Iannaris, Byz. Zeitschr. X (1901), p. 204 și urm.

neașteptate planurile Românilor. Scrisoarea lui Niculița și știrile serioase ce va fi primit împăratul dela fața locului i-au deschis ochii și l-au făcut să-și dea șeamă de grozăvia urmarilor ce au avut măsurile sale nesocotite.

Revoluția s'a pornit ca vâjoiul de zăpadă și amenință să cotopească ținuturile vecine. Cu deosebire primejduită era Macedonia; aici printre Români munteni și Bulgarii dela șes ar fi gasit un câmp foarte prielnic; ea putea să aibă răsunet până în munții Rodopei și în Balcani, cari erau plini de Români. Bizantinii nu uitaseră desigur zguduirea ce au adus împărăției cu câteva zecimi de ani înainte armele lui Delian și nici jertfele nespuse de mari ce au trebuit să facă sub Vasile pentru doborârea nedomolitului dușman. Reînnoirea unei asemenea nenorociri nu părea peste putință. În fața acestei groaznice perspective pașnicul și comodul Duca s'a înfiorat și s'a grăbit să-și puie în practică sistemul său predilect, «*iertare și daruri*», mijloacele neputinței, care nu arareori au mântuit Bizanțul de primejdii cu mult mai mari și mai grozave. Deci plin de umilință și de bunătate silită îi răspunde lui Niculița «*făcând cele mai strașnice jurăminte, că el re-*

nunță la toate măsurile luate dela începutul domniei lui și iartă pe toți și îndeamnă pe Niculița să nu pedepsească pe nimeni pentru pagubile publice și particulare pricinuite de neorânduile petrecute sub dânsul.» Totodată, ca neaș bizantin, el deschide pentru capii răului *perspective de răsplată ca împărțiri de slujbe și alte juruinți*, al căror efect trebuia negreșit să fie irezistibil ¹⁾. Pe lângă aceasta — caracteristic pentru vreme — împăratul, ca să izbească în mod material închipuirea poporului și să cucerească simțirea lui de căpetenie, însoțește darurile și generoasa-i scrisoare cu o mulțime de icoane cu chipul Mântuitorului, al S-tei Marii și altor sfinți de-ai bisericii. Toate aceste au sosit tocmai când răsculații luaseră Servia. Niculița, îndelung bătut între ciocan și nicovală și neștiind care va fi sfârșitul mișcării, se simțea mulțumit că vede o zare de lumină. Un *deus ex machina* îi dădea mână de ajutor și îl scăpa din încurcătură și nedumerire. Deci, adunând poporul cu căpeteniile

¹⁾ Kekavmenos (p. 23, 15—17) tălmăcește minunat gândul lui Duca sfātuind, când un neam străin se răscoală «*Trimite domnului lor daruri și îmblânzește-i îndrăzneala, căci nada prinde peștele, iar pe oamenii cei mai mulți darurile și aurul.*»

lui și înfățișându-le icoanele sfinte, le-a citit scrisoarea împăratului, le-a arătat bunăvoința și dărnicia lui și a isprăvit povățuindu-i pe toți să înceteze cu vărsarea de sânge, să se liniștească și să se întoarne cu bine la vetrele lor. Prietenii lui Niculița ¹⁾, precum și cei interesați și mai ales cei ce nu se uneau cu pretențiile Românilor, vor fi dezarmat bucuroși, dar marea parte din popor și din fruntașii lui s'a împotrivit la propunerea lui Niculița și a cerut continuarea războiului. Dar el a stăruit tot mai tare să facă pace; poporul însă nu s'a învoit și a protestat mai departe cu strigăte și zgomot asurzitor. Niculița de bună seamă sprijinit de partizanii lui și adăpostit fiind sub zidurile cetății, ca să sperie poporul și să-l silească la supunere, arestează pe Slavota al lui Carmalac și dintre Lariseni pe Teodor Scribon Petastos, cari vor fi stat în fruntea celor ce voiau războiul. Gloata văzându-se amenințată și temându-se de soarta capilor ei arestați, rămâne dezorientată și în sfârșit hotărăște să cedeze și

---

¹⁾ Că aveă prieteni între revoluționari vedem din sfatul lui Kekavmenos ce-l dă acesta ca o învățătură scoasă din pățania lui Niculița: «Când ești cu revoluționarii, atrage pe unii dintre dânșii, pe cari îi ai prieteni de aproape».

să ceară iertare. Și astfel s'a împrăștiat poporul și s'a isprăvit o mișcare, al cărei scop se pare că numai în parte a fost ajuns.

După aceea Niculița, ademenit de vorbele lui Duca, luând cu sine mai mulți fruntași de-ai Românilor și Larisenilor, a plecat spre capitală. Împăratul a căutat să-și ascundă mânia și l'a primit bine. După ce i-a lăsat liberi vr'o patru luni să se plimbe pe malurile Bosforului, el a trimis pe Niculița cu soții lui la patriarhul ecumenic, ca să-i judece pentru greșelile lor¹⁾. Duca se așteptă ca patriarhul să-l deslege de jurământul dat și de legătura ce făcuse cu dâșii prin scrisoare, pentru ca astfel, în cuget curat, să-i poată pedepsi după pofta lui.

Dar pe vremea asta scaunul Sf-tului Ioan Gură-de-aur eră ocupat de chir *Ioan Xifilinos* din Trapezunt (1064-1075), unul din cei mai

1) Buna primire a lui Niculița și amânarea pe atâta timp a pedepsei lui din partea lui Duca ne face să presupunem că acesta la început nu eră cu totul încredințat de *vinovăția* strategului. Se vede că în răstimpul acestor patru luni el va fi primit grave acuzări împotriva lui și a tovarășilor lui; numai așa pricepem mai bine această neașteptată schimbare a împăratului. Asupra acestei chestiuni v. mai pe larg în cap. următor.

vrednici păstori ai bisericii ortodoxe, bărbat distins nu numai ca scriitor (a lăsat mai multe tratate juridice și filosofice precum și omilii, din care numai resturi se păstrează), ci și pe terenul practic, arătând un deosebit interes pentru cei scăpătați și nevoiași și contribuind din răsputeri la ridicarea nivelului artistic în arhitectura bisericească ¹⁾. «*Om cu știință de carte în toate ramurile și unul din cei mai străluciți membri ai Senatului*» ²⁾, el a înțeles ușor gândul vinovat ce urmăreă suveranul, dar cu greu se putea face unealta lui. De aceea dânsul nu numai a întărit și mai vărtos jurământul împăratului și învoeala făcută, ci chiar a și iertat pe Niculița și pe tovarășii lui, «*negăsindu-le nici o vină*».

Duca s'a mâniat grozav de sentința patriarhului, dar neștiind alt mijloc mai potrivit de răzbunare, a surghiunit pe Niculița în Asia Mică, dincolo de Paflagonia, în tema Armeniacon, poruncind să fie închis în cetatea Amasiei.

Acı a stat el îndelung tânjind și ispășindu-și păcatele.

1) V. Krumbacher, Geschichte der byz. Litter., p. 170—171.

2) Zonara, op. cit. IV, p. 201, 10.

De soarta tovarăşilor săi nu aflăm nimic. Impărtăşit-au cu dânsul amarul exilului şi al temniţei? Ori au fost iertaţi şi lăsaţi în voe să se întoarcă în ţara lor? Autorul nostru tace şi nu se interesează decât numai de suferinţele şi păţaniile fostului strateg al Eladei, ruda sa de aproape. Acesta, după un an de supărare şi necaz, fu însfârşit graţiat de urmaşul lui Duca, împăratul *Roman Diogenes* (1067-1071), cu care s'a întâmplat să fie prieten de pe vremea când acesta se învecină cu el în calitate de catepan al Bulgariei. Dar nici sub acest împărat n'a fost readus în slujbă nenorocitul cap al revoluţiei, cu toată prietenia şi bunăvoinţa de care se bucură la *palatul sfânt*. Zăvistia şi răutatea duşmanilor săi defăimători, zice Kekavmenos, îl urmăreau cu înverşunare şi făceau cu neputinţă reabilitarea lui. În schimb împăratul a ridicat pe fiii lui la ranguri mai înalte şi a îngăduit lui Niculiţa să se retragă în patrie şi să-şi petreacă zilele în libertate şi tihnă.

El n'a fost satisfăcut decât patru ani mai în urmă, în vremea «*prea blândului şi îndurătorului*» împărat *Mihail Duca* (1071-1078), care a avut milă de dânsul şi l'a orânduit ca şef în serviciul marinei bizantine (*ἀρχηγέτης καὶ ἀναγραφεὺς τῶν τε κονταράτων καὶ τῶν πλωίμων*).

V.

Aceasta a fost mișcarea Românilor megalovlahiți și acestea au fost episoadele și peripeciile prin care au trecut conducătorii ei. Unui dușman neîmpăcat al neamului nostru datorăm recunoștință pentru paginile ce ne-a lăsat, fie și fără voie, asupra celei dintâiu și mai de seamă întâmplări dela începutul istoriei noastre. Multe ne spune strategicul bizantin, dar și mai multe îi cetim noi printre rânduri. Pentru a da de rostul celor spuse de el și a pătrunde spiritul ce-l însuflețește în istorisirea lui, două lucruri sunt de subliniat cu dinadins, anume raporturile strânse de familie dintre Kekavmeni și Niculițești și antipatia și ura neocolită a autorului nostru față de Vlahi.

Știm că cea dintâiu venea dela înrudirea prin alianță a celor două familii fruntașe. Această împrejurare nu trebuie pierdută din

vedere, dacă vrem să ne lămurim mai lesne asupra rolului jucat de protospatarul Niculița în decursul mișcării românești. Cine citește cu luare aminte întreg pasajul respectiv al scriitorului tesaliot și cumpănește efectele pentru a pricepe cauzele, lesne va recunoaște o contradicție de fapte. Căci fără îndoială, nevinovăția și lealitatea, al căror apologist se face, măcar după părere, rudasa Kekavmenos, nu ne deslușește în deajuns marea greutate ce întâmpină recunoașterea lor oficială. A trebuit să se perindeze pe tron trei împărați până a se rosti definitivă lui desvinuire.

Dar chiar desvinuirea e mai mult un act de milă (ἐλεεινὴν zice autorul) și legătură personală, decât urmarea firească ce ar rezulta din cumpăna dreptății neșovăite. Din cotro dar purcede nepotolita ciudă și înverșunare, cu care amar de ani fu prigonit un om, în care Kekavmenos nu vede vr'o intenționată abateră dela datoriile sale către stăpânire? Să fie numai din răutatea oarbă a oamenilor, din neînfrânata lor pornire de a ponegrî meritul, de a defăimă și coborâ vrednicia? Lucrul eră cu puțință pe atunci, precum e cu puțință și astăzi. Dar faptul că Niculița n'a fost oropsit

și desstăpânit numai de Duca, «iubitorul de dreptate», ci și chiar de un împărat cu care se avea bine, ca vechi prieteni ce erau, nu lasă nici o îndoială că au fost la mijloc cuvinte mult mai serioase, care impuneau această strășnicie a stăpânilor săi din Bizanț față de dânsul. Oarecari indicații ce ne dau întâmplările povestite de Kekavmenos, adăogându-se la trecutul familiei Niculița, ne vor da, credem, cheea prin care putem deslegă ceva mai simplu o chestie atât de strâns legată cu episodul mișcării populare a Românilor.

Vasiljevskij, vrând să-și dea seamă de faptele familiei Niculița, s'a văzut silit să admită originea ei *româno-bulgară*¹⁾; nu curat română, ci și bulgară, pentru un singur cuvânt, căci tatăl protospaturului Niculița, fost comandant al garnizoanei din Servia, s'a arătat, precum știm, credincios ca tovarăș de luptă al Bulgarilor și a înșelat în mai multe rânduri așteptările lui Vasile. Aceasta însă nu e un cuvânt îndestulător spre a-l bănuî că a fost Bulgar; mai întâiu, pentru că o asemenea înclinare și alipire către cauza bulgară din partea

1) Cecaum., op. cit., p. 5.

unui Român eră dela şine înţeleasă într' o vreme când interesele mari ale celor două neamuri se identificau în lupta lor pe viaţă şi moarte cu puternicul vrăjmaş comun. Apoi deosebirea dintre Greci şi Bulgari era aşa de izbitoare, încât scriitorii bizantini nu uita de de cele mai multe ori a ne spune şi origina, când e vorba de un personaj bulgar¹⁾. Familia Niculiţa dar nu putea fi decât cel mult *politiceşte* bulgară, precum fusese, la rândul său, *politiceşte* bizantină.

Din potrivă, noi avem temeinice cuvinte s' o socotim de românească²⁾. Mai întâiu ea se trage din Tesalia—autorul nostru numeşte pe Niculiţa *Lariseanul* (Λαρισσαῖος) — adecă

1) Numele *Niculiţa* («Nicolae-cel-mic» după talmăcirea lui Kedrenos, IV, p. 452, 20) nu dovedeşte nimic ca origină; diminutivul *-iţa* la nume proprii eră pe atunci, precum este în parte şi acum, tot atât de obişnuit la Bulgari ca şi la Români şi la Greci. Românitatea numelui se poate deduce numai după forma dată de Kekavmenos (Νικουλιτζᾶς «Niculiţa» în loc de Νικολιτζᾶς după Kedrenos); acest *u* provenit din *o* neaccentuat e caracteristic limbei româneşti; forma dată de Kedrenos e grecizată. Cfr. şi observaţia independentă a d-lui *Iorga* în *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, p. 94, că Nicolîţa «poartă un nume *caracteristic românesc*».

2) Dacă autorul nu o numeşte aşa, motivele sunt de căutat în starea socială a Vlahului din vremile acele, după cum am arătat în cap. II al acestui studiu (p. 50 şi urm.)

dintr' o țară unde elementul românesc întrecea atât de mult pe cele străine, încât i-a dat și numele său. Și mai vorbitor e încă faptul că această familie a fost neîncetat în atingere și legătură de interese cu Românii. Ne aducem aminte că bunicul lui Niculița fu pus (în 980) de către Vasile în fruntea Vlahilor din Elada.

Această numire nu poate fi străină de obârșia familiei, căci știa marele împărat că numai prin o asemenea concesie putea împacă mai bine poporul român, unul din cele mai rebele ale împătăției. Spiritul de împăciuire și înalta pricepere politică, cu toată cruzimea-i exemplară, l-a călăuzit pururea pe Vasile Macedoneanul. Cine nu-și amintește de cumpătul și înțelepciunea ce a arătat el la robirea Bulgariei, cruțând în mare parte regimul cu care eră deprins poporul sub domnitorii lui naționali? ¹⁾

E dar ușor de presupus că același principiu

¹⁾ Vezi Byz. Zeitsch. II, p. 47, nota 1, Skylitzes, p. 715, 1 Kedrenos, II, p. 530, 10: Βασιλείου γάρ τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τὴν Βουλγαρίαν ὑπηγάγετο, μὴ Φελησαντός τι νεογμῆσαι τῶν ἐθιμῶν αὐτῶν αὐτοῦ ἀλλ' ὑπὸ τοῖς σφετέροις ἄρχουσι τε καὶ ἤθεσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ὄρισαντος διεξάγεσθαι καθ' ὡς που καὶ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ, ὃς αὐτῶν ἀρχηγὸς ἐγένετο. Măsură înțeleaptă, de care nu s'au ținut succesorii lui. Mihail Psellos zugrăvește foarte bine caracterul lui Vasile; v. Schlumberger, op. cit., I, p. 654 și urm.

politic l-a făcut pe el să dea Românilor o căpetenie care, cunoscând limba, datinele și slăbi-ciunile lor, putea mai ușor să-i câștige pentru împărăție. Că numai oameni eșiți din sânul lor puteau să-i ție în frâu și să-i îmblânzească, ne-o învederează istoria lor mai nouă. Se știe că până la începutul veacului trecut, Românii din Pind s'au bucurat de o neatârnare, pe care popoare mai mari decât dânșii n'o cunoșteau în Turcia. A trebuit să vie în această vreme un *Ali Pașa*, faimosul vizir din Ianina, ca să înduplece grumajii lor la jug și să-i facă simple raiale ; dar nu sila și armele i-au fost mijloacele de supunere și umilire a Românilor, ci viclenia și corupția, cu care el a știut să atragă și să întrebuițeze ca instrumente oarbe pe cei mai vrednici oameni de arme de-ai lor¹⁾.

Deși procedeul lui Vasile erà mai nobil, dar în fond erà acelaș și aducea rezultate identice. Mai tânziu, ce e drept, găsim familia Niculița la Servia în slujba țarului Samuil. Știm tocmai împrejurările care au făcut să-și mute locuința în acest oraș și știm rolul jucat aici de Niculița al doilea, când a fost împresurat de Va-

---

1) Vezi G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen*, München 1904, p. 9—10.

sile. Dar nici aici nu putem zice că el nu apăra interesele Românilor, căci și Servia pe această vreme nu cădea departe de centrul populației românești. Resturile toponimiei geografice, caracterul populației actuale și mai ales vecinătatea nemijlocită cu așa numiți *Hășoși* și *Copăciari*, Români grecizați, sunt dovezi netăgăduite că românești erau locurile aceste în veacul de mijloc. Credem dar că cetatea vietește apărută de către tatăl lui Niculița împotriva lui Vasile era mai mult românească decât grecească și bulgară ¹⁾. Și e foarte cu putință că tot acelaș simț practic și prevăzător, care a făcut pe Vasile să ție seamă de pretențiile naționale ale supușilor săi, să fi inspirat măsura lui Samuil, când a chemat pe acelaș Niculița din Larisa și l-a însărcinat cu paza Serviei; un conducător național era o cheazășie sigura de plecare și supunere credincioasă din partea locuitorilor români.

După vr'o jumătate de veac dela surparea domniei bulgărești găsim familia Niculița cui-bărită iarăși în patria ei, în Larisa; trecutul plin de valuri și suferinți i-a slujit de învăță-

¹⁾ *Krause* în *Griechenland*, op. cit., vol. IV, p. 333, vede în Servia „*eine bulgarische oder blachische Stadt*».

tură. Apropierea și devotarea ei către împărăție, povățuită de experiență și impusă de împrejurări, erà foarte probabil favorizată și de trebuința ce va fi avut stăpânirea de ajutorul ei la întemeierea păcii în Elada. Nu ne surprinde dar că fiul nefericitului erou din Servia, sprijinit poate și de puternica familie înrudita a Kekavmenilor, dobândește la urmă și încrederea perdută. Vaza și trecerea-i pe lângă cei mari a crescut așa de mult, încât sub Duca, cumin am văzut, nu capătă numai titlul de *protospatar* (care corespunde cu cel de general), ci și o demnitate din cele mai înalte pe scara ierarhiei bizantine. Tema Eladei nu erà nici cea mai mică și nici cea mai puțin prețuită între temele bizantine. Vecinătatea ei cu țări locuite de popoare straine, din care cel slav se arătase foarte periculos stăpânirii Bizanțului în Europa, precum și însemnătatea-i economică — Tesalia era unul din grânarele apusene ale împărăției, o mică Muntenie după natura solului — plus primejdia de care erà amenințată de jur împrejur de elementul român mereu sporit fie prin tăria din năuntru, fie prin adaos din afară, — toate aceste erau destule cuvinte, pentru ca soarta

acestei teme să nu fie încredințată în mâinile oricui. În fruntea ei trebuia pus un barbat care s' o asigure în chip trainic domniei bizantine. Și acest bărbat s' a găsit sub Duca tocmai în persoanalui Niculița, fiul «trădătorului și perfidului» cap de garnizoană din Servia? Să credem oare că cei din Constantinopol uitaseră de tot trecutul «pătat» al familiei? Ori din potrivă, cum e și firesc, își aduceau bine aminte de el, dar aveau încredere în statornicia și credința noului guvernator? Dar oare pe ce se bizuiau ei, că el n' are să urmeze la un moment dat pilda parintească? Oricum, lucrul pentru noi se înfațișaza ca o anomalie și trebuie aiurea căutată explicarea lui. Inclinașm mai curând a crede că numirea lui Niculița ca strateg erà făcuta mai mult de nevoie. Familia Niculița erà, fără doară, una din cele mai cu trecere și puternice din Elada. Puterea și vaza ei însă nu erà numai personală, adecă provenită din avuția și destoinicia membrilor ei și din alianțele-i cu alte familii; la spatele ei trebuie să-i fi stat o altă mai mare și mai statornică putere: dragostea și încrederea poporului român. Ea va fi datat de pe

vremea când Românii erau sub ocârmuirea și porunca bătrânului Niculița, numit pe viață *domn al Vlahilor*. Numai o asemenea presupunere deslușește pe de o parte desăvârșita și curânda reabilitare a familiei Niculița după războiul lui Vasile cu Bulgaria, iar pe de alta rolul suspect al protospatarului în răscoala Românilor. Că acesta n'a fost cu totul leal față de suveranul său și că, măcar la rasti timpuri, oarecari gânduri ascunse i-au framântat mintea și sufletul, se învederează nu numai din chipul cum au înțeles la Constantinopol *devotamentul* lui, ci nu mai puțin și destăinuirile ce peste voie îi scapa uneori lui Kekavmenos, care cu toată statornica-i preocupare de a-l apăra, vorbind de trecerea lui Niculița de partea Vlahilor răzvrătiți, își trudează gândirea intimă caracterizând purtarea lui ca «*înstrăinare de legile lui Dumnezeu*¹»).

¹) Vezi p. 69, 25—26. De asemenea în altă parte, unde încheind istorisirea nenorocirilor cuscrului său, ce au urn.at din această cauză, zice: «*căci totdeauna cel ce a îndrăznit să se scoale asupra împăratului și a Romaniei și a vrut să strice pacea, pe sine s'a nimicit*» (73, 26—28).

Apoi pentru cine se potrivește mai mult ca Niculițeștilor învinuirea ce aduce Kekavmenos în genere neamului Vlah că «*acesta nici când n'a păzit credință nici către împăratul, nici către ruda sa*» (p. 74,6)? Oare prin faptele

La aceeaș încheiere ne duce și o altă considerație. Unanima hotărâre și neabătuta stăruință cu care Românii au căutat să câștige pe Niculița ca să le fie *cap și domn al lor*, nu numai risipește orice umbră de îndoială asupra originii, ci ne silește totodată să presupunem și complicitatea lui, măcar indirectă, din punct de vedere bizantin. Alesul Vlahilor nu putea fi Grec, căci lucrul ar fi fost neînțeleș luând în seamă nevindecata vrăjmășie și ură dintre Români și Greci — clasic mărturisită de Kekavmenos — și nici străin de dorințele și năzuințele ce îmboldeau și puneau în mișcare masele românești. În această vreme de scădere și înceată, dar sigură prăbușire a împărăției, când alunecata putere centrală era tot mai vârtos săpată și sdruncinată de puternica și bogata nobilime provincială, nu e greu să credem că Niculițeștii, sprijiniți de un nu-

lui nu călcase el credința către împărat și nesocotise legătura de prietenie și înrudire cu Kekavmenii, stâlpii neclintiți ai stăpânirii bizantine? În această din urmă mărturisire și îndeobște în furia defăimătoare a lui Kekavmenos asupra neamului românesc, noi nu putem vedea decât aluzii la adresa familiei Niculița, pe care se ferește a o numi din pricina înrudirii.

meros popor de conaționali, să-și fi legănat închipuirea cu visul unei stăpâniri proprii, fie ea oricât de întârziată în viitor. Timp de vr'o trei vârste de om, adecă de vr'un veac întreg de domnie asupra Românilor au avut ei destul prilej să-și netezească drumul în vederea acestui ideal. Deci călduroasa și stăruitoare manifestare a răsculațiilor Vlahi pentru Niculița, cum ne-o arată Kekavmenos, nu putea fi cătuși de puțin izbucnirea unui simțimânt neașteptat și trecător ; ea izvora din știința sigură și întemeiată pe încercări lungi, că ei se adresau unui reprezentant al lor, al cărui trecut personal și părintesc nu credeau că putea fi desmințit în momentul de față. Sămânța sădită mai de mult, acum rodise, se aștepta numai harnicul și îndemânatecul secerător, care să se știe folosi de belșugul roadelor. Nehotărârca și pregetarea plină de scrupul ce am văzut în purtarea lui Niculița și teama lui de a întreprinde o faptă atât de îndrăzneată, arată că el nu era tocmai omul situației. Se pare însă ca nici timpul potrivit nu sosise. Oricât de slăbită și înjosită era împărăția, mai cu seamă subt cârma lui Duca, ea tot avea încă puteri

şi mijloace de ajuns ca să înfrângă şi să înfrăneze rebeli cu mult mai cumpliţi decât Românii. Sfârşitul trist al revoluţiei bulgare era destul de proaspăt spre a sluji ca pildă de descurajare; aşisderea risipa şi peirea ne-număratelor gloate de Uzi năvălitori, întâmplată cu un an înainte de răscoala Românilor. Că izvorul de tărie al împărăţiei nu era încă secăt, o vedem în curând după aceea, când sceptrul lui Constantin cel Mare a încăput pe mâna Comnenilor, cari prin geniul lor militar şi politic au ştiut să-i lungească zilele pe un veac şi mai bine. Toate acestea nu puteau scăpa necumpănite de mintea strategului Niculiţa, în ceasul când i s'a îmbiiat prilejul de răscoală. El prevedeà bine că, oricât de mari şi multe i-ar fi fost biruinţele, sfârşitul nu i puteà fi priitor. În cele din urmă triumful trebuià să fie al oştirii împărăteşti. De acest lucru va fi căutat el de repeţite ori să convingă pe capii Românilor, dar se vede că partidul pentru războiu era prea covârşitor ca să-l fi putut înduplecà după voea sa. Valul întărâtat l-a răpit şi pe el în vârtejul său, şi cu toată ferirea şi şovăirea lui a trebuit să desfăşure o activitate de general, ale cărei izbânzi preli-

minare dovedesc nu numai vrednicie, ci și nefățărnicia gândurilor lui. El nu și-a părăsit planul decât numai când a văzut că prin cedarea împăratului și retragerea birurilor puse de el, Românii își ajungeau scopul nemijlocit al răzvrătirii lor. Precum se știe, atâta ceruse el deocamdată dela împăratul. Că adevăratul țel al Românilor nu erà astfel îndeplinit, ne-o spune însuș Kekavmenos. O parte mare din ei a rămas nemișcată față de mărinimoasele concesi, daruri și făgădueli ale împăratului și a stărut din răzputeri să meargă înainte cu războiul.

Dar ce voiau ei prin acest războiu și pe ce se întemeiau când cereau continuarea lui?

Chestia dintâiu, deși neprecizată de autorul nostru, se limpezește însă ușor, dacă socotim adâncă supărare, cu care el, la capătul povestirii, defaimă pe Români și-i învinuiește de «*răzvrătitori și necredincioși*». Răzvrătire și necredință sunt expresiile legale, prin care un om de stat designează un atentat de răsturnare a ordinii existente. Erà dar lucru foarte firesc ca Kekavmenos, fánatic apărător al statului, să pecetluească astfel o agitație, care nu avea și nu putea să aibă alt scop decât o al-

cătuire politică proprie a Românilor sătui de vitrega domnie străină.

Cât despre partea a doua a întrebării, e greu de răspuns cu siguranță. Să credem oare că îndrăzneala și aventurarea atât de timpurie a Românilor venea numai și numai din contrastul ce conștiința lor proprie le înfățișa între tăria lor de popor tânăr, însetoșat de fapte și lațire biruitoare, și vădita slăbire și șubreditate ce arăta împărăția sub sceptrul lui Duca? Ori mai erau și alte împrejurări care încurajau întreprinderea lor?

Am pomenit mai sus că tulburările ce amenințau să izbucnească printre Români tesa-lioți cădeau tocmai pe vremea când Normanzii se pregăteau să năvălească în provinciile apusene ale împărăției. Oameni fără seamăn de cutezători și viteji, ei fuseseră chemați din Franța de cătră papii de pe la începutul veacului al II-lea, ca să scape Italia de supremația bizantină și de pustiitoarele năvăliri ale piraților arabi. Normanzii, folosindu-se de acest prilej, au pus ghiara de leu în Apulia și de aici și-au întins stăpânirea peste toată Italia de jos. Prințul lor Robert Guiscard, tot atât de viclean ca și energic, după ce a stârpit pe Bizantini

în Italia, acum plănuia să treacă în Albania și de acolo să încerce a le da lovitura de moartă. Și cum vedem, pregătirea lui pentru această expediție, zădărnicită nu știm pentru care motiv, se întâmplă tocmai când Românii din Tesalia înalță steagul revoluției. Este aceasta o simplă coincidență sau cata să vedem în ea o strânsă legătură de fapte?

Un învățat francez se declară pentru părerea a doua și presupune o înțelegere între Români și Normanzi. Tot printr'o asemenea înțelegere explică el o altă întâmplare istorica de mai târziu, când acelaș Robert Guiscard cu o puternică oștire normandă, risipind pe Bizantini la Durazzo (1082), a înaintat triumfător spre Macedonia; silit însă a se întoarce înapoi în urma răscoalei vasalilor săi din Italia, el încrede o parte din oaste fiului său Boemund, spre a continua cuceririle și a duce la capăt războiul cu marele Alexie Comnenul. Din Castoria el s'a îndreptat spre Ianina, capitala Epirului, pe care o și împresoară. O asemenea faptă nu se putea săvârși decât numai cu învoeala Românilor, *căci almintrelea* — observă amintitul învățat — *cu greu se explică mersul lui Boemund prin munții Gra-*

mos ocupați de Români și lăsarea în urma lui a unui șir de pozițiuni, care erau încă pe mâna Grecilor. E probabil că prințul normand, numai știind că se poate răzima pe ajutorul Românilor, s'a îndreptat către această lature, pentru a avea spre sud o bază de operație sigură, precum era aceea ce-i de-dea Durazzo spre meazănoapte ¹⁾.

Dacă înțelegerea presupusă între revoluționari și Normanzi a avut loc, și nimic nu ne împiedică s'o admitem, atunci pricepem mai bine atât cutezătorul pas al Românilor cât și brusca întrerupere a mișcării lor. Zădărnicierea planului conceput de prințul Normanzilor va fi adus cu sine și descurajarea lui Niculița precum și a celorlalte căpetenii ale poporului român.

Ceeace putea mai ales să mulțumească acum pe Români era însă câștigul moral. Din capitolul următor vom înțelege că n'a fost aceasta cea dintâiu încăerare sângeroasă între ei și autoritățile bizantine. Frecări dese trebuie să fi fost dela începutul contactului lor. Dar ele erau de bună seamă parțiale și mărginite în ținuturi

¹⁾ F. Chalandon, *Essai sur le règne d'Alexis I Comnène*, Paris 1900, p. 85—86.

muntoase, unde, cum e dela sine înțeles, Românii nu aveau mult de pierdut. De astă dată însă, mai tari și mai știutori de sine, au părăsit hărțuelile singuraticе și s'au încumetat pe câmpul liber să ridice brațul împotriva unui vrăjmaș, care nu de mult doborâse poporul bulgar. De ce se lărgеște cercul nostru de cunoștinți și vederi asupra împrejurărilor, sub care s'a petrecut faptul acesta, de ce ne încredințăm mai bine de însemnătatea lui pentru istoria Românilor din Pind. El e preludiul acelor frământări și lupte, mai mult ghicite decât cunoscute, care după vr'un veac și jumătate duc pe acești Români la deplina lor neatâr-nare politică și înlesnesc mai târziu închegarea unui stat propriu în Marea Vlahie.

VI.

Nu mai puțin ne învață și ne atrage pagina din urmă, cu care Kekavmenos își încheie povestirea despre tulburările din Tesalia ¹⁾.

Am spus că el nu intercalează faptele istorice decât numai ca să-și illustreze ideile strategice date în formă de sfaturi copiilor săi, spre a le sluji în viața practică. După ce dar istorisește tot ce știa despre răzvrătirea po-

¹⁾ Ea este tradusă și comentată pe scurt de B. P.³ Hașdeu în *Strat și substrat (Din Etymologicum magnum Romaniae)*, București 1894, pag. 62—65), pe cât știm, pentru întâia dată la noi. Concluziile lui privesc mai mult originea Românilor din Balcani, ceea ce noi lăsăm deocamdată la o parte, rezervându-ne pentru mai târziu un capitol deosebit în această chestiune. Atât pentru întregirea părții traduse de răposatul Hașdeu, cât și pentru o mai bună înțelegere a comentariilor ce facem mai la vale, dăm aici o nouă tălmăcire mai apropiată de text, mărginind-o la pasajele ce cuprind relațiile dintre Greci și Români. Vezi și observațiile lui Tomaschek, *Sitzungsber. der k. Wiener Akademie der Wissensch.*, vol. al 99-lea (1881), p. 492 și urm.

porului și mizeriile îndurate din această pricină de ruda sa Niculița, are prilejul sa-și arate necazul pe Vlahii iscoditori ai răului, dându-ne asupra lor cea mai posomorâtă icoană morală :

«Vă sfătuesc — zice el către fiii săi — atât pe voi cât și pe copiii voștri, fiindcă neamul Vlahilor e cu totul necredincios și stricat, întru cât nu are lege nici față de Dumnezeu, nici față de împărat și nici față de rudele și prietenul său, ci umblă pe toți să-i înșele și strașnic minte și fură ; și cu toate că pe fiecare zi face jurămintele cele mai grozave către prietenii săi, le calcă ușor, și se leagă prin frății de cruce și cumetrii, cugetând că într'acest chip va ademeni pe cei proști și întru cât niciodată n'a văzit credința către nimeni — ba chiar sunt și tare fricoși, căci au inimă de iepuri și îndrăzneala lor vine numai din frică ; — deaceea vă povățuesc să nu vă încredeți într'înșii nici decum. Și dacă se va întâmpla vr'odată iar răscoală și vor fățări dragoste și credință și se vor jura pe Dumnezeu că vor păzi-o, să nu-i credeți ; căci e mai bine să nu vă dea nici un jurământ și nici să le dați lor, ci să-i țineți de răi. O nu, să nu-i credeți pe dânșii cătuși

de puțin, ci să vă prefaceți și voi că le sunteți prieteni. Si dacă vr' odată se va face răzmiriță în Bulgaria, cum s' a spus, și vă mărturisesc sau vă jură prietenie, să nu-i credeți ! Iar dacă își vor așeza familiile în vr' o cetate a Romaniei, lasă-i să le așeze ; ele sa șadă înlăuntrul zidurilor, dar ei ajară. Iar când vor pofti să vie la familiile lor, să nu între decât numai câte doi sau trei ; și când aceștia vor eși, sa între alții. Și să fiți cu mare băgare de seamă la ziduri și la porți. Și asta făcând, veți fi în adăpost ; pe când, dacă veți lăsa să între mulți la familiile lor, cetatea va fi trădată de dânșii și veți fi mușcați ca de aspidă și atunci vă veți aduce aminte de sfaturile mele. Iar dacă veți păzi aceste povețe, și pe ei îi veți supune și voi veți trai fără de grija» ¹⁾.

¹⁾ Cecaum., p. 74, 4—75, 12 : Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο · ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς καὶ διειστραμμένον, μήτε εἰς θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθήν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ ἢ εἰς φίλον, ἀλλὰ ἁγιονιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι, ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ, ἀμνύμενον καθεκάστην ὄρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥηδίως ποιοῦν τε ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεχνίας καὶ σοφίζόμενον διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἀπλουστέρους, οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξε πίστιν πρὸς τινα.... εἰσὶ καὶ δειλοὶ πάνυ λαγωῶ, ἔχοντες καρδίαν, θάρσος δὲ ἔχοντες καὶ τοῦτο ἀπὸ δειλίας, παραγγέλλω οὖν ὑμῖν μὴ πιστευθε

Înainte de a cerne cuprinsul acestor știri și a vedea miezul lor, relevăm un lucru ce se impune în rândul întâiu și de care poate până acum nu ne-am putut încredința deplin, cu toată limpezimea de vorbă a scriitorului. Din faptul că Kekavmenos își îndreaptă biciul de ocări asupra Vlahilor și îi face pe ei răspunzători de urmările rele ale răscoalei, deducem cu siguranță că această răscoală a fost cu desăvârșire pusă la cale și condusă de dânșii și că deci a fost o mișcare a lor națională. Ivierea pe alocuri a elementelor străine nu i-a putut atinge caracterul esențial românesc. Părererea aceasta e și a învățatului editor al lui

τούτοις τὸ σύνολον, καὶ εἰ γένηται ποτε μουῦλον (?) καὶ ὑποκρίνονται ἀγάπην καὶ πίστιν, ἐξομνύμενοι εἰς τὸν Θεὸν φυλάξαι ταύτην. μὴ πιστεύητε αὐτοῖς, κρεῖττον γάρ ἐστιν ὑμῖν μὴ ὀρκίσαι αὐτοὺς ὡς κακοὺς ἢ ὁμόσαι ἢ ὀξασθαι ὄρκον. γὰρ οὐ μὴ πιστεύειν αὐτοῖς τὸ σύνολον. πλὴν ὑποκοίνου καὶ σὺ φίλος αὐτῶν. εἰ δὲ καὶ ποτε γένησεται ἀντασσία εἰς Βουλγαρίαν, καθὼς προείρηται, καὶ εἰ φίλοι σου ὁμολογοῦσιν εἶ· αἰ, ἢ καὶ ὁμουνται, μὴ πιστεύσης αὐτοῖς. εἰ δὲ καὶ τὰς γυκαῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· εἰσάγωσιν εἰς τὸ κάστρον τῆς Ῥωμανίας, πρότρεψον εἰσχαγεῖν αὐτάς, πλὴν ἔνδον τοῦ κουλά ἔστωσαν. αὐτοὶ ἔξω ἔστωσαν, ὁπότεν δὲ αὐτοὶ ἐξέλθωσιν, ἄλλοι πάλιν εἰσεργέσθωσάν σοι. ἀντρίβειν δὲ ἔχε ἐπὶ τῶν τειχέων καὶ ἐπὶ τῶν πυλῶν πολλήν. οὕτως δὲ ποιῶν ἐν ἀσφαλείᾳ ἔση. εἰ δὲ καὶ ἐάσεις πολλοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὰς φαμίλιας αὐτῶν, προδοθήσεται τὸ κάστρον παρ' αὐτῶν καὶ δηχθήσῃ ὑπ' αὐτῶν ὡς ὑπὸ ἀσπίδος, καὶ τότε μνησθήσῃ τῶν παραγγελιῶν μου. ἀλλ' ἐὰν φυλάξεις (?) ταῦτα, ἔξεις καὶ αὐτοὺς ὑποχειρίους σου καὶ σοὶ τὸ ἀφρόντιστον προσγενήσεται.

Kekavmenos (v. Cecaum. p. 8 și 12, unde-i zice *tumultus* sau *rebellio Vlachorum Thes-salicorum*). Cât despre învinuirile acestuia, atât din tonul lor exagerat, cât și din generalizarea lor — osândesc doar întreagă românia — înțelegem că nu trebuie să le luăm ad litteram. Oricine pricepe că graiul patimei vorbește prin ele; dovadă îndeosebi repetiția din rândurile din urmă, care nu e lipsită de oarecare patos retoric. Parc'auzim un glas de revoltă, strigătul unui suflet rănit, care dă drumul pornirii sale, nesocotind și neștiind măsura ce se cuvine unui istoric de profesie.

Negreșit, prin grele și dureroase încercări va fi trecut autorul de nu și-a putut pune frâu inimei, când a fost vorba să prețuească pe protivnicii neamului său. O scuză îi poate fi doar faptul că el se adresează familiei sale și că, prin urmare, nu avea a se sfii de judecata dreaptă a viitorimei; printre ai lui putea deci să-și verse amarul fără ca cineva să-i ia aceasta în nume de rău ¹⁾. De aceea nu-i putem bănui sinceritatea simțirii; de altfel vorba îi e destul de caldă, ca s'o recunoaștem. Cruzimea ex-

1) V. p. 75: ἀλλ' ἐγὼ οὐχ ὡς ποιητικὸν τοῦτο συνέταξα πρὸς ἄλλους τινάς, ἀλλὰ πρὸς σὲ καὶ τοὺς ἀδελφούς σου, τοὺς ἐμοὺς παῖδας.

presiei trădează tulburare, stare anormală sufletească, iar aceasta întunecă judecata limpede, făcând-o să vadă ca printr'o sticlă măritoare însușirile rele ale celor judecați. El nu mai găsește nimic bun și de laudă la Români. *Ei nu au Dumnezeu, nu au lege, nu au nici o simțire nobilă și frumoasă — sunt prin urmare cel mai mișel, cel mai netrebnic, cel mai stricat neam din lume!*

Dar dacă-i așa, ce împiedica pe autoritățile bizantine să le smulgă dințele otrăvitor sau chiar să-i spulbere de pe pământ — lucru atât de ușor, după Kekavmenos, căci Vlahii erau «fricoși ca iepurii», iar *umanitatea* bizantină nu se opunea în aceste vremi? Atunci ar fi fost de prisos orice plângere amară și orice măsură de pază în pöttriva lor.

Dar tocmai plânsul acesta platonice, tocmai ocările și batjocurile cu care îi încarcă și tocmai stăruința cu care de atâtea ori îndeamnă pe fiii săi să se ferească de Vlahi, ne deșteaptă alte gânduri decât cele voite de autor. Simțim bine că nu sunt aceste cuvintele celui puternic față de cel slab și păcătos. O pildă din multele dintr'o lume mai apropiată de noi ne-o procură un observator de încredere, călătorul

francez Ami Boué. «*Bulgarii* — ne zice el — *nu sunt pentru Turci decât niște ghiauri* (adică oameni ca toată lumea, numai că nu au aceeaș lege cu dânșii), *dar Albanezii nu li se par decât niște tâlhari, pentru că nu vreau să plătească birurile și ca oameni puțin politicoși sunt adeseori grosolani către Turci*¹⁾, de bună seamă fiindcă nu erau dezarmați ca creștinii și își apărau drepturile cu arma față de stăpânire, Calificarea de *tâlhari* aici rezumă tot ce spune Kekavmenos despre Vlahii din vremea lui; e clasificarea morală ce o face stăpânul în neputința lui. Ce însușiri frumoase va găsi magnatul ungar în neamul lui Horia și Iancu? Nu-l va numi *perfid*, împreună cu Jaksch, comitele Secuilor din sec. XV?²⁾ Nu-i va zice *infidelis* (ca și Kekavmenos ἀπιστος), cum eră numit în Buda Bogdan, fostul voevod al Maramureșului, ceeace, după cum cu drept observă un istoric al nostru, înseamnă «*om puternic prin avere și influența sa?*»³⁾).

1) *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, tom, I, Viena 1854, p. 327.

2) V. pasajul reproduș cu dată greșită în A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 339.

3) I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, p. 10.

Cu toate aceste să nu credem că hulitorul Vlahilor e atras numai de vârtejul urei și iscodește epitetete fără nici o bază reală. Suntem

Din lipsa de izvoare bogate neputând pătrunde în toate tainele trecutului, e bine ca uneori să căutăm cheea în prezent, depozitarul lui cel mai credincios. La Români, și mai ales la populația păstorească, se păstrează stări și lucruri aproape neschimbate din vremuri vechi până astăzi. Gasesc tocmai la un învățat străin niște observații, care, măcar ca se referă la un singur trib aromânesc, la Fărșăroții nomazi din Acarnania (Grecia), aruncă întru câțva o lumină binevenită asupra chestiei dezbătute de noi și arată într'un fel superioritatea Românilor în luptă cu Grecii:

«Le paysan acarnanien (grec) les déteste ; c'est la haine antique des populations sédentaires contre les tribus nomades. Il ne voit pas, sans une sourde colère, arriver chaque année ces bergers errants, ennemis de la propriété par état et par instinct, naturellement envahisseurs, comme les troupeaux avides qu'ils poussent devant eux... Ces Valaques ne manquent pas de justifier la haine qu'on leur porte ; rusés, toujours au guet, marchant autant la nuit que le jour, ils ne sont pas hommes à perdre une occasion de rapine, à refuser à leurs moutons le pâturage d'un champ de blé vert ou bien à laisser longtemps sans maître les bestiaux égarés. Leur présence est une source de querelles et de procès, dans lesquels les Grecs, bien que plus nombreux, n'ont pas toujours le dessus. Le Grec, malgré son esprit souple, mais plus artificieux que vraiment fin, se laisse battre par le Valaque, dont les ruses sont mieux conduites et la tactique plus patiente (il est facile de reconnaître les Valaques parmi les Grecs... Les fatigues et les privations qu'ils supportent en ont fait une race de fer ; on rencontre parmi eux des hommes d'une force et d'une taille étonnantes, avec ces

datori să recunoaştem în relele ce le pune pe seama lor mai mult decât un sâmbure de adevăr obiectiv. Un *pendant* la învinuirile sale avem celebrul pasaj al lui Benianim din Tudela, care a vizitat Tesalia cu un veac mai în urmă († 1173, după Hopf). Alăturând spusesele amânduror, ele se completează şi se verifică. Beniamin, în călătoria lui din Spania la Ierusalim, venind din Italia în Grecia, trece pela Teba şi de acolo ajunge la *Zeituni* (Lamia). «*Aici, ne spune el, e începutul Vlahiei, ai cărei locuitori ocupă munţii, iar ei înşişi poartă numele de Vlahi. Asemenea căprioarelor de iuşi la fugă ei se coboară în țara Grecilor ca să despoae şi să prade. Nimeni nu-i poate atacă prin războiu, nici un îm-*

larges épaules, cette poitrine épaisse que la sculpture prête à Hercule, p. 274). Ces étrangers, ces pâtres, sont une puissance dans le pays; ils ont pour eux une force qui les maintient, en dépit de l'aversion publique; c'est l'union qui règne dans les conseils et la confiance qu'ils ont en leurs chefs. Chaque skouteris (celnic), sûr d'une centaine de volontés qui vont d'accord avec la sienne, est un personnage dans la commune où il a planté sa tente, et rivalise d'influence avec les dimarques (primarii greci) et avec les capitains. Les villages grecs, au contraire, pleins de petites luttes et rivalités ne sont que division». L. Heuzey, *Le mont Olympe et l'Acarnanie*, Paris 1860, p. 279 şi urm.

părat nu-i poate supune. Datinele creștinești nu le păzesc și-și dau nume jidovești, din care pricină unii spun că sunt neam evreesc și că pe Evrei îi chiamă frați ai lor și pe aceștia numai îi atacă, dar nu-i despoae și nu-i ucid ca bunăoară pe Greci și că în sfârșit viețuesc fără de legi»¹⁾.

E netăgăduit că Rabinul nu a cunoscut *de visu* pe Vlahi; o știm din vorbele lui și cu deosebire din calea bătută de el (a ocolit muntele Othrys ce despărțea Grecia de Vlahia și luând-o pe țarmul mării a vizitat câteva orașe

¹⁾ «*Haec est Valachiae initium, cujus incolae montes incolunt; gens ipsa Valachorum nomen gerit. Celeritate cum capreolis conferendi, e montibus in Graecorum regionem descendunt, ut spoliium et praedam auferant. Nemo illos bello lacessere potest: neque rex ullus eos domare potest. Christianorum instituta non observant suisque Judaica nomina imponunt; unde nonnulli Judaeos fuisse asserunt, Judaeosque appellare fratres suos; quumque hos offendunt, eos spoliare, sed non occidere, quemadmodum occidunt Graecos; vivere denique exleges*» Tafel, *De Thessalonica ejusque agro*, Berlin 1839, p. 473 (cu textul ebraic). Gr. Xenopol, *Ist. Rom.* I, p. 573, nota 11; *Hașdeu*, *Arh. ist.*, II, p. 25; Odobescu, *Istoria Archeologiei*, p. 733. Sathas, *Biblioth. graeca* I, Veneția 1877: N. Acominos în discursul împăratului Isac Anghelul, p. 79 (vorbind despre Români zice): *neam obraznic și necredincios ca o femee desfrânată ori ca o juncă gonită de streche* (ή άπιστος α τη και μοιχαλις γενεά ή ως δάμαλις παροιστήσασα ή ύβριστρια).

maritime ale Tesaliei și de acolo a trecut la Salonic). El prin urmare ne raportează lucruri auzite, adică tot ce i s'a spus de către conaționali lui și de Greci cu cari s'a întâlnit oriunde s'a abătut în călătoria lui. Deci știrile lui nu ne transmit cunoștinți și impresii proprii, ci zvonuri care umblau printre elemente puțin binevoitoare Vlahilor. Dar zvonurile exagerează cel puțin faptele, dacă nu le denaturează. Cum că nu tot ce ne comunică Beniamin e adevărat, o vedem dela ceea ce ne spune despre religia Românilor și origina lor comună cu Evreii, de care l'a râș și un coreligionar al lui¹⁾. Nici judiciosul Finlay nu-l crede cu totul serios în relațiile lui despre Români²⁾. Că-și dădeau nume jidovești, e foarte probabil. Obiceiul acesta de a-și da

1) I. M. Jost (citată de Tafel, op. cit.), *Geschichte der Israeliten*, vol. VI, p. 377 (nota: «mit den Walachen hat er Bruderschaft getrunken»). E foarte probabil însă că părerea lui Beniamin despre comunitatea originii Românilor cu Evreii are ca bază asemănarea limbei românești cu cea spaniolă vorbită de Evreii spanioli, din care făcea parte rabinul nostru.

2) G. Finlay, op. cit., vol. III, p. 229 («a romantic account» zice) și vol. IV, p. 29. Ceea ce spune Beniamin de necredința și nelegiuirea Vlahilor revoltă chiar și pe Sathas, din care cauză el ajunge la încheerea falsă că aici Vlahi = Albaneji (vezi *Ελλην. ἀνέκδοτα*, vol. I, Atena 1864, prefața p. 12, 13).

nume biblicè s'a păstrat la ei întru câtvã pânã astãzi, coincidență interesantã cu ceea ce se constată cã a fost la Românii din Fãgãraș ¹⁾. Cã erau creștini, de asta nu se îndoește nimeni. Cel mult un oarecare indiferentism religios («*n'au credință către Dumnezeu*» zice Kekavmenos) li s'ar putea imputã (și poate chiar Românului în genere), cu toate cã se știe cã populațiile din munți au de obicei mai viu simțimântul religios. Pe cât cunoaștem, tribul *Fărșăroșilor* și mai vãrtos *Sãrãcãcianii*, un alt trib nomad grecizat din Macedonia și Grecia, elemente curat muntenești, nu aratã o deosebitã grijã pentru izbavirea sufletului ²⁾. Dar nu știm dacã indiferentismul lor relativ e o moștenire strãveche sau rezultatul înrãuririlor moderne.

Beniamin aflã cã Vlahii *trãiau în afarã de legi* (vivere exleges). De asta, cum ne aducem aminte, îi acuzã și Kekavmenos, susținând cã nu au nici o lege. Aceasta e o vãditã contra-zicere la cele ce am afirmat noi în cap. II. Con-

¹⁾ V. N. Iorga, *Sate și preoți în Ardeal*, p. 148.

²⁾ V. acuzarea ac'usã de țãranul grec Fărșăroșilor din Acarnania (Grecia), în Heuzey, op. cit., p. 280 («*aussi prétend-il qu'ils sont à peine chrétiens*»).

trazicerea e numai aparentă, dacă am ţine seamă că autorii noştri, reprezentanţi ai unor societăţi mai civilizate şi bine constituite, prin legi înţeleg legile formal enunţate, scrise. Cum că şi Românii erau alcătuiţi într'o formă socială, oricât de rudimentară ar fi fost ea, am arătat mai sus, şi asta nu poate fi pusă la îndoiala: au doar şi cele mai primitive societăţi norme îndreptătoare în viaţa lor publică şi particulară. «*Dreptul românesc*» va fi fost foarte analog pretutindeni, mai cu seama ca el s'a întocmit sub aceleaşi împrejurari politice, adică sub cea dintâiu stăpânire bulgară. Dar un asemenea drept, pentru cei ce cunoşteau pe Români din auzite sau din relaţiile lor duşmănoase cu dânşii, ori nu există ori dacă există nu formă un *corpus juris*, nu putea înlocui volumurile concrete şi masive ale *digestelor şi novelelor bizantine*.

Pe aceeaş treaptă socială cu Vlahii din Pind stăteau, desigur, şi Slavonii din Morea; aceştia aveau, ca şi dânşii, datinele lor, mai tari decât legile, dar Grecii îi ţineau de :

ἀνθρώπους ἀλαζονικούς κ'ὄβ σέβονται ἀφέντην,

«*oameni trufaşi şi dispreţuitori de stăpân*», adică de străin, căci pământeau de-al lor a-

veau fără îndoială. Așa dar organizația lor proprie națională, după concepția bizantină, eră nelegitimă sau tot una cu starea anarhică.

Acelaș duh de răsvrătire și sălbăticie atribue Vlahilor amândouă izvoarele noastre, cele mai vechi din câte avem cu privire la trecutul lor. «*Pe Jidovi îi atacă* (precum i-ar ataca și astăzi pe aceia ce duc viața parazitară de cămătarî, dacă umanitatea modernă nu i-ar fi luat în apărare), *dar nu-i omoară ca pe Greci*». Va să zică față de cei dintâiu erau mai omenoși decât față de cei din urmă. Că nu ataca pe toți Evreii fără excepție, ne arată simpatia ce pe de altă parte, Beniamin constată la Vlahi pentru Evrei, pe cari îi numesc frați ai lor. Să fie oare aceasta numai o vorbă, o scornitură a localnicilor ca să înșele bunăcredința vestitului călător? Dar ce interes vor fi avut informatorii lui înșelându-l? Nu, aceste informații ale lui Beniamin trebuie să se întemeeze pe oarecari adevăruri. Vlahii, oricât de răi și sălbatici sunt, nu se arată cu totul canibali, căci mai au și oarecare *omenie*, oarecari preferințe față de victimele lor, de ucid pe unii și cruță pe alții. Aceste preferințe, pasă-mi-te, nū sunt niște toane sau apucături patologice,

ci semne vădite că ei aveau simțire omenească. Evreii pașnici și harnici muncitori orășeni nu aveau legături cu reprezentanții puterii publice sfădite cu supușii, și deci Vlahii nu aveau de ce să-i dușmănească. Din potrivă, fiii lui Israil, sub stăpânirea spiritului de netoleranță de atunci, nu erau mai puțin prizoniți și urgisiți de Greci decât Românii. Prin aceasta ei erau oarecum frați de suferințe cu aceștia ; și așa trebuie să explicăm frăția dintre ei, de care ne vorbește Benjamin ¹⁾).

Față de Greci lucrurile se schimbă. Cu dânșii Vlahii erau în vrajbă, în războiu necentenit. Prădătorii și despoietorii poporului domnitor nu trebuie socotiți ca niște cete de tâlhari, ci de răzbunători în felul haiducilor, eroilor populari de odinioară, așa precum până mai deunăzi se aflau în Țurcia. Admi-

¹⁾ E curios că până astăzi domnește o asemenea buna înțelegere între Românii și Evreii din Macedonia. Tot așa s'ar putea tâlmăci, cu privire la cele de mai sus, și ceea ce ne spune D. Cantemir despre Moldoveni în *Descrierea Moldovei* ed. de Miron Nicolescu, Buc. 1909 (Bibl. «Socec»), p. 229 : «a ucide sau a prădă pre Turci, pre Tătari și pre Evrei nu socotesc că este păcat nici ucidere și cei ce locuiesc aproape de Tătari, fură și ucid cu sirguintă și când fac vreo pradă în Țara Tătărească, zic că n'au prădat, ci și-au întors numai al lor».

nistrația bizantină — acum o știm — eră o pacoste pentru neamurile supuse și chiar pentru înșiși Grecii. Cele mai blânde, mai așezate din ele se însălbătimeau sub sălbateca exploatare a bizantinilor, și dacă din vreme în vreme nu-și făceau dreptate cu armele, trebuiau să piară sau să emigreze ¹⁾). Nu mai cităm cazuri, căci sunt din belșug la Bizantini; însăși revoluția Românilor din Tesalia sub aceste nevoi s'a dospit.

Să nu uităm că și condițiile extraordinare, în cari trăiau Românii de când îi răzbișe pu-

¹⁾ Vezi Nichita Acominatos (Honiata), p. 657, unde spune că din pricină că «sfințenia și adevărul periseră din generația lui și nelegiuirea se înmulțise, în urma deselor schimbări în domnie și a jafului și a răpirilor din partea stăpânilor, care n'au gândit și nici au făcut ceva bun și folositor pentru cei de un neam cu dânșii, mulțime de Greci în Asia trecuseră sub domnia Sultanilor din Iconion». Arhiepiscopul Atenei Mihail Acominatos (cam între 1175—1205), distinsul frate al istoriografului Nichita Honiate, ne-a lăsat un tablou înfiorător despre ceea ce a fost pe timpul său administrația provincială bizantină și cu deosebire administrația Atenei. Din lipsă de spațiu ne mărginim a cita concluziile lui Hopf, op. cit., p. 175: «Wenn jemals, so wurden jetzt die griechischen Provinzen als eine ergiebige Goldquelle für den oder jenen byzantinischen Verres angesehen, in dem bedrängten Lande herrschte ein legitimes Aussaugungs — und Plünderungssystem. Wie in Feindesland hausten die kaiserlichen Beamten». Dacă însuș poporul grec eră astfel obijduit, cum trebuia să fie tratate celelalte neamuri din imperiu?

hoiul Slavilor și Bulgarilor, nu puteau să lase neprefăcut caracterul lor moral. Țetrași în munți feroși, prin prăpăstiile lor adânci și văile lor întunecoase, și înghesuiți pretutindeni de popoare barbare cu care stăteau în veșnică harță — ei au trebuit să se acomodeze până la un punct cu lumea din preajma lor. Instinctul de conservare le-a înăsprit moravurile și i-a făcut să răspundă cu aceeași nesocotire și cruzime, cu care erau loviți. Dar ar fi o greșală sau dovadă de neștiință, dacă în această a lor stare de semi-barbarie i-am privi singuratici și în afară de mediul și timpul în care trăesc.

În zadar ne vorbesc istoricii bizantini de *blândețe și omenie* grecească. De fapt, din veacul al X-lea îcoace, Bizantinii erau tot așa de perfizi, barbari și neomenoși ca și supușii lor. Ei înșiși ne dau exemple nenumărate despre aceasta: să spicuiim câteva, spre a nu părea «*scriitor de cuvinte deșerte*».

În acea din urmă ciocnire serioasă cu Bulgarii, Vasile al II-lea a orbit 15.000 de ostași dușmani căzuți în mâna lui ca prizonieri, lăsând un ochiu la unul din o sută, ca să-i poată conduce la domnul lor Samuil. Acesta văzân-

du-i, amețit de scârbă și de groază, a căzut la pământ, și după două zile a murit în zvârcoliri cumplite. Nu mult după asta, cel din urmă erou bulgar al acestei lungi tragedii, *Ivaș*, prin viclenie grecească e răpus în ziua Înălțării Sf. Marii. Istoricul grec, care povestește aceasta pe larg, nepăsător de mijlocul întrebuițat pentru omorul lui și de sfințenia zilei în care s'a săvârșit, nu știe cum să-și arate *plăcerea și minunarea pentru această ispravă*¹).

O altă întâmplare prin care vedem la Greci o parte din răutățile atribuite Românilor se află în Kekavmenos: strategul bizantin din Ragusa, *Catacalon Clyzomenites*, voind să piardă pe Voislav, domnul Dalmației, se *imprietenește* cu el trimițându-i daruri și caută să-l prindă în cursă. Domnul dalmatin, om deștept, darurile le primea și se prefăcea că e supus împăratului prin bunătatea strategului. Acesta, văzând că așa nu poate să-l încurce, s'a poftit dela sine să-i boteze copilul de curând născut, ca astfel, cu prilejul *incumetririi* să-și îndeplinească planul. Slavul viclean a pri-

¹) Kedrenos, II, p. 470 și urm. (ἡδὺ καὶ θαυμαστόν zice el).

mit, dar din pricina neîncrederei dintre dânșii, au hotărât ca ceremonia să se facă la hotarele provinciilor lor, pe coasta mării Adriatice, pe unde strategul își ascunsese corăbiile, ca să se ajute de ele la un semn dat. Voislav însă l'a prevenit, căci înainte ca Bizantinul să-și cheme în ajutor pe ai săi, au sărit Dalmatinii cari îl pândeau de aproape și au pus mâna pe el și pe fiul lui ¹⁾).

Un exemplu clasic de perfidie și nelegiuire bizantină: comandantul împresuratului Sirmium mijlocește o întâlnire pașnică cu generalul bizantin. După ce și-au dat sărbătorește jurământul, ei se întâlnesc întovărașiți numai de câte trei slujitori. Dar abia au schimbat câteva cuvinte și Grecul își scoate pumnalul îndosit și răstoarnă pe comandant scaldat în sânge ²⁾).

Nu mai înmulțim citațiile. E vremea doar când necredința și sălbăticia, călcarea cuvântului de onoare și a jurământului, viclenia și inclinarea spre trădare, născute și desvoltate prin amestecul cu barbarii, deveniseră întru câtva principii de stat și străbătuseră întreaga

¹⁾ Cecaum., p. 27, 10 și urm.

²⁾ C. Neumann, op. cit., p. 35.

societate medievală (în Apus au pătruns după Renaștere). Atât de mult scopul scuză mijloacele, în cât Kekavmenos nu se sfiște a recomanda fiilor săi șiretenia, ba chiar desăvârșirea ei prin născocirea de noi tertipuri. «*Căci îți voi spune, fiule, că în firea omenească e înăscută viclenia*» (p. 131—10). Și tocmai asta impută el Vlahilor. Acominatos ne dă răspunsul unui Vlah în această privință. El spune că împăratul Ioanițiu stârpea pe Greci pentru că *nu putea suferi victeșugurile acestora și firea lor necredincioasă și adeseori schimbătoare într'un singur ceas*¹⁾. Adevărul acestei acușări pare a-l primi și autorul, căci nu zice nici un cuvânt de apărare a neamului său. Că lucrul acesta eră în deobște cunoscut și admis, o aflăm dela un istoric fruntaș, la care nu ne putem bănui nici o părtinire. *Grecii, zice el, erau ținuți odinioară de oameni cari din răutate înăscută și necredința innăvăvită erau porniți mereu spre trădare, cu toate făgăduințele și jurămintele date*²⁾.

¹⁾ N. Acominatos (Honiote), ed. Bonn, p. 830, 11: οὐκέτι φάσκων τὰς σφῆν δολοφροσύνας ὑφίστασθαι καὶ τὸ ἄπιστον ἦθος καὶ τὸ τῆς αὐτῆς ἕρας πολλακίς παλιμπετὲς φρόνημα.

²⁾ C. Hopf, op. cit., vol. VI, p. 214: *Galten doch einmal die Griechen für Menschen, die aus angestammter Bos-*

De altmintrelea toţi ştim înţelesul popular al cuvântului «*bizantin*» şi «*bizantinism*» (care, după un Krumbacher, la cortetul de însuşiri enumerate mai sus adăogă *intrigile de curte şi slugărnicia*), măcar că nu e deplin întemeiat decât numai pentru unele veacuri de domnie a Romeilor — în deosebi din veacul al XI-lea încoace — ; căci orice s'ar zice, cultura şi civilizaţia bizantină eră singura formă mai impunătoare de îmblânzire a moravurilor în veacul de mijloc. Ținta noastră e numai să arătăm că frumoasele epitete, cu care Kekavmenos împodobeste numele Vla-tilor, nu erau flori exotice pentru Bizanţ. Ele

chungen und Schwüre stets zum Verrat geneigt waren. Un alt German, Ansbertus, cronicarul lui Frederic Barbarossa, îl numeşte «*perfidii Greci*» (v. Fontes rer. Austriac., I Abt., V, p. 20). O bună confirmare din izvor francez în *The Chronicle of Morea* (τὸ χρονικὸν τοῦ Μο εἰως), ed. Iohn Schmitt, London 1904, p. 260, ver. 3932—3937:

Ποῖος ν'ἀκούση πῶποτε Ρωμῆλου νὰ ἔγη πιστέψει — δι'ἀγάπην γάρ-
ἡ διὰ φιλίας ἢ διὰ καμμίας συγγένειαν — ποτὲ Ῥωμῆλου μὴ ἐμπιστευθῆς
διὰ ὅσα σοῦ ὀμνύει — Ὁταν θέλει καὶ βούλεται τοῦ νὰ σὲ ἀπερ-
γῶση — Τότε σὲ κάμνει σύντεκνον ἢ ἀδελφοποιτόν του — ἡ κάμνει
σὲ συμπέθερον διὰ νὰ σὲ ἐξολοθώρη.

adecă: Cine a auzit vreodată că s'a încrezut în Grec, de dragul lui sau din prietenie sau având legătură de înrudire? Să nu crezi niciodată Grecului pentru tot ce'i spune cu jurământ. Când el își pune în gând și vrea să te înșele, te face cumătru sau frate de cruce ori te face cuscru ca să te peardă.

creșteau în capitală tot atât de spornic ca și în provincii printre «*barbari*».

Dar toate aceste rele nu erau numai de origine politică. Nu mai puțin sporeau ele adăpându-se în izvorul urilor naționale. Nemiloși, vicleni și păgâni erau Grecii, dar mai puțin, se înțelege, față de ai lor. Virtuozitatea criminală eră îndreptată mai ales în potrive limbilor străine. Se pare că moșteniseră ceva din exclusivismul Elinilor; pentru cari toți erau *barbari* afară de dânșii. Oricât de ortodoxe și învățate în școala lor erau națiunile ce-i înconjura, ei le priveau de sus. Căci — cum spune un reprezentant caracteristic al bizantinismului — *barbaria nu stă în felul religiei, ci în origina, în limba, în starea politică și culturală a unui neam. Doară noi creștini suntem și aceeaș credință avem cu multe alte seminții, dar tot socotim și numim barbari pe Bulgari, pe Vlahi, pe Albani, pe Ruși și pe alții*¹⁾.

1) Ἰωάννου Καναβοῦτζη τῷ Μυηστρου πρὸς τὸν αὐθέντην τῆς Αἴνου καὶ Σαμοθράκης, ed. M. Lehnerdt, Lipsca 1900 (Teubner), p. 15 (autorul trăia în jum. dintâiu a sec. al XV-lea). Cât de îngustă ne apare concepția Grecului asupra barbariei față de aceea a cronicarului Const. Cantacuzino Stolnicul! Cred că fac o plăcere cetitorului alăturându-o: «*Dirept că este și heit und gewohnter Treulosigkeit trotz aller Verspre-*

Erà vechiul titlu de mândrie al Elinului păstrat prin tradiție și împuternicit prin școală. Această mândrie, puțin îndreptățită în urma amestecului și corcirii nepilduite a neamului grecesc cu tot felul de seminții asiatice și europene ¹⁾, a hrănit fanatismul lor național și a săpat eterna prăpastie dintre Greci și feluritele neamuri din împărăția lor.

Amenințate în tot ce aveau mai scump și sfânt, aceste neamuri s'au găsit dela sine alătura în lupta lor cu vrăjmașul comun, care moștenise nesleite puteri împărătești. E o nai-

se numește varvar, care nici obiceiul are, nici curte știe nici bărbăție, nici dreptate, nici milosărdie are, nici frica lui Dumnezeu, nici o bunătate sau nici vrednicie pre sine se vede, ci mai mult silește și trage a trăi în voea și în pohtele sale decât în legi și în dreptăți supuși, cuprinși să fie, nu după aleasa fire omenească făcând, ci ca un dobitoc va să trăiască și gândește a trăi. Aceia dură se chiamă și sunt varvari, cari sunt așa, măcar de ar și fi vreunul din vreun neam bun sau și stăpânitor, și de va fi sau va trăi cum mai sus se zice, iară nu cu fapte bune, acela varvar este. N. Iorga, Operile lui Const. Cantacuzino, 1901, p. 117—7.

¹⁾ Multul și îndelungatul amestec al Grecilor cu apusenii, îl constată încă de mult însuși *Constantin Porfirogenitul* în *De administr. imp.* 86 (ὡς συγγενεῖς καὶ ἐπιμιξίαις πολλῆς τυγγα νόουσης Φράγγοις τε καὶ Ῥωμαίοις). Tot el face deosebirea de rase și pledează pentru puritatea neamului din care face parte: *Ibid.* 89.

vităte a crede că Bulgarii s'au susținut în timp de peste trei veacuri numai cu forțele lor proprii. Bulgarii barbari nu au stăpânit în peninsula balcanică decât cu ajutorul și conlucrarea nu numai a Slavilor mai vechi balcanici cu cari la urmă s'au și contopit, ci și a Sârbilor, Albanezilor și mai cu deosebire a Românilor. Că în mare parte tovarăși și nu robi ai Bulgarilor au fost cei din urmă, avem o confirmare strălucită în Acominatos, care ne spune despre Asanizi, că ei prin revoluția lor voiau «*să împreuneze domnia Vlahilor și Bulgarilor precum a fost odinioară*»¹⁾. Prin urmare Bulgarii turanici au găsit un teren foarte prielnic năzuințelor lor politice. Indelungata lor stăpânire nu se înțelege decât numai prin câștigarea simpatiilor diferitelor neamuri conlocuitoare și deci atragerii lor pentru politica lor proprie²⁾. Cel puțin până la slăbirea Bizanțului nu vedem în peninsula decât numai două tabere : deoparte Bizantinii, de alta naționalitățile balcanice izolate sau unite îm-

1) N. Acominatos (Honiata) p. 489, 3 : καὶ τὴν τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων δυναστείαν εἰς ἓν συνάψουσιν ὡς πάλαι ποτὲ ἦν. (Μυσοί, Mysii = Vlahi ; cf. ib., p. 482, 4).

2) Cf. A. F. Gîrörer, *Byzantinische Geschichten*, Graz 1873, vol II, p. 641 și urm., și Schlumberger, op. cit. II, p. 42

potriva lor. Concepția colectivă a acestora apare în chip foarte curios în literatura bizantină. Așa spre pildă într'o epigramă datorită unui *Catrades* (sec. al XIV-lea) cetim :

Vrei să știi a lui făptură ?
 Vlah e dânsul din născare,
 Albanez la înfățișare,
 Iară după a lui ținută
Bulgaralbanezovlah.

Bulgaralbanezovlahul acesta, care în plastică ar corespunde cu un *trimurti* monstruos, e în ochii Grecului o ființă reală, deși simbolic concepută ; e personificarea tendințelor anti-bizantine ale celor trei naționalități, al căror nume împrumută. Această personificare se întregește cu adaosul Sârbilor, când aceștia devin primejdioși Bizanțului ! Deși poartă un nume personal (Βογκόης), ea nu reprezintă totuși o singură națiune din cele patru, ci pe toate laolaltă ; acum e Σερβαλβανιτοβουλγαροβλάχος (Sârbalbanezobulgarovlahul)¹⁾. Poate întru câtva amestecul de rasă, dar mai vârtos disprețul, pizma și teama Grecului bizantin au

¹⁾ V. *Epirotica*, op. cit. p. 238, l. cfr. Hopf, *Chroniques greco-romanes* (Berlin 1873), la tabloul geneologic al despoticilor și dinastiilor Epirului și Tesaliei amintește în p. 531 și pe *Vongo ó σερβαλβανιτοβλάχος*.

născut acest reprezentant tipic al națiunilor, cu care eră în luptă. Nu numai în istorie, ci chiar și în monumente curat literare, unde mai puțin ne-am fi așteptat, străbate înverșunarea Grecului asupra lor: «*Cetind «poema paserilor» (opoemă satirică bizantină) și văzând necruțătoarele atacuri îndreptate asupra Frâncilor, Vlahilor, Bulgarilor, etc., cetitorul se simte cu totul răpit în atmosfera conflictelor naționale moderne*»¹⁾. Dar dușmănia și ura cea mai fanatică a Bizantinilor se concentrau cu deosebire împotriva Vlahilor și Bulgarilor, cele două neamuri care mai mult decât altele le-au nimicit planurile de cutropire politică și națională a peninsulei balcanice. Concurența economică nu trăgea mai puțin în cumpănă, dar și aici lucră în mare parte antipatia de rasă. Ne vine a crede că «*ura nemuritoare a Vlahilor împotriva Grecilor*», despre care ne vorbește Acominatos²⁾, izvoră diu

1) Krumbacher, op. cit., p. 880.

• Nici Sârbii n'au fost cruțați de scriitorii Bizantini; iată ce zice Acropolites, ed. Teubner, I, p. 145, 17: γένος ἔκσπονδον καὶ μηδέποτε εἰδὸς χάριν τοῖς εἰς αὐτὸ ἐπιδειχμένοις χρηστόν, ἀλλὰ διὰ μικρὸν τι κέρδος τὸ φίλας ἀπορρίπτειν καὶ καταπατοῦν κύπελλον.

2) Tracia era una din țărilor cele mai grecești în veacul de mijloc. Stricarea orașelor înfloritoare și stărpirea elementu-

«*veșnica vrăjmășie a latinismului împotriva elenismului*», după cum foarte nemerit observă un distins istoric francez ¹⁾.

Bulgarii sunt tot așa urâți Grecilor ca și Vlahii. Ei nu au mai puțini și mai slabi defăimători în rândul scriitorilor bizantini. Căci nu sunt numai niște «*vulpi ce es din vizuină*», cum îi numește un vestit scriitor din timpul lui Tzimiskes ²⁾, nu sunt numai «*atât de lipsiți de statornicie, încât mai bine te încrezi vântului decât prieteniei lor*» ³⁾ sau «*neam urgisit de Dumnezeu*» ⁴⁾, ci — ca să prescurtez

—
 lui grecesc din tot cuprinsul ei se datorește Românilor și Cumanilor pe vremea revoluției fraților Asan. Pustiitorii au fost mai mult Cumanii, «*cari învățaseră dela Vlahi împotriva noastră ură nemuritoare deapururea moștenită din tată în fiu*» (ἀθάνατον τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχουσαν ὑπὸ Βλάχων ἔχειν δεδιδαγμένοι, καὶ πρὸς παιῶνας ἀπο παιδῶν παραπέμπειν ἀέλμνηστον): N. Acominatos, op. cit., p. 831, 21—23. Rolul Turcilor în Asia Mică l-au jucat în Europa României și Bulgarii: ei au îngropat pentru totdeauna *Marșă idee* a elenismului; *Fanariotismul* a fost o formă de răzbunare a acestuia pentru suferințele trecute. Dacă dar noi putem zice — cu Petru Maior — că «*tot răul dela Greci se trage*», contrariul l-ar putea zice Grecii nu cu mai puțină dreptate.

¹⁾ A. Rambaud, *L'empire grec au dixième siècle*. Paris 1870, p. 260.

²⁾ Schlumberger, op. cit. I, p. 644.

³⁾ Pachymeres, I, p. 448, 5.

⁴⁾ Cum le zice Constant. Porfrogen. în *De Thematibus*, p. 45, 21.

spusele istoricilor și să mă mărginesc a cită pă-rerea care rezumă și încoronează tot ce s'a zis în potriua lor—, sunt ceeace ne spune nu per-sonaj cu mult mai mare decât Kekavmenos, un celebru și mare bizantin, Teofilact, arhi-episcopul din Ohrida, care a trăit ani înde-lungați (cam între 1090—1108) în mijlocul Bulgarilor, păstorindu-i. Într'o scrisoare a lui către Nichifor Bryennios, ginerele lui Alexie Comnenul și soțul Anei Comnena, vorbind de firea Bulgarului o numește «*mama tuturor relelor*» (μητέρα πάσης κακίας ¹⁾). De altfel toată corespondența acestui înalt prelat e plină de hulă și de batjocură asupra turmei sale. «*Imi miroase a mucigai*», scrie într'un rând din Ohrida, *precum dânsii (Bulgarii) răspân-desc mirosul cojocului*» ²⁾. Aiurea aducân-du-și aminte de doctrina lui Empedocle ³⁾ zice : «*Ura produce capete fără trunchiuri, și aici*

¹⁾ Migne, Patrologia graeca, tom. CXXVI, p. 444.

²⁾ Migne, op. cit., p. 504 (ἀπόρων σαπρας, ὡς ἐκεῖνοι τοῦ τῶ κωδῶν γρασού).

³⁾ Origina lucrurilor : pământul, aerul, apa și focul. El le adăoga ca principii superioare : dragostea și ura. Perioadele de formație erau bazate pe aceea că fiecare principiu triumfă pe rând. Diferitele părți ale plantelor și animalele s'au for-mat deosebit. La început capul, ochii, brațele erau ființe nea-tărnate una de alta (Chalandon, op. cit.).

(la Bulgari) *dezordinea a produs o mulţime de trunchiuri fără capete, căci fiecare ohridean nu e oare o fiinţă fără cap, care nu ştie cinsti nici pe Dumnezeu, nici pe om? Şi tocmai cu nişte asemenea monştri sunt nevoie să am relaţii.. Cu orice fel de puteri creatoare trebuie să te laşi de nădejdea de a pune vreodată un cap la aceste trunchiuri»¹⁾.*

Se poate un graiu mai amarnic, mai învrăbit decât acesta? Cine poate crede că el oglindeşte o adevărată stare de lucruri, impresia cu totul obiectivă a decăderii bulgăreşti, şi nu ţâşnirea veninului neistovit de patimi şi uri clocotitoare, ce din adâncul veacurilor au născut nesfârşitele ciocniri şi încleştări sângeroase dintre cele două naţiuni rivale? Indemnul exterior e uşor de ghicit; trebuie să-l căutăm de sigur în relaţiile peste măsură de încordate ce vor fi fost între păstor şi turma sa, în mintea căreia se păstră încă proaspătă amintirea bunurilor pierdute ale domniei naţionale. Vasile Macedoneanul, după sfârşitul norocos al războiului său cu Bulgarii, nu spre Constantinopol îşi îndreaptă paşii triumfători, ci spre Atena, spre templul Sfintei Marii, în care eră

¹⁾ Migne, op. cit., p. 308 — 309.

acum prefăcut Partenonul, simbolul geniului elin, și aici aduce el prinoase și slavă dumnezeirii pentru biruințele sale. Eră peregrinatul impus de o vreme când Grecul, deși Bizantin, deși *Romeos* și deci în fire cu totul abătut și înstrăinat dela strălucita-i obârșie, dar clătinat în temeliile lui putrede, cată în neputința sa toiag de sprijin în legăturile glorioase cu anticitatea păgână.

Nu e dar de mirare că Teofilact, prelatu creștin crescut în știința elină, să se simtă printre Bulgari mai mult Grec decât creștin și comparându-se cu ei să i se pară că e «*vulturul lui Zeus năpădit de broaște orăcătore*» ¹⁾).

Ceace-i mai grav aici, e că nu vorbește un istoric, un om politic, un oștean, ca bunăoară Kekavmenos, ci un cap al bisericei, bărbat iscusit și cu înalte învățături, dela care am fi așteptat mai mult cumpăt, mai multă stăpânire de sine. Dar el e tot așa de pătimăș, de neînfrânat și uitător de datorie, ca și mulți din strănepoții lui din zilele noastre.

Dacă aceasta e impresia generală ce că-

---

1) Migne, op, cit., p. 444.

pătăm din corespondența lui, totuși nu putem zice că părerea-i despre Bulgari nu e inspirată măcar întrucâtva de realitate. Un adevăr trebuie să fie la mijloc; dar, oricum, nu atât de crud după cum pretinde arhiepiscopul Bulgariei ¹⁾; atât de răi și îndobitociți, cum vrea el, nu puteau fi Bulgarii cei ce întemeiaseră și sprijiniseră cu cinste o domnie, care de atâtea ori amenințase existența Bizanțului. Dar erau cazuți în robie bizantină, și e destul să știm aeeasta ca să ne închipuim ce locuste se abătuseră asupra lor spre a le stoarce ultima tărie de rezistență și demnitate. Aceasta o pricepem mai bine studiind istoria lor modernă, unde e vorba de isprăvile clerului fanariot în Bulgaria. Citească oricine paginile lui Jirecek și îi va fi de ajuns. Căci nu pace și frăție, nu dragoste și împăcare a sădit printre neamuri lăudatul ortodoxism al Grecilor ²⁾, ci sămânță de

¹⁾ «*Ce peuple grossier*» zice despre Bulgari ilustrul istoric al cruciatelor, Guillaume de Tyr (v. *Historiens occidentaux des croisades*, tom. I, p. 77). Un catalog de popoare vechiu bulgăresc (cam din veac. al XIII-lea) aseamănă pe Bulgar cu un «*bivol*»: Jirecek, op. cit., p. 215 (notă). Și azi numele de Bulgar în Turcia e desprețuit (pe alocuri și în România); «*cap de Bulgar*» și «*cap gros*» sunt la Macedoromâni sinonime.

²⁾ Zic Grecilor și cred că numirea nu e în totul exactă. E

vrajbă și ură neîmpăcată, pe altarul cărora sute de generații au slujit de hecatombe și au prefăcutraiul celor mai clasice pământuri într-o vale a plângerii, spre binele nici unuia din ei și în paguba tuturor ¹⁾).

vorba de *Bizantini*, levantinii corciturii din toate neamurile, de clasele domnitoare, în mâinile cărora erau toate resorturile statului. Această clasă eră tot așa neomenoasă exploatare a naționalităților, ca și a poporului grec.

¹⁾ Ceeace în ochii Bizantinilor erau în Apus României și Bulgariei, în Asia erau Armenii. Locul lui Teofilact îl ține aici *Cusia*, poeta călugăriță din sec. al IX-lea. Iată ce scrie ea în versuri despre Armenii :

Τῶν Ἀρμενίων τὸ δεινότατον γένος
 ὑπουδόν ἐστι καὶ φαυλῶδες εἰς ἄγαν,
 μανιωδὲς τε καὶ τρεπτόν καὶ βασκαῖνον,
 περυσιωμένον πάμπλειστα καὶ δόλου πλήρες.
 Εἶπέ τις σοφὸς περὶ τούτων εἰκότως:
 Ἀρμένιοι φαῦλοι μὲν, κἄν ἀδοξῶσι,
 φαυλότεροι δὲ γίνονται δυσασθέντες,
 πλουτήσαντες δὲ φαυλότατοι καθόλου,
 ὑπερπλουτισθέντες δὲ καὶ τιμηθέντες
 φαυλεπιφαυλότατοι δείκνυνται πᾶσι.

adică: *Armenii sunt un neam cumplit, zăcaș și cu potul rău, furios, nestatornic și pizmătareț, nespus de îngâmfat și plin de viclenie. Cu drept a zis un înțelept despre dânșii: Armenii sunt ticăloși câtă vreme nu au nici o stare; mai ticăloși de cum ajung la mărire, iar dacă se îmbogățesc sunt foarte ticăloși, și însfârșit, când ajung la cele mai mari averi și onoruri, se arată tuturor ca drojdia răutății omenesții!* Pe lângă asta amintim un proverb bizantin despre Armenii: Ἀρμένιον ἔχεις φίλον, χείρον'

Cu toate aceste să nu eșim din cadrul istoriei. Noi constatăm și nu criticăm. E vorba numai și numai de a arăta curentele felurite ce frământau spiritele vremii, și asta am văzut-o deslușit. Administrația și fiscalul, lupta economică și ura de rasă stârniseră războiu pe viață și moarte între Bizantini și neamurile de subt oblăduirea lor. Rezistența activă, susținută când se putea, se schimba într'una pasivă în vreme de pace și tărie a împărăției. Supușii acesteia trebuiau să fie pururea înarmați, pururea la pândă, căci se găseau ca într'o necurmată stare de asediu. Dacă împotrivirea nu erà cu putință la câmp, dar se putea la munți. Că această stare înăsprise populațiile muntene, asta o înțelegem ușor. Dar nu erà numai vina lor, dacă uneori treceau peste marginile îngăduite de lege; doar și dascălii lor nu făceau mai bine. Benjamin

ἐχθρὸν μὲν θελεῖ: *de ai prieten un Armean, nu-ți trebuie mai rău dușman*; v. Krumbacher, *Kasia*, München 1897, p. 316; cf. și *Theophanes*, ed. C. de Boor, Lipsca 1885, II, p. 22, 35 și urm. Vrăjmășia aceasta cu Armenii «se explică — zice Krumbacher, op. cit., p. 337 — de bună seamă din puternica concurență ce aveau de susținut Grecii în luptă cu Armenii pe terenul comerțului și al comunicației precum și la ocuparea posturilor de stat», mai ales în veacul al X-lea și al XI-lea, când Armenii jucau rolul de frunte în imp.riu.

ne împărtășește lucruri auzite fără să le pătrundă rostul, așa precum un șir de învățați moderni, și unii chiar destul de respectabili, când a fost vorba de Vlahi (poate neamul cel mai năpăstuit istoricește), s'a mărginit să repete cuvintele lui, fără a le supune unui control serios, fără a arunca priviri lăaturalnicé.

Constatările noastre, credem, vor reduce cel puțin învinovățirile tuturor la proporțiile cuvenite.

**ROMÂNII DIN PIND ÎNTRE ANII
1204 — 1259.**

ROMÂNII DIN PIND ÎNTRE ANII 1204 — 1259

I.

După luarea Constantinopolului în 1204 Cruciații apuseni au împărțit între dâșii împărăția Comnenilor. Contele Balduin de Frandra, ales împărat, ocupă o parte din Tracia și Asia Mică, Venețienii iscusitului Doge Dandolo restul Traciei, iar marchizul Bonifacio de Montferrat devine regele Saloncului (1204—1207) sub suzeranitatea lui Balduin și deci rămâne sa-și ia în stăpânire toată țara din Apus «câtă ar fi putut cuceri el cu caverii săi Lombarzi». În expediția ce a întreprins în curând în Macedonia și în Tesalia toate orașele i s'au supus fără împotrivire. O mulțime de nobili de-ai lui au dobândit pământuri și

cetăți și au devenit astfel vasalii lui. Așa Kirtros, Pydna de odinioară, și Platamona, în partea despre meazănoapte a Tesaliei, furate lui Wirich de Daun și Rolando de Piscia, Larisa căzù în mâna unui nobil Lombard Guglielmo, contele Berthold de Katzellenbogen a primit ca feud Veletinul, vechia Pherrae, iar frații Albertino și Rolandino de Canossa Theba tesalioțã și împrejurimile golfului Pagaseic (Volo de astăzi). Grecul Leon Sguros, neîmbânzitul tiran din Nauplion și Corint, care a înaintat învingător către Grecia de nord spre a întâmpina cu armele la valea lui Peneos pe Bonifacio, îngrozit la vederea cavalierilor leiți în zale de fier, a rupt-o la fuga înapoi și nici măcar la Termopile nu s'a abătut, ca să amintească lumii încă odată pe vitejii lui Leonida. Pe lângă el în Morea, menită în curând să cadă pentru multă vreme în mâna Francezilor, mai erau și alți domni bizantini : Leon Hamaretos în Laconia și familia lui Vranas și Cantacuzino în Mesenia. În aceeași vreme o odraslă nelegitimă a nemernicilor Angheli, care au prăbușit tronul bizantin, vărul lui Isac Anghel, energicul dar foarte vicelanul și foarte puțin scrupulosul Mihail I,

cunoscut ca Mihail I Anghel (1204—1214), folosindu-se de neorânduiala și tulburările ce au urmat după căderea imperiului, pune mâna pe toată țara ce se întinde dela Durazzo până Marea Ioniană, și întemeiază, cu scaunul în Arta, așa numitul «despotat» al Epirului, punând o stavilă puternică la lățirea puterii feudalilor Frânci în Apus.

Din posesiunile oștirii latine, după cât aflăm din izvoate franceze, făcea parte și *Vlahia* sau *Marea Vlahie*. Dar, precum am văzut mai sus, Bonifacio n'a atacat și supus decât numai o parte din Tesalia, și anume partea despre Răsărit; cuceririle lui nu s'au întins înlăuntrul țării decât până la Larisa. Acest lucru ni-l întărește și cel mai mare istoriograf al vremii, Acominatos; el ne spune că «marchizul Bonifacio stăpânea toată țara de lângă mare a ținutului Almyros și câmpia Larisei»¹⁾. Partea despre apus a Tesaliei, orașe ca Tricala, Fanari, Stagi ș. a. nu se pomenesc între feudele cruciaților. Atunci care e Vlahia cucerită și stăpânită de aceștia?

Un adânc cunoscător al acestor vremi, Hopf,

1) Nicetas Choniata (Acominatos), ed. Bonn, p. 841.

susține că «Marea Vlahie s'a dat ca feud lui Berthold de Katzellenbogen», măcar că el însuși mărginește domnia acestui nobil german în orașul Veletin, «care se află în vechea țară a Slavilor.» ¹⁾, un ținut despre Răsăritul Tesaliei (nu departe de Volo). Că cu mult înainte de venirea Cruciaților Tesalia începuse a lua numele popular de Vlahie sau Mare Vlahie, o putem primi ca sigur — ne-o spune Beniamin din Tudela precum și un act oficial în convenția comercială a lui Alexie al III-lea cu Veneția. Mai târziu numele de Vlahia e atât de familiar contemporanilor, încât rămâne singurul valabil în transacțiile comerciale și politice dintre această țară și străinătate. Pe lângă această însemnare a Vlahiei, Acominatos, în cunoscutul pasaj atât de des citat, ne dă o alta, mai specială, când ne spune că «Marea Vlahie se numește cuprinsul muntos al Tesaliei» ²⁾. Explicarea coexistenței acestor numiri am dat-o altă dată ³⁾. Cum a

1) Karl Hopf, *Geschichte Griechenlands (395—1821)*, vol. 6, p. 210 (face parte din cele 8 vol. publicate sub titlul de «Griechenland» în enciclopedia Ersch și Gruber și a fost extras separat), op. cit. mai sus.

2) Acominatos, op. cit., p. 841.

3) Vezi mai sus p. 19 și urm.

ajuns Hopf să creadă că «Vlahia Mare», fie după înțelesul lui Acominatos, fie după cel răspândit atunci în popor, s'a dat ca feud ¹⁾ destoinicului conte german, e greu de priceput.

A-l bănuî că a făcut aceasta din oarecare slăbiciune pentru un conațional al său — cum a făcut el însuși față de învățatul Buchon, care, luându-se negreșit după Villehardouin, nu o slăbea cu «nos Français» vorbind de Francezii din Morea, ar fi prea neserios față de un istoric atât de obiectiv ca el. Lui Hopf, desigur, nu i-a scăpat din vedere amintitul pasaj a lui Acominatos și știa prin urmare ce înțelegea acesta prin Vlahia; dar știa tot așa de bine și accepțiunea mai generală a acestei numiri, și de aceea ne miră cu atât mai mult contrazicerea în care cade distinsul istoric. E drept ca hotarele Vlahiei Mari în înțelesul lui Acominatos sunt foarte elastice, dar oricine înțelege că ele în nici un caz nu pot coincide cu posesiunea feudală a contelui Berthold ²⁾.

Ceeace a pricinuit această confuzie a în-

¹⁾ Dar nici el nu pare a fi sigur de ceeace a afirmat odată; căci în altă parte (ibidem, p. 207) ne spune că «Tesalia sau Vlahia mare» a căzut în mâinile oștirii lui Bonifacio.

²⁾ E curios că însuși Hopf nu cuprinde în «Vlahia Mare» Tesalia apuseană; vezi op. cit., p. 212.

vașatului german ne pare a fi o întâmplare, peste care de data asta, în potriva obiceiului său, el a trecut cu nebagare de seama. El a vrut cu orice preț să lămurească și a lămurit rău vorba lui Acominatos, că pe lângă toți domnii latini și greci din Grecia, Epir, Tesalia și Macedonia, citați de noi mai sus, «*mai erà și un altul deosebit, care stăpânea Vlahia Mare și anume pe munții Tesaliei*» ¹⁾).

Pe acest domn însă nu-l numește istoriograful bizantin, fără îndoială pentru că n'a vrut, ori poate nu i-a știut numele.

Anonimatul acesta l-a ispitit pe istoricul german și într'un *heureca* pripit a umplut golul, fără să ne dea și un motiv îndestulător. Pentru el, cum am văzut, acel *τοπάρχης* al Tesaliei muntoase nu este și nu poate fi «un boer pământean, ci un cuceritor franc, anume contele Berthold de Katzellenbogen». ²⁾ Din cele spuse însă e lucru cu totul sigur, că Vlahia propriu zisă, Tesalia apuseană cu Dolopia veche și cu deosebire munții, atât

1) Acominatos, op. cit., p. 841. Acest *ἄρχων* al Vlahilor poartă aici titlul de *τοπάρχης*.

2) Hopf, op. cit., p. 165.

cei despre meazănoapte cunoscuți sub numele de Hașa sau — în vechime — Cambunia, Olimpul, cât și cei despre meazăzi — șirul muntelui Othrys și mai pe sus de toate lanțul Pindului rămân neatinse de Cruciați nu numai în această vreme, ci și în tot răstimpul domniei Frâncilor în Grecia.

Pe cât de deslușit e Acominatos vorbindu-ne de domnia Vlahiei Mari, pe atâta curg mai tulburi știrile ce ne vin dela izvoarele de mai târziu. Dela nimeni nu avem o lumină desăvârșită asupra relațiilor politice în care se găsește Tesalia în deceniile dintâi dela căderea Constantinopolului. Spusa lui Acominatos nu poate fi pusă la îndoială : pe munții Tesaliei, în Vlahia mare propriu zisă, eră întemeiată o domnie deosebită de aceea a lui Bonifacio și a despotatului grecesc din Epir. Dacă aceasta i-a scăpat lui Hopf, a văzut-o însă ochiul pătrunzător a lui Finlay, a cărui socoteală ¹⁾ a fost numai încurcată de un nenorocit pasaj al marelui poliistor Gre-

---

¹⁾ Finlay, A history of Greece, ed. Tozer, Oxford 1887, vol. IV, p. 123. El admite că Mihail I a cucerit «o parte din Tesalia» (a part of Thessaly) fără a spune anume care, dar se ferește a confunda aceasta cu Vlahia Mare.

goras, care spune că «Mihail I a stăpânit nu numai Tesalia, ci și țara numită în vechime Epir» ¹⁾. Să vedem acum dacă ceea ce ne zice el numai *odată*, în cele câteva rânduri consacrate lui Mihail I, pot avea un temei u ho-tărâtor.

Cel care a fost în măsură să știe mai bine lucrurile, este după Acominatos istoriograful Acropolites (1217—1282), care nu e numai cu vr'o 80 de ani mai bătrân ca Gregoras, ci și însuși în persoană ca general a luat parte la luptele de mai târziu ale Bizan-tinilor cu Epiroții (a stat chiar închis în tem-nița din Ianina, căzând în robie după o în-frângere ce a suferit). Mărturia lui dar tre-bue să ne fie scumpă. Și ce ne spune el despre Mihail? Că acesta a ocupat o parte din Epi-rul vechiu și eră domn peste Ianina și Arta și ajungea până la Naupactos ²⁾. Mai târziu, zice el, despotul acesta mai adaoga la această țară și o parte «din țara Romeilor» ³⁾, adică și-a întins hotarele spre Macedonia și Albania.

1) Gregoras; ed. Bonn, I 13, 19 : καὶ ὅς κατὰ τὴν Ἑὐρωπῆς Θεσσαλίας τε ἤρξε καὶ ἦν παλαιὰν ὠνόμασαν Ἠπειρον.

2) Acropolites, ed. Teubner I, p. 14, 1.

3) Ibidem, p. 24.

Dar despre Tesalia nimic. Că aceasta nu e nici decum o scăpare din vedere și că autorul știa bine istoria acestor țări dovada e că mai pe urmă ne vorbește de «cucerirea Tesaliei de către Teodor», fratele și moștenitorul lui Mihail I ¹⁾. Dacă Tesalia ar fi fost supusa de Mihail I, nu era nevoie s'o mai supue Teodor. Gregoras a confundat, se pare, pe Mihail I cu Mihail al II-lea al Epirului, despre care deasemenea ne asigură că era «și domnul Tesaliei» ²⁾. Anacronismul lui însa a fost luat drept moneda bună de către unii istorici moderni începând dela Gibbon până la Paparrigopoulos; acest din urmă se contrazice mai mult decât oricare altul, căci pe deoparte spune că Bonifacio a cucerit «întreaga Tesalie», iar pe de alta susține ca Mihail I a dobândit pentru despotatul său și partea despre apus a Tesaliei» ³⁾.

Compatriotul său însă Romanos, om bine informat și deplin știutor de izvoare (bine prețuit de învățații apuseni) nici nu-l consultă pe

1) *Ibidem*, p. 25.

2) Gregoras, ed. Bonn, I, p. 47, 13 și p. 109, 24.

3) C. Paparrigopoulos, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, tom. V (Atena 1887. ed. II), p. 21 și 22.

Gregoras în această privință ; pentru el despotatul lui Mihail I se întindea «spre meazănoapte până la Durazzo, spre meazăzi până la Naupactos, având spre Apus ca hotare Marea Adriatică și Ioniană, iar spre Răsărit însăși *Tesalia* (αὐτὴν τὴν Θεσσαλίαν)» ¹⁾.

E dar înafară de orice îndoială, ca dela 1204—1214, adică până la moartea lui Mihail I, Vlahia Mare, Pindul cu toate împrejurimile muntoase, alcătuiă o țară neatârnată, care asculta de un domn propriu, al cărui nume din nenorocire a rămas până astăzi necunoscut ²⁾. Prin rândurile ce urmează vom urmări desfășurarea faptelor ce ating istoria atât de puțin deslușită a acestei Vlahii, și nădăjduim că pe la sfârșitul perioadei, ce ne preocupă aici, vom da de oarecare urme sigure a unei familii domnitoare românești, al cărei nume nu e pierdut. Prin aceasta nu vom cunoaște numai, fie și în trăsături generale,

¹⁾ I. A. Romanos, Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, Corfu 1895, p. 6 ; cf. și p. 12.

²⁾ Cf. Finlay, op. cit. IV, p. 122, unde vorbește de domnii proprii ai Vlahiei Mari (its own princes) și amintește în aceeaș pagină, nota 1, «*neatârnată stăpânitorului acestei țări*» după Acominatos (the independence of the Toparch of great Vlachia at this period).

rolul Rumânilor din nordul Greciei în această vreme, ci și împrejurările anumite care au pregătit, pe la mijlocul veacului al XIII-lea, înființarea statului Vlahiei Mari în înțelesul larg al cuvântului — sub dinastia greco-română din seminția Anghelilor din Epir.

II.

Noua fază prin care trece acum românimea tesaliota erà urmarea firească a stării ei din trecut. Am văzut mai sus că încă în 1066 Românii erau destul de mulți și tari ca să încerce o zguduire a stapânirii bizantine în Tesalia. De atunci se scurge un veac fără sa auzim nimic despre dânșii ¹⁾. Cuvântul trebuie căutat nu numai în sărăcia izvoarelor, ci, și mai ales, în faptul că în curgerea acestei vremi cârma Bizanțului fiind în mâna de fier a strălucitei dinastii a Comnenilor, orice mișcare protivnică a provincialilor nu se puteà pune la cale ușor.

Cu toate acestea Benjamin din Tudela, con-

¹⁾ Numai Ana Comnena, 'Αλεξιάς, ed. Teubner, I, p. 169, amintește (anul 1082) o localitate românească cu numele de Ezeban (sau Exeban) dela poalele muntelui Kisavon (anticul Οσσα).

temporanul marelui Comnen Manuil, afla că muntenii români din Vlahia tesalioată «nu pot fi supuși de nici un rege». Veștile aduse de el în Apus nu pot fi decât răsunetul adevărului, oricât de mărit ar fi el; ele nu ne îngăduie să tăgăduim cu totul «neatârnairea» Vlahilor munteni chiar pe timpul lui Manuil. Că eră mult mai anevoe să fie domoliți de către urmașii acestui împărat și îndeosebi de cei doi Angheli, sub cari să prăbușă împărăția grecească din Bizanț, e de sine înțeles.

Tocmai pe atunci (1186) izbucnește și revoluția Românilor din munții Bulgariei, frații celor dela Pind. Luat-au parte cei din urmă la această mișcare, care a zguduit întreaga peninsulă balcanică? Nimic nu ne îndrituește să răspundem la aceasta în chip hotărâtor. Tot ce știm, e că Asanzii, la nevoe, și-au căutat sprijin și adăpost dincolo de Dunăre, la Cumani, dar niciodată spre Macedonia și spre Pind. De o revoluție simultană a celor două grupări de Români balcanici nu e de loc vorba, de bună seamă pentru că Românii din cuprinsul Pindului nu aveau trebuință să câștige un rost ce 'l aveau, mai mult sau mai puțin, chiar sub Manuil. E cu puțință ca unele cete

singuratice din plaiurile Pindului și Gramos-
tei să fi alergat în ajutorul neamului lor din
Balcani, întocmai precum e logic ca Români
de peste Olt și din Carpați să-l fi sprijinit
și ei la rândul lor ¹⁾). Singurul scriitor, care,
pe cât știu, primește o conlucrare a Români-
lor dela Pind cu cei din Balcani sub steagul
fraților Asan, e vestitul Fallmerayer, dar afir-
marea lui nu se razimă pe nici o mărturie is-
torică ²⁾). O înțelegere de felul acesta și în
deobște o deaproape legătura între cele două
grupări mari românești din peninsulă nu se
dovedește niciodată istoricește. De aici însă
nu putem admite lipsa desăvârșită de co-
municație între dânșii. Că nu se înstrainaseră
cu totul și că o parte din ei veneau mereu în
atingere, o putem deduce cu tot dreptul dela
felul lor de viață — păstoritul îi făcea pe mulți
din ei să se întâlnească la ernatul sau văra-
tul turmelor lor nenumărate pe munții sau pe

¹⁾ Cf. D. Onciul, *Originile principatelor române*, p. 27.

²⁾ I. Ph. Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*, vol. II, Stuttgart-Tübingen 1845, p. 244 și urm. Părerea «Frag-
mentistului» o primisem și eu (vezi introducerea la lucrarea
mea *Rumänische Lehnwörter im Neugrechischen*, op. cit.); dar, după studii amănunțite, o resping acum ca nefiind
intemeiată pe fapte.

șesurile peninsulei, pe care o străbăteau în lung și în lat,—precum și dela graiul Românilor din Pind, a cărui românităte nu s'ar fi putut păstră atât de neaoșă, fără neîntrerîptă mijlocire până la sfârșitul veacului de mijloc din partea Românilor din Hemos (Balcani), al căror dialect, precum se vedește din rămășița lui la Megleno-români, trebuiă să fi fost un pod de unire între limba Românilor transbalcanici și cei dela stânga Dunării.

Din luptele purtate de Asanizi — rezultat fatal al tradiției politice — ese o Bulgarie neatărnata, un stat cu caracter nu național românesc, ci slav, bulgăresc, ca urmare a domniei anterioare a țarilor Simeon și Samuil, singura forma legiuită și posibilă a statului lor — după dâșii. Gândul Asanizilor nefiind altul decât restaurarea statului acesta, ei aveau tot atâta trebuință de elementul românesc din Macedonia și din Pind ca și de oricine, care'i putea ajută în năzuințele lor ambițioase. De aceea privirile lor și le-au îndreptat spre Cumanii de peste Dunăre, cei cari prin tărie și număr puteau să le fie — precum le-au și fost aieve — un factor hotarător la îndeplinirea îndraznețelor planuri concepute de ei.

Deci pe când, în 1204, între Dunare și Balcani se ridică o domnie străină din partea Românilor, în Tesalia de apus, pe coastele și la poalele Pindului se întemeiază un început de domnie națională românească, al cărei rol în lupta cu Cruciații, cari se revarsă cutropitori în ținuturile din preajma lor, ne e din nenorocire cu totul necunoscut sau abia ghicit. Pentru ca toată această parte a Vlahiei mari — Vlahia Mare propriu zisă — sa rămâie cruțată de armele latine, trebuiă, firește, ca acestea să fi întâmpinat o serioasă împotrivire din partea Românilor sau trebuiă cel puțin ca Românii, în înțelegere cu despoții Epirului, sa fi respins atacurile feudalilor apuseni și sa fi pus la respect pe acești oaspeți nepoftiți. Cazul din urmă n'ar fi avut nimic extraordinar acum când Românii și Grecii aveau de apărat aceleași interese, aveau de răpus același dușman lacom și străin de credința lor ¹⁾). Istoria nu ne dă nici un amănunt despre aceste întâmplări, precum nu ne spune multe și mai cu seamă dintr'o vreme de învălmășală și de furtună, ca aceea de după

1) Cf. Finlay, op. cit., vol. IV, p. 122.

împărțirea «Romaniei». Un Acropolites, un Gregoras, un Pachymeres abia însăilează câteva fapte generale mulțumindu-se a înregistra mai totdeauna numai ceea ce interesă soarta noului imperiu bizantin adăpostit sub zidurile cetății asiatice Nicea și mai ales sacrosanta persoană a împăratului, «reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ».

Nenorocirea Românilor eră, că acum se găseau între ciocan și ilău : între despotatul Epirului și regatul lui Bonifacio. Cu toată setea de domnie și cu toată privegherea neadormită de care a dat dovadă Mihail I, e lucru vădit, el n'a ținut piept Latinilor decât cu tovarășia Românilor și nu cu supunerea și umilirea lor. Se pare că o soartă deosebită au avut Românii sub fratele și moștenitorul său *Teodor* (1214 — 1230). După Acropolites, acest despot tot atât de aprig ca și perfid, ca unul care, ca să întrebuițez spusa lui M. Costin despre Vasile Lupu, eră «cu hirea înaltă și împărătească mai mult decât domnească», ajutat fiind de-o oștire împetrișată de naționalități, a început o luptă crâncenă cu vecinii săi întinzându-și despotatul spre meazănoapte și apus ; în chipul acesta el a cu-

cerit în scurtă vreme «nu puțină țară atât dela *Italieni*, cât și dela Bulgari, căci a supus *Tesalia*, Ohrida, Prilep, Albanon (Elbasan) și chiar Durazzo».

Mai întâi cată să relevăm însemnătatea acestei știri ce ne dă istoriograful bizantin din punctul de vedere susținut de noi mai sus ; ea este o întărire nemijlocită și cea mai bună a părerii noastre că Epiroții nu stăpâneau până acum nici o parte din Tesalia și că cea dintâi cucerire a acesteia datează numai dela Teodor. Cucerit-a acest despot în acelaș timp și Vlahia Mare propriu zisă ? Pasajul citat nu ne dă un răspuns lămurit ; căci aici Tesalia nu e tot una cu Vlahia Mare, o putem afla dela acelaș autor, căci el amintește de două ori țara din urmă cu numele ei propriu, cu care o cunoaște și Acominatos. Θεσσαλία lui Acropolites poate dar să aibă două însemnări : una mai largă și mai rară, «regatul Tesaliei», așa cum s'a numit regatul Salonicului înființat de Bonifacio ¹⁾, și

¹⁾ Înțelesul acesta larg despre Tesalia îl găsim și mai înainte ; cf. Nic. Bryennios (ed. Bonn.), p. 147 : κατέσχε δέ και τήν ἐν Θεσσαλίᾳ μητροπόλιν, ἣν Θεσσαλονίκην ὀνομαζουσι (Salonicul, capitala Tesaliei). După Const. Porfirogenitul, De Thematibus lib. II, 50 «Salonicul era capitala Macedoniei», iar Tesalia face parte din *thema* Macedonia.

a doua, cea mai de crezut aici, Tesalia răsăriteană, regiunea ce am văzut-o ocupată de cavalerii Lombarzi. Că lucrul e așa, o pricepem din chiar spusa lui Acropolites, că Teodor «a cucerit nu puțină țară dela *Italieni*», adică tocmai ținuturile stăpânite mai târziu de Manuil, fratele lui Teodor²⁾.

Cu toate acestea, o apropiere silită sau condiționată între Teodor și Români și în genere între despotatul Epirului și vecinii lui nu poate fi pusă la îndoială. În oștirea lui Români, ca și Albanezii, trebuie să fi jucat un rol precumpănitor. Biruințele-inecurmăte, care se sfâșesc cu încoronarea lui ca împărat al Salonicului, în 1222, nu pot fi înțelese altfel. Caracterul domniei lui Teodor, după cum ni-l înfățișază scriitorii contemporani, eră mai mult internațional decât național grecesc³⁾. Ei văd un contrast între statul «romeic» din Nicea și cel din

2) Vezi Acropolites, p. 62 : ἤρξέ τε Φαρσάλων καὶ Λαρίσσης καὶ Πλατρυῶνος καὶ περὶ αὐτά. În aceste părți aveau întinse latifundii familii mari bizantine ca aceea a Melisenilor, care eră înrudită cu casa imperială.

3) O analogie găsim în veacul trecut sub domnia lui Ali Pașa, vizirul din Iannina, în a cărui armată compusă din felurite elemente etnice se vorbea și «românește» după cum afirmă martorul ocular Pouqueville, *Histoire de la régénération de la Grèce*, vol. I, p. 219 (notă).

Salonic a lui Teodor; acest din urmă după spirit și organizație era «mai mult *bulgăresc* sau mai bine zis *barbar*¹⁾. Când mai târziu Salonicul cade în mâna împăratului Ioan Paleologul, același scriitor se bucură că fosta capitală a lui Teodor acum «a căzut cu drept cuvânt în mâinele *Romeilor*, căci stăpânitorii ei erau dușmanii *Romeilor*²⁾).

Românii lui Teodor nu erau nevoie să fie numai decât din Vlahia Mare. Populația Epirului, leagănul dinastiei Anghelilor, era alcătuită din felurite neamuri. Pe lângă Grecii proprietari și negustori din orașe erau țărani în buna parte Albanezi și Români³⁾. Că erau mulți Români în Epir, ne-o spune întâi Kekavmenos⁴⁾,

1) Acropolites, *ibid.*, p. 34. (Βουλγαρικώτερον ἢ μᾶλλον βαρβαρικώτερον τοῖς πράγμασι προσεφέρετο).

2) Acropolites, *ibid.*, p. 83, 112. Cât de vitregă și negrecescă a fost domnia Anghelilor epiroți și îndeosebi a lui Teodor față de connaționalii lor Greci, ne-o spune Gregoras plângându-se amar de ei, ca unii ce nu le-au făcut mai puțin rău decât Cumanii și Cruciații Latini» (I, p. 27), și mai ales de Teodor, care, «pe câtă vreme connaționalii săi sufereau și se găseau în stare de plâns în urma năvălirilor italienești și bulgărești, nu numai nu i-a fost milă de ei, ci le și *adăoga nenorociri la nenorociri și omoruri la omoruri*». (I, p. 28).

3) Finlay, *op. cit.* vol. IV, p. 122.

4) Venind despre meazănoapte, Vlahii «s'au răspândit — zice el — peste tot Epirul (δυσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ; v. Cecaumeni *Strategicon*, p. 74.

ne-o dovedește faptul că Vlahia mică — după Phrantzes — eră în Etolia, deci tot în despotatul Epirului, asemenea mărturia pe care o gasim într'un manuscris din sec. al XIII-lea¹⁾ și nu mai puțin numirea de «țara Vlahioților», pe care o dedeau Sârbii uneori acestui despotat²⁾. Ca și la începutul veacului trecut în luptele pentru neatârnare a Greciei, Românii erau de buna seamă foarte mult prețuiți ca contingent militar din partea domnilor epiroți; despre calitățile lor ostășești găsim în această epocă lauda unuia din cei mai distinși istoriografi bizantini³⁾. Dar ce pozițiune anume

¹⁾ Cod. Graec., No 62, din biblioteca regală din München. În acest manuscris arhiepiscopul Ohridei *Chomatianos* (începutul sec. al XV-lea) ne comunică un raport al episcopului din Buthrotos (Epir), în care se vorbește despre o localitate românească din eparhia sa (p. 155 verso).

²⁾ Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 218: «Das Despotat von Epiros nannten die Serben das Vlachiottenland». Despotul Epirului se intitula și «principe al Vlahiei», Hopf, op. cit. p., 356. Buchon, *Le livre de la conquête de la Morée*, II, p. 516: Βαγλα se prenant pour l'Épire et pour la Thessalie». Părerea lui Sathas, *Ελληνικά ανέκδοτα*, vol. I, Atena 1864, introd. p. 12—13, că în evul mediu se confundă Tesalia (= Vlahia Mare) cu Epirul o lăsăm nediscuțată, căci nu merită să stăruim asupra ei.

³⁾ Pachymeres I, p. 83. — Cât de mult țineau despoții Epirului să atragă pe Români, vedem și dintr'un hrisov a lui Mihail II, prin care el scutește de bir pe Vlahii epiroți (în 1236); v. Romanos, op. cit., p. 43.

aveau ei față de despoții din Arta și Ianina? Cei din despotat erau negreșit supușii lor. Dacă și muntenii din Tesalia, Megalovlahiții, i-au urmat în toate întreprinderile lor războinice, asta n'au făcut-o de cât parte ca aliați — în epoca lui Mihail —, parte ca vasali dela Teodor încoace. Acesta e pe semne motivul ca istoria acestei epoci nu ne vorbește încă de o întreprindere proprie a Românilor și nici de o ciocnire între Epiroți și Români. Că aceștia din urmă păstrează totuși o stare mai mult sau mai puțin neatârnată și că hotărâsc după împrejurări soarta lor, ne-o arată faptele de mai târziu. Dar o putere de lățire cuceritoare, de acaparare și stăpânire nu găsim la ei. O mare căpetenie războinică, impunătoare, care să unească și să organizeze puterile lor însemnate acum, le lipsește cu totul, precum a lipsit și vecinilor lor Albaneji în această vreme ca și Românilor din cetatea Carpaților multă vreme. Românii și Albanezii au moștenit, pare-se, trăsătura caracteristică a străbunilor Iliri și Traci, cari, deși popoare mari și puternice — Tracii, după un scriitor antic, erau neamul cel mai numeros din lume ¹⁾— au

¹⁾ Pausania I, cap. IX, 5 : Θρακῶν δὲ τῶν πάντων οὐδένας πλεονεξίας εἶσθε τῶν ἀσθησιώπων (pe lângă Celți).

perit fără să se împreuneze sub acelaș sceptu glorios spre a făptui ceva mare și memorabil în istoria universală. A trebuit să bată vântul mișcărilor moderne europene, ca să deștepte la suflarea lui în cele două principate dunărene pururea desbinate între ele dorul de a se închega într'un singur trup și suflet. Efectele acestei tendințe, așa zicând centrifugale, a românimii, datorită nu mai puțin stării sale nepriincioase geografice și poate întru câtva și spiritului nomadului dușman statorniciei, care i s'a intipărit în urma traiului păstoresc din lungile veacuri medievale, le vedem și la Românii din Pind. O mare, o prea mare parte din virtutea și vrednicia neamului nostru a fost pusă ca adaos pentru izbândirea cauzelor străine. Pildă clasică ne dau Asanizii și Românii dintre Tisa și Carpați ca și cei dela Pind. Nu le-a lipsit acestora avântul pentru ideⁱ mari, nici dragostea măririi—dar cele mai geniale capete și brațele cele mai vânjoase ivite dintre dânșii au slujit străinătății. De aceasta te încredințezi numai decât, dacă răsfoești puțin istoria nouă a grecismului. Nume mari de eroi ai minții și ai brațului, care fac mândria Grecului de astăzi, sunt împrumutate

din plaiurile Pindului și Macedoniei. Un paralelism interesant ne-ar da o comparație istorică între Români din Pind și cei din Ardeal și Ungaria. Rolul și soarta din trecut ale amândoror acestor ramuri oropsite ale neamului românesc se aseamănă din mai multe puncte de vedere. Cea mai mare scădere pentru cei din Pind, este că n'au avut la spalle lor temeiul românimii, și că rupți cu totul de-ai lor, mai ales dela sfârșitul veacului de mijloc, abia au putut să se *strecoare* — singurul cuvânt potrivit — prin vadul vremurilor, mereu micșorându-se și risipindu-se fără nădejde de mai bine. Simțul lor dezvoltat al păstrării de sine, interesele proprii sau nevoile vremii, făcuseră acum să se supue și să asculte de o căpetenie proprie, aleasă sau impusă poate dintre căpeteniile lor, dintre *celnici*, stăpânii diferitelor clanuri sau triburi, din care se alcătuiă poporul; în acest chip ei puteau să și apere rostul agonisit de generațiile trecute, să stea tari în fața vrăjmașului veșnic pânditor; dar o încercare de a rupe definitiv cu domnitorii de obârșie imperială spre a se îndreptă singuri, după vrerea și înțelegerea lor, în afară și înăuntru nu întâmpinăm încă la dânșii?

Când în sfârșit Teodor, împăratul Salonichului, cade rob în mâinile țarului Ioan Asan în urma strașnicei înfrângerii ce a suferit pe malurile Mariței (1220), o mare parte din teritoriul său a trecut în stăpânirea Bulgarilor. Cu acest prilej marele, blândul și evlaviosul țar din Târnova a strabătut cu oștirea triumfător până în Albania și în Vlahia Mare¹⁾. Afară de această seacă amintire a faptului nu știm nimic despre rolul lui în Tesalia. Fost-a o apropiere, o înțelegere între dânsul și connaționalii săi din Tesalia și Mecedonia? Ori fiind cu sufletul înstrăinat de ei, intrat-a ca dușman și a căutat să-și supue armelor sale? Că n'a fost decât o năvălire demonstrativă, o vedem din spusele lui Acropolites cât și din urmările acestei expediții a lui Asan. După ce a supus fără vărsare de sânge toate cetățile și țările amintite de autor, s'a arătat atât de bun și cruțător de oameni, încât a părut tuturoră «om vrednic de mirare și binecuvântat, căci nu se slujea de sabie și omoruri nici în țara lui și nici în țările cucerite dela Romei, în felul înantașilor săi Bulgari; din care pricină eră iubit nu numai

1) Acropolites, I, p. 43.

de Bulgari, ci și de Romei și *de alte neamuri*» ¹⁾).

Ioan Asan a ciuntit numai «împărăția» lui Teodor, iar încolo a lăsat-o cum a fost sub sceptrul neputinciosului frate a lui Teodor, Manuil, care erà înrudit cu țarul, căci el ținea o fată nelegitimă a lui. Mai pe urmă, însă, Teodor devenind socrul lui Ioan Asan, și liberat fiind de acesta, își reocupă tronul și silleşte pe Manuil să fugă la curtea din Nicea. De aici, cu ajutorul împăratului, Manuil se duce în Tesalia și ocupă partea răsăriteană a ei ²⁾).

După căderea lui Teodor (1330) răsare un nou competitor al tronului epirotic: Constantin Anghel, cunoscut ca Mihail al II-lea, fiul natural al lui Mihail I, care, după moartea acestuia, fiind ca «bastard» amenințat cu moartea de unchiul său Teodor, se aciolase la neamurile sale în Pelopones. Om de o ambiție și nepregetare ce trădă firea tatălui său, el, folosindu-se de împrejurările tulburi de atunci, izbuti să-și ia moștenirea părintească; întâi ocupă Acarnania, și de aci, încetul cu

---

1) Acropolites, *ibidem*.

2) Acropolites, I, p. 44 și 61.

încetul, pe la sfârșitul anului 1236, își întinde stăpânirea peste Epir, Etolia și «o parte din Tesalia», reînființând astfel vechiul despotat fără nici o piedică din partea pomenitului Manuil ¹⁾).

Despre domnia lui Mihail al II-lea în *Tesalia* găsim mai multe amintiri la scriitori. Gregoras ne spune categoric într'un rând, că el «domnează în Etolia și în *Tesalia*» ²⁾, ceea ce pare că se întărește și de un alt istoriograf, deși expresia acestuia nu e tocmai precisă ³⁾, și mai bine încă din informația ce ne dă Gregoras, că vestea ostilităților lui Mihail împotriva împărăției au pornit odată «din Tesalia» ⁴⁾. Mai vorbitor e încă faptul, că solii împăratului Vatatzes se întâlnesc cu Mihail în *Larisa* ⁵⁾.

Dar ocuparea Tesaliei de către Mihail nu poate să fi fost statornică, nici deplină, ci cel mult *parțială*, după părerea rostită de un învățat, care nu poate fi cătuși de puțin bănuit de nepărtinire ⁶⁾. Alte știri contemporane ne

1) Vezi Romanos, op. cit., p. 42.

2) Gregoras, I, p. 47, 13.

3) Acropolites, I, p. 84, 16.

4) Gregoras, I, p. 57, 1.

5) Acropolites, I, p. 91—92.

6) Romanos; vezi citația imediată de mai sus.

conving despre aceasta. Adevăratul titlu al lui Mihail ni-l dă de două ori Gregoras : «domn al Etoliei și al Epirului» ¹⁾. Cu această concordă și numirea lui Mihail ca «Etol» (Αιτωλός)²⁾. Care-i, la dreptul vorbind, țara stăpânită de Mihail, ne-o învederează și o altă mărturie. Când Mihail al II-lea, de teama apropiatei oștiri bizantine conduse de Ioan Sevastocratorul, fratele împăratului din Nicea, ia fuga înapoi din Castoria, nu se îndreaptă spre Tesalia, ci «spre munții Pirinei, care despart Epirul nou și vechiu de restul Greciei și de țara noastră» (Romania)³⁾. Nehotărârea ce domnește în chestia ocupării Tesaliei de către Mihail, se vede și din expresia vagă «περὶ Θεσσαλίας», din spre Tesalia)⁴⁾, cu care tot Gregoras ne indică locul de unde purced întreprinderile acestui domn. Cât de nesigură și șovăitoare e numirea de Tesalia la acest din urmă, se vedește și din altă parte. Când (după 1261) a încetat lupta dintre Bizantini și Epiroți, acelaș autor zice : «a încetat războiul apusan și *tesalioț*, înțeleg

1) Gregoras, *ibid.* p. 71, 10 ; cf. II și p. 90, 10.

2) Gregoras, *ibid.*, p. 92, 8, tot așa domnul Ioan al Tesaliei mai târziu se numește «Tesalioțul» (Θεσσαλός); *ibid.* p. 149.

3) Acropolites, II, p. 166, 5—7.

4) Gregoras, I, p. 56, 2.

războiul cu *Acarnanii și Etolii*»¹⁾; Tesalia deci e confundată aici cu Acarnania și Etolia.

Din aceasta reese limpede, că hotarele țărilor de sub sceptrul Epiroților nu erau tocmai bine țărmurite; ele se măreau sau se micșorau foarte des, în urma stărilor politice foarte nesigure pe atunci; dar răul aici trebuie să-l punem și pe socoteala istoricilor bizantini, cari în deobște nu cunoșteau lucrurile decât din auzite și nu le priveau decât din punct de vedere «imperial» bizantin. De aici vagul și generalitatea datelor ce ne procură. Cronicari localnici n'au existat, deci aceste date nu se pot controla; cu toate acestea suntem siliți să clădim pe ele.

Perspectiva politică a Epirului, după istoriografii bizantini, se înfățișează unitară; apusul cu despotul epirot în frunte. Dar o cercetare mai deaproape a lucrului ne arată, că unitatea aceasta e numai o iluzie optică. Elementele eterogene, din care se compunea oștirea lui Mihail al II-lea, dedeau domniei lui tot un caracter străin, negrecesc.

Teodor Phyles, generalul bizantin, ame-

---

¹⁾ Idem, p. 83, 3.

nință odată astfel pe despot: «Află că în curând vei fi atacat de putere împărătească și *romeică* și te vei pocăi, când nu vei avea nici un folos» ¹⁾). Se vede și aici, ca și sub Teodor, contrastul între armata bizantină, grecească, și cea pestriță, internațională a lui Mihail al II-lea. Pe lângă Grecii din Epir și poate Bulgarii din Macedonia, el avea totdeauna cu dânsul Români și Albanezi (ba chiar Francezi și Italieni dela cei doi gineri ai lui, Gulielm Villhardouin, prințul din Ahaia și Manfred al Siciliei).

Că Românii nu se pierdeau în masa puterii armate a despotului și că prin urmare își păstrau ființa lor națională formând înglotiri proprii sub căpeteniei proprii, o putem deduce, întâi, prin analogie dela raporturile ce existau între Albaneji și Epiroți, căci aceste raporturi nu se puteau deosebi cu mult de acele ale populației românești cu cei din urmă. Ele ne încredințează că Albanejii nu se războiau ca simpli ostași cu simbrie în armata lui Mihail, ci că și aveau capi de ai lor, cari recunoșteau sau respingeau supremația despotului, după

¹⁾ Acropolites, I, p. 164, 10: ἀλλ'ἴσθι ὡς ταγος πειραθήσῃε βασιλικῆς ἰσχύος καὶ Ῥωμαικῆς δυνάμεως καὶ γενήσῃ μετὰ μέλος, ὅτ οὐδὲν σου τὸ ὄφελος.

cum interesele le dictau. Așa vedem într'un rând, că Gulamus, domnul «Albanului», părăsește pe Mihail al II-lea și se dă pe partea împăratului din Bizanț ¹⁾.

Altădată aflăm că «neamul Albanejilor se răscoală împotriva împărăției și trece pe partea despotului Mihail» ²⁾. Deosebirea va fi fost doar într'atâta, ca Românii, dată fiind pozițiunea lor geografică mai puțin prielnică între Epir și Romania, simțeau mai mult decât Albanejii nevoie de sprijinul Epiroților, în care vedeau aliați firești față de primejdia ce creștea mereu din partea puterii bizantine. Dar dovada cea mai convingătoare despre aceasta o aflăm în faptul ce-l vom povesti mai la vale.

Înainte de asta însă ținem să deslușim o altă chestiune interesantă, care stă în strânsă legătură cu discuția de mai sus: oare *Vlahii*, de care ne ocupăm aici, formează în mijlocul popoarelor străine o *națiune cu limbă proprie, cu rol politic* sau că numele lor e sinonim cu păstorul nomad și fără patrie, cum înțeleg unii învățați tendențioși și superficiali? ³⁾.

¹⁾ Acropolites, I, p. 91—92.

²⁾ Idem, I, p. 142, 20.

³⁾ Pič, *Ueber die Abstammung der Rumänen*, Lipsca 1880,

Din fericire istoriografia ne sprijină și aici, și nu avem nevoie de o mare îndemânare dialectică pentru a ne convinge. În afară de cele spuse de noi în studiul asupra lui Kekavmenos aducem acum alte mărturii, care pot hotărâ definitiv această chestiune. Gregoras constată într'un loc identitatea credinței religioase la diferitele neamuri ce locuiesc în peninsula balcanică și anume la Greci, la Iliri (Abaneji), la Bulgari, la *Tribali* (Sârbi) precum și la *Tesalioți* (Θεσσαλοί)¹⁾; acești din urmă nu pot fi alții decât Vlahii. Motivul că nu-i numește Vlahi, ci Tesalioți e acelaș ca și la numirea de Tribali a Sârbilor și de Iliri dată Albanëjilor, ceeace e o tendință cărturăreasă aproape comună istoricilor Bizantini.

În altă parte același autor ne vorbește despre o datină militară²⁾ păstrată la *neamurile*

---

p. 67, ne spune fără respect istoric, că Vlahii din Vlahia Mare, nu numai că nu erau o națiune politică, ci și că *•du-ceau un traiu semi-sălbatic de tâlhari•* (ein halbwildes Räuberleben). Din potrivă, Fallmerayer (și cât covârșește acesta prin talent și cunoștința izvoarelor!) găsește (op. cit. p. 243), că acești Vlahi au avut și vremea lor de strălucire și de mărire politică (ihre Periode des Glanzes und der politischen Grösse) însemnată în istoria Bizantinilor.

1) Gregoras, I, p. 116, 5.

2) Datina e că pradă averile, dar nu robesc și nu ucid oameni decât numai cât ține războiul.

(ἔθνη) din Macedonia învecinate cu Romeii, adică tot cele de mai sus, între care pune și pe Θεσσαλοί, un neam care nu poate fi altul de cât iarăși acel a Vlahilor ¹⁾).

Numai acestei deosebiri naționale față de Greci se datorește cruzimea neomenească, cu care după vreo câteva zecimi de ani mai în urmă, când Vlahia Mare era stăpânită de Ioan Anghel, împăratul Mihail Paleologul a dat poruncă barbarilor Cumani de sub conducerea unui Nogai «să intre în Tesalia, ca să secere toată floarea tinerimii tesaliote în vârsta de a purta armele» ²⁾. Că acești Vlahi ortodocși nu se deosebeau numai după neam de Greci (ca bunăoară astăzi numeroșii Vlahi păstori din Grecia propriu zisă, cari și-au pierdut de mult limba românească ³⁾), ci chiar și prin borbire, o știe și o mărturisește și marele

1) Gregoras, II, p. 247, 8: Τὰ ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαίους ὁμοροῦντα ἔθνη, Ἰλλυριοὶ τε δηλαδὴ καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἀκαρνανεὺς καὶ Θεσσαλοὶ. În altă parte el îi numește pe Tesalioți și Πελασγοί

2) Idem, I, p. 14S, 20 și urm.

3) Atica și Beoția sunt pline de *conacurile* lor (cătune) de iarnă; vara ei petrec în munții Etoției, alții pe Elicon și pe Parnas. În primăvara anului 1903 i-am vizitat eu însumi și am constatat identitatea lor cu Românii dela Pind. Ei n'au pierdut, decât numai limba; încolo se păstrează *intacți* în mijlocul populației grecești și albaneze din Grecia.

istoric și geograf mohamedan, Sultanul Abulfeda Eiubidul (1273—1333), care nu numai cunoaște pe acești Vlahi, ci și observă că au o limbă proprie, diferită de aceea a popoarelor ce-i înconjoară ¹⁾).

Pozițiunea de sine stătătoare a Românilor dela Pind fie ca vasali, fie ca aliați în răstimpul domniei celor trei despoți ai Epirului pomeniți mai sus, se învederează în chip hotărât și fără putință de contrazicere cu prilejul unei întâmplări pe care o găsim pe larg istorisită de Pachymeres. E vorba de războiul din 1259 provocat de neastâmpăratul Mihail al II-lea, al cărui vis eră restaurarea imperiului sub sceptrul său. Știind că acum tronul din Nicea eră ocupat de Ioan Lascar, un copil de vreo nouă ani, a strâns puteri mari din toate părțile și a năvălit în Macedonia bizantină. Pe lângă cei 3.000 de cavaleri trimiși de ginerile său Manfred, rege al Siciliei, și toată oștirea lui Gulielm Villhardouin, prințul din Morea, el aveà în ajutorul său și trupe românești. *«Aveà cu dânsul, zice Pachymeres, și pe fiul său natural Ioan cu oștire proprie, cu care acesta îi dădeà cel mai mare ajutor, căci*

¹⁾ Vezi Hopf, op. cit., vol. VI, p. 431.

acest Ioan luând de soție pe fata lui Tarona, avea în stăpânire un popor foarte ales, și era în stare chiar singur să cârmuească oștiri și să facă cuceriri, de oarece el ducea cu sine pe așa numiții Megalovlahiți, chemați în vechime Elini, cari au fost sub porunca lui Ahile¹⁾. Ciocnirea ce urmează pe câmpia

1) Pachymeres, I, p. 83, 6 și urm.: εἶχε δὲ καὶ τὸν ἐκ νοθείας υἱὸν Ἰωάννην μετὰ τοῦ οἰκείου λαοῦ, τὰ μέγιστα συναϊρόμενον ἕκείνος καὶ γὰρ ἤδη καθ' αὐτὸν τῇ τοῦ Ταρωνᾶ θυγατρὶ συνών, λαὸν εἰσ-αίρετον ἔχων, δυνατὸς ἦν καὶ μόνος στρατηγεῖν καὶ προσκτᾶσθαι, τοὺς γὰρ τὸ παλαιὸν Ἑλληνας, οὓς Ἀχιλλεὺς ἤγε, Μεγαλοβλαχίτας καλῶν ἐπεφέρετο.

În textul paleobulgar al cronicii troiane din vremea țarului Simeon († 928) cetim, că «poporul lui Ahile odinioară se numea Mirmidoni, iar acum Bulgari», Jireček, Gesch. der Bulgaren, p. 70. Este aceeași confuzie între ce e nou și vechiu ca și în pasajul lui Pachymeres, confuzie rezultată din acelaș spirit arhaistic amintit mai sus, care a domnit deapănura în literatura bizantină (întrăurirea-i aici a trecut și la Bulgari). După cronică paleobulgară reese că până prin veacul al X-lea Ftiotida — aceasta trebuie să înțelegem prin țara locuită de poporul lui Ahile — era populată de Bulgari (v. p. 92, nota 1); ei, după cum dovedesc rândurile lui Pachymeres, sunt mai târziu înlocuiți de Români, de Megalovlahiți, o nouă mărturie cu greutate că aceștia nu sunt «indigeni» la nordul Greciei. Pouqueville, Voyage, op. cit., vol. II, p. 328, precizează chiar locuințele Megalovlahiților, de care vorbește Pachymeres: «Les Mégalovlachites habitent de nos jours les hautes montagnes du Pinde, que Nicetas appelle les Météores de la Thessalie, tels que ceux des cantons Malacassi et d'Aspropotamos.»

Pelagoniei (Bitolia) între Mihail cu aliații și armatele bizantine conduse de Alexios Strategopulos și Ioan Raul, nu ne interesează deocamdată; ceea ce pentru noi e de cea mai mare însemnătate, e rolul ce joacă în această expediție Românii Tesalioti, Megalovlahiții, precum și tot ce ni se spune despre dânșii. E întâia dată când o lumină mai bogată despică vălul întunericului și ne arată, mai întâi, ca Românii nu sunt o cantitate de nesocotit, nici un contingent numeric mistuit în masa elementelor străine ce alcătuiau marea oștire a lui Mihail, ci formează «o oștire proprie», pe care despotul Epirului răzîmă nădejdi mari de izbândă; că nu numai acest corp de ajutorare al Românilor covârșea în tărie restul aliaților și al contingentelor naționale, ci ca însuși poporul român avea o mare valoare militară, căci cu el domnul său putea face «cuceriri.» Mărturisiri mai prețioase cu privire la starea politică și importanța militară a românimii tesaliote nici că se poate. Pasajul citat ne spune mai mult încă. El ne ajută să răspundem la chestiunea ce ne-am pus în fruntea acestui studiu. În capul oștirii românești găsim pe Ioan — pe Ioan Duca sau Anghel po-

menit de noi mai sus,—care, precum ne spune istoricul nostru, e fiul nelegitim a lui Mihail.

În ce calitate are el dreptul a conduce pe Megalovlahiți în războiu? Fără îndoială ca domn al acestora. Dar cum a ajuns Ioan să fie domnul Românilor? E o întrebare, pe care autorul a prevăzut că are să fie pusă de cetera, și deaceia el se grăbește să-i dea și răspunsul cuvenit. Ioan a devenit domnul Vlahilor «luând de soție pe fata lui Taronă», a cărei frumusețe dă naștere la un interesant epizod povestit cu mult duh de Pachymeres¹⁾. Din aceasta înțelegem, că Taron sau Tarona fusese până atunci domnul Vlahilor și că țara și poporul acestora, peste care el eră stăpân absolut, le-a dat împreună cu fata sa ca zestre viteazului și îndemnaticului Ioan, sub care întreaga Vlahia Mare capătă deplina și desăvârșita neatârnare și 'și începe perioada de mărire a vieții ei politice. Că această înțelegere a spuselor lui Pachymeres nu este arbitrară și nici făcută din vre'o socoteală străină adevărului istoric, o arată chipul cum ele au fost tălmăcite și de alții. Finlay vede în Taron

¹⁾ Ibid., p. 84.

«căpetenia ereditară a Vlahilor din Tesalia»¹⁾. Chiar istoricii greci moderni nu interpretează altfel pasajul²⁾. Acest Taron e cel dintâi domn al Românilor citat de scriitorii bizantini; sub el vedem întâia dată unite puterile acestor Români. Dreptul de moștenire asupra Vlahiei Mari trebuie să fie o achiziție mai veche a Taronilor³⁾. Că aceștia erau o familie localnică domnească, se constată și dintr'un alt document contemporan⁴⁾. E foarte cu putință ca domnul anonim, pe care îl amintește Acominatos cu titlul de *τοπάρχης* al Vlahiei Mari după 1204 să fie un membru al acestei dinastii al Taronilor, poate însuși tatăl sau bunicul lui Taron cel pomenit de Pachymeres. Familia aceasta se ivește și mai târziu (în 1289) amin-

1) Finlay, op. cit., IV, p. 128 (hereditary chieftain of the Vallachians of Thessaly).

2) Vezi *Δελτίον* al societății etnografice din Atena, vol. IV, fasc. 13, p. 107 (*Τάρωνος τοῦ αὐθεντεῦντος τῶν Μεγαοβλαχιτῶν*) Romanos, op. cit., p. 62; cf. și Hopf, op. cit., p. 281.

3) Derivația numelui Taron nu e necunoscută. Un *Taron* se pomeniște ca celnic în Avdela (Pind) پہا mijlocul veacului trecut. În cazul acesta forma Taron e o grecizare a numelui românesc Taru prin influența numelui princiar armenesc Taron, cu care Tarona megalovlahitul nu poate avea nici o legătură.

4) Manuscris în München, citat mai sus (unde ni se vorbește despre un Taron *ἄρχων ἐγκλιόριος*).

tită într'un hrisov bizantin, prin care Andronic al II-a confirmă posesiunile unei mănăstiri de lângă Fanari, un oraş dela poalele Pindului; în acest hrisov e vorba despre «pământul Taronaiilor¹⁾».

Când a avut loc încuscrirea între familia Taron şi despotul Epirului nu ştim precis; la 1259 vedem numai, că ea erà un fapt împlinit, ceea ce înseamnă că încă pe timpul domniei lui Mihail al II-lea, Ioan devenise domnul Vlahiei Mari şi o stăpâneşte ca ţară deosebită, o nouă dovadă convingătoare despre neâncetata susţinere a Vlahiei ca alcătuire politică — cu hotare mai largi sau mai restrânse după împrejurări — în tot răstimpul stăpânirii celor trei despoţi ai Epirului. Că aceasta erà cu putinţă, o pricepe mai cu înlesnire cunoscătorul de aproape a Tesaliei, o ţară care prin aşezarea-i topografică îmbie locuitorilor toate îndemânările de apărare şi bizuire în puterile proprii²⁾.

¹⁾ Fr. Miklosich et I. Müller, *Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis*, vol. II, Viena 1887, p. 255.

²⁾ Gregoras ne spune (în cartea VII, cap. 7) despre Tesalia: «Strâmtorile munţilor, cu care firea din multe lături a întărit această ţară dă siguranţă şi îndrăzneală locuitorilor ei, iar cetăţile ei zidite pe înălţimi, zădărnicesc impresurarea».

La moartea lui Mihail al II-lea în 1271, fiul său Ioan, deși nelegitim, primește ca moștenire dela tatăl său o bună parte din despotat, al cărui moștenitor de drept rămâne Nichifor (1271—1296). La țara sa proprie Ioan adaogă acum însemnate ținuturi dela sudul Tesaliei— Ftiotida, Dorida și partea apusană a Locridei — întinzându-și astfel stăpânirea dela Olimp și Pind până la înălțimile Parnasului; întreagă această țară, care cuprindeă aproape toată jumătatea răsăriteană a continentului vechiu grecesc, capătă acum numirea de Vlahia Mare¹⁾. Stăpânirea *Anghelilor* asupra Mega-

Pouqueville, op. cit. mai sus, vol. III, p. 315, observă acelaș lucru: «En voyant le pays, on conçoit comment chacune de ces contrées, par la nature de sa position, dut former une multitude d'autoñomies». Să ne amintim că în vechime *Dolopia*, ținutul sălbatic dela poalele sudice ale Pindului, a format multă vreme un stat de sine stătător. Ramon Muntaner, cronicarul marei companii catalane, care a trecut în 1310 prin Tesalia, ne vorbește de neînvinsele greutateți ce a întâmpinat el și tovarășii săi—aventurierii Catalani, cari au stârnit groază pe atunci în imperiul bizantin—până să străbată munții Tesaliei; «la Blaquie, zice el, est le plus redoutable pays du monde»; v. în *Collection des chroniques nationales françaises*, V—VI. *Chronique* de R. Muntaner trad. par I. A. Buchon, Paris 1827, vol. II, p. 250, cap. CCXI.

¹⁾ Vezi *Δελτιον*, I, c. p. 107 și urm.; Krause, op. cit. sub numele Hopf, vol. IV, p. 333; Grégoras, I, p. 109 și urm. — Grégoras, neîndestulător informat, nu are știre de faptul im-

lovlahiților, legitimată prin legătura de sânge cu Taronii, formează o epocă nouă, cea mai glorioasă a Românilor din Pind, care, cu totul liberi și neatârnați, luptă cu izbândă vre-o jumătate de veac cu Epiroții și Bizantinii.

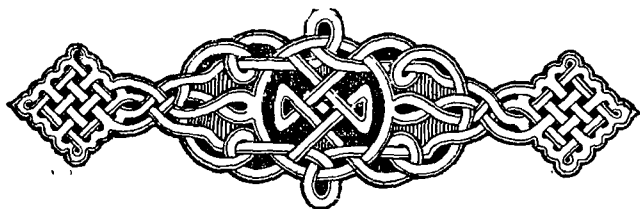
De acum avem date istorice multe și sigure și nu mai orbecăm în întuneric ca în epoca tratată în rândurile de mai sus; această parte a istoriei însă nu face obiectul studiului de față. Dorința noastră a fost să limpezim câteva puncte din perioada, care pregătește și explică epoca de mărire a Românilor tesalioți, și să stabilim unele adevăruri nescoose încă la iveală sau răstălmăcite de istorici — și poate că truda noastră n'a fost zadarnică.

părtașit de Pachymeres, că Ioan domnea peste Megalovlahiți cu mult înainte de moartea lui Mihail al II-lea; deaceea își închipue că Ioan nu devine domnul «Tesalioților» decât dela moartea tatălui său și în dreptul său de moștenitor al acestuia. Dar anterioritatea domniei lui Ioan asupra Vlahilor ca consecință a căsătoriei lui cu fiica arhontului Taronia n'a pus-o nimeni la îndoială; seriozitatea izvorului dela care vine știrea e destulă cheazășie de temeinicia ei. Părerea lui Hopf, op. cit., p. 281, că Ioan ar fi moștenit acum partea de apus a Tesaliei, pe care «poate» ar fi cărmuit-o înainte un unchiu al său Constantin, e numai o presupunere fără razim real, urmare fatală a greșitei interpretări ce a dat el pasajului lui Acominatos, cum am văzut altădată.

ROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ

ROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ

Românismul balcanic, izvorât din romanizarea popoarelor traco-ilirice, în cuprinsul vast dela Marea Adriatică până la Marea Neagră și dela Carpați până la Nordul Macedoniei și Traciei, după ce peste o jumătate de mileniu prefăcu țările Dunării răsăritene într'o a doua Italie, se mistui din zarea istoriei în mijlocul puhoiului de popoare slave, care, curgând despre meazănoapte, a potopit în sec. al V-lea și al VI-lea aproape toată peninsula balcanică și i-a schimbat fața pentru totdeauna.

Rupt astfel de imperiul roman din Răsărit și Apus de valurile barbare și apoi de cea din urmă hoardă de păgâni, de Bulgarii turanici (679), el trăește de acum câteva veacuri o viață unitară proprie, sub o puter-

nică înrâurire slavă, care-i dă fizionomia deosebită, cu care apare mai târziu ca popor *român* sau *vlah*, după cum s'a recomandat istoriei prin Slavi (Vlah, dela germ. Walh, înseamnă la Slavi întâi Roman, apoi Român). Deși limba lui a rămas în alcătuirea-i năuntrică tot romană, ea însă, suferind o mulțime de schimbări fonetice și însușindu-și o parte însemnată din tezaurul limbei slave, a căpătat o înfățișare nouă, plină de originalitate și tărie înlăuntrul limbilor romanice. Ființa internă și externă a neamului românesc eră deplin încheată, când — înainte de veacul al X-lea — împrejurări, nedeslușite încă bine de istorie, au despicat masele lui centrale în trei grupări mari deschilinite, și le-au făcut a-și căuta pe plaiurile cele mai înalte și tari adăpost și mântuire. Pe lângă cei din văile și podișurile Carpaților, găsim, din sec. al X-lea încoace, o populație deasă de Români în munții Balcani și în Pind. În afară de aceștia mai erau și alte grupări mai mici sau mai mari și am putea zice, mai că nu erau munți și locuri de pășuni pentru vite în peninsula balcanică, unde să nu fi fost cătune de-ale Românilor; acei însă, cari au jucat un rol istoric și se

impun astăzi studiului nostru, nu sunt decât cei ce făceau parte din cele trei mari grupări amintite. Cei dintâi, din punctul de vedere cronologic hotărâtor în schița istorică ce dăm aici, sunt așa numiții *Români din Pind* (Macedoromânii sau, cum își zic ei înșiși, *Românii*, *Aromânii* sau *Armânii* prin adaosul unui *a* inițial, caracteristic în graiul lor).

Le zicem «din Pind», căci muntele acesta, care a fost vestit ca locaș al muzelor în vechime (el pornește din inima Greciei, desparte Tesalia de Epir și taie adânc teritoriul Macedoniei), a fost și este cel mai statornic locuit de acești Români. Locuințele lor însă în evul mediu, după mărturii sigure istorice, se întindeau mai peste toată Grecia de nord și ocupau o bună parte din Epir și din Macedonia. Dar mai concentrați erau în Tesalia și în Epir — de unde cea dintâi își capătă numele de *Vlahia Mare* precum Etolia, de *Vlahia Mică*, iar partea Epirului *Vlahia-de-sus*.

Gruparea a doua a Românilor balcanici o găsim așezată peste tot cuprinsul muntelui Hemos (Balcani), zidul de despărțire al Bulgariei de Tracia; ramurile ei ajungeau până în Serbia și nordul Albaniei și veneau,

de bună seamă, în atingere cu populația românească din stânga Dunării, cari la început nu puteau să ocupe decât o parte anumită din Banat și Oltenia și din munții învecinați. Țara Românilor din Hemos se numea *Vlahia* (albă?)

Că Românii din Pind și din Hemos nu erau localnici, ci veniți despre nord — după toate probabilitățile din Serbia și din Bulgaria apuseană de astăzi, — nu poate fi nici o îndoială ; despre aceasta ne încredințează nu numai istoria, ci și mai ales documentele vii ale limbii noastre, a cărei unitate—adecă coincidență aproape a tuturor fenomenelor lingvistice observate de toate dialectele românești — presupune cu necesitate unitatea teritorială a românismului primitiv. Limba românească poartă prea multe urme și amintiri balcanice, ca să ne închipuim că s'a format numai și numai pe teritoriul Daciei și că a stat acolo izolată în o mare parte a veacului de mijloc ; știința filologică, ale cărei rezultate sunt astăzi tot așa de întemeiate cași ale oricărei științe pozitive, nu ne mai îngăduie să tragem o altă încheiere. Nevoia de-a desluși o mulțime de fenomene din graiul

nostru național ne silește să restabilim pentru tot veacul de mijloc podul lui Traian spre a lega cele două părți alcătuitoare ale românimii. Legături neîntrerupte, legături intime au fost negreșit dela început, între marile grupuri de Români și au urmat, oricât de slăbite, până în cele din urmă timpuri ale veacului de mijloc; ele și numai ele ne dau deslegarea identității lor etnice recunoscute aproape unanim din cele mai îndepărtate timpuri până astăzi. Aceste legături nu erau greu de păstrat, căci o mare parte din Români erau îndemnați; prin însăș îndeletnicirea lor de frunte, păstoritul în cel mai larg înțeles al cuvântului, să cutreere peninsula balcanică dealungul și dealatul, să se apropie și chiar să se amestece între dânșii. Că erau oarecari deosebiri între aceste grupări mari de Români ne arată cele două dialecte mai însemnate românești, dialectul macedo-român și cel daco-român. Graiul mijlocitor între aceste amândouă dialecte a fost cel vorbit odinioară de Românii din Hemos și în genere în nordul peninsulei balcanice; acesta nu pare a se fi deosebit de cel daco-român decât prin elementele împrumutate în decursul vremii dela

românismul din Pind. Reprezentantul lui e astăzi așa numitul dialect *meglenoromân*, adevărat a Românilor din Meglenia, un ținut din apusul Rodopei, în Macedonia.

ROMÂNII DIN PIND

Cea dintâi amintire a Românilor din Pind datează dela sfârșitul veacului al X-lea. Vasile «Ucigătorul de Bulgari» (776—1025), patru ani după urcarea sa pe tronul din Bizanț, «dăruiește domnia peste Vlahii din Elada (Tesalia cu ținuturile din sudul ei) lui Niculiță», guvernatorul — probabil român — al acestei provincii. Știrea aceasta împărtășită de un scriitor anonim bizantin, ne luminează întru câtva asupra stării politice, în care se găseau acești Români în cele dintâi veacuri dela așezarea lor în aceste părți. Ei nu erau confundați cu supușii Greci și Slavi, cari alcătuiau restul populației din Elada, ci se bucurau de o cârmuire proprie, de-o autonomie analoagă cu cea a întâei alcătuiți a Românilor din Carpați. Această stare deosebită nu putea s'o aibă decât mulțumită pozițiunii lor geografice, ca ocupând munții și îndeosebi masivul Pindului. Procesul ce vedem în viața

celorlalte grupări de Români se întâmplă și aici. Cu vremea înmulțindu-se, ei se coboară și se lătesc pe șesurile dela poalele munților ce i-au adăpostit în timpuri grele și, încetul cu încetul, ocupă și stăpânesc câmpiile Tesaliei; singur faptul acesta explică de ce această țară, din veacul al X-lea încoace, își schimbă numele clasic cu cel de «Vlahie», de «Românie», întâia Țară a Românilor cunoscută de istorie. Intinderea lor, impusă de repede lor sporire, eră înlesnită acum și de golul ce lăsaseră, parte prin emigrare, parte prin peirea lor în luptele cu Bizantinii, numeroșii Bulgaroslavi, cari cu câteva veacuri înainte cutropiseră aceste locuri și le dăduseră — dupăcum și toponimia arată — un caracter aproape cu totul slav. O mărturie nemijlocită despre lățirea Românilor pe câmpiile Tesaliei o găsim în scriitorul bizantin Kekavmenos (din jumătatea a II-a a sec. al XI-lea). El, pe lângă prețioasele informații ce ne dă despre Români balcanici, ne descrie și cel dintâi fapt mai însemnat, prin care Români se întrodúc în istorie: revoluția lor în potruva Bizantinilor în 1066 sub Constantin Duca (1059—1067). Acest împărat, foarte bun fi-

nanciar, dar prea puțin priceput în politică, a supus popoarele sale la grele încercări despoindu-le în interesul vistieriei împărătești. Fruntașii (*celnicii* cu atribuții analoage cu cele ale cnejilor sau voevozilor primitivi ai Daco-Românilor) conducători ai poporului macedo-român, care a fost mai vârtos apăsător de birurile noi, s'au strâns în capitala provinciei, în Larisa, și-au hotărât răscoala generală, în capul căreia ei au izbutit să pue pe Niculiță, guvernatorul local, nepotul celui pomenit mai sus. Mișcarea a luat repede avânt și în curând s'a întins în toată Tesalia. Două din cetățile cele mai tari dela hotarele dintre Vlahia-Mare și Macedonia, anume Servia și Chitros, au căzut în mâinile revoluționarilor. Ei ar fi răsculat întreagă Macedonia și, întovărășindu-se cu Bulgarii, ar fi pus în primejdie împărăția, dar Duca, îngrozit de urmările nethibzuinței sale, a recurs la tactica bizantină: în loc de oștire el a trimis oameni cu icoane și cu tot felul de daruri și făgădueli către conducătorii revoluției ca să anunțe «cu jurămintele infricoșate» căința sa și retragerea tuturor dărilor, cu cari năpăstuiase poporul. Niculiță, reprezentantul ordinii și al legalității, trecând în partea im-

perialilor și câștigând pe cei mai mulți capi ai Românilor (între dâșii au fost *Verivoi* și *Slavota a lui Carmalac*, cei dintâi numiți în istoria românimii), deși cu greu, dar a izbutit în sfârșit să pue capăt unei mișcări, în care Români iși vor fi pus multe nădejdi.

Dela 1066 trece peste un veac fără ca să știm nimic despre Români din Pind. Famosul călător evreu, rabinul Beniamin din Tudela, care călătorește după această vreme pe la hotarele dintre Grecia propriu zisă și «Vlahia», ne vorbește despre *neatârnairea* deplină a Vlahilor munteni, ca și despre desele lor ciocniri sângeroase cu Grecii dela câmp, «pe cari îi despoaie și-i omoară, pe când pe Evrei îi cruța». Cine cunoaște înverșunatele uri naționale ce au frământat pururea peninsula balcanică și mai ales neomenoasa cărmuire a celor din urmă veacuri de stăpânire bizantină, nu se va mira de înăsprirea moravurilor la Români ca și la celelalte neamuri supuse Bizanțului. Revoluția Românilor din Emos ce izbucnește peste puțin (1185) ne învederează de minune ceia ce simțeau ei față de elementul domnitor al împărăției.

Care e rolul Românilor din Pind cu prilejul

acestei revoluții? Că cete singuratice dela ei, ca și dela cei din Carpați, vor fi luat parte ajutând pe frații lor din Balcani e cu puțință; o știre pozitivă însă despre aceasta nu avem. Ceea ce știm e, că după căderea Constantinopolului în mâna cruciaților apuseni, Italieni și Francezi (1204), când imperiul e împărțit de prădalnicii domni feudali, Românii din Pind apar neatârnați sub un domn al lor propriu. Din nenorocire nu cunoaștem decât numai faptul general și nu avem nici un amănunt despre noua stare a Românilor. Nu știm nici cum se numește domnul lor amintit de scriitorul contemporan Nichita Acominatos (Hōniatul), nici care erau hotarele «Marei Vlahii»; aflăm numai dela el, că ea cuprindea «partea muștoasă a Tesaliei». Imprejurările, un moment prielnice, se schimbă însă în curând. Marchizul Bonifacio de Montferrat, noul rege al Salonicului, străbate triumfal prin Macedonia și Grecia; partea despre răsărit a Vlahiei Mari se închină armelor lui și e împărțită în formă de feude cavalerilor săi Lombarzi. Deci Românilor nu le rămâne decât partea despre Epir, unde mai erau frați de-ai lor (ținuturile acestora se numeau «Vlahia de sus»).

Aici însă, în această vreme s' a pus temelia unei noi domnii, așa numitului *despotat* al Epirului, sub energicul Michail I Anghel, o odraslă a familiei Anghelilor, sub care a căzut Constantinopolul. Acesta, folosindu-se de turburările de atunci, a unit sub sceptrul său Epirul vechiu cu Albania, Etolia și Acarnania, și sprijinit de-o oștire împestrită de naționalități, a început lupta crâncenă pentru mântuirea țării de «Latini». Nevoia de a-și pastra rostul lor precum și ura și teama, ce poate împreună cu celelalte populații ortodoxe simțeau față de cavalerii îmbrăcați în zale de fier cei de altă credință, au făcut pe Români să incline mai mult spre legitimul revendicator al domniei bizantine din Epir. În orice caz, ei trebuie să fi jucat un rol însemnat în lupta de neatârnavare purtată de Epiroți împotriva Apusenilor. Chiar ca supuși de scurtă vreme — presupunând că au fost astfel — ai năvalnicului *Teodor Anghel*, fratele și moștenitorul lui Mihail I, care mai târziu (1222) ajunsese împărat al Saloncului, Români trebuie să fi avut o pozițiune privilegiată între populația grecească, albaneză și slavă. Cel puțin urmașul lui Teodor,

Mihail II Anghel e silit a recunoaște autonomia Românilor din Epir (1236).

Această stare puțin lămurită de istorie dănuște până la 1259, când aflăm că fiul natural a lui Mihail al II-lea, războinicul și neadormitul Ioan, ia de soție pe frumoasa fată a lui *Tarona*, domnul cu drept de moștenire al «Vlahiei Mari» și primește ca zestre dela acesta, pe semne lipsit de moștenitori, întreagă această țară, pe care, unind-o cu ținuturile moștenite dela tatăl său la sudul Tesaliei, înființează statul neatârnat al Vlahiei Mari. Scaunul Anghelilor tesalioți eră deci în ochii Românilor de doua ori legitim; împăcarea aceasta cu Grecii orășeni eră astfel pecetluită în mod definitiv și cu ea eră hotărât și viitorul lor național, puțin deosebit de acel al românismului dintre Carpați și Tisa. Peste jumătate de veac se susține — în cea mai mare parte cu puteri românești — neatârarea «Vlahiei-Mari» în luptă grea și aproape necurmată cu Epiroții și cu Bizanțul Paleologilor. După moartea celui din urmă domn din familia Anghelilor, Vlahia cade în deplină anarhie, și în urmă, după ce suferă domnia parțială a Al-

banezilor și Catalanilor așezați în Grecia, e încorporată la imperiul bizantin (1333).

Mai târziu (1342—1349) găsim ca «domn — impus de Bizanț — al cetăților și țării Vlahia» pe *Ioan Anghel*, rudă de aproape cu împăratul Ioan Cantacuzino. El pune orânduială în țară și-o curăță de dușmani. Dar acum se înalță cel mai mare țar al Sărbilor, Ștefan Dușan, care, folosindu-se de slăbiciunea și decăderea Bizantinilor, se coboară biruitor până în adâncul Greciei. După moartea lui Ioan Anghel el ocupă Tesalia și-și mai adaogă titlul de «conțel al Vlahiei». Dușan moare în 1355 și împărăția lui cade pradă feudalismului introdus de dânsul. Fratele lui Dușan însă, Simeon Uroș, încoronat ca rege al Vlahiei în Tricala, oraș așezat la poalele Pindului, întemeiază domnia sârbească, care-și prelungește viața până la venirea Turcilor. Ce relații vor fi avut Românii din munții Pindului cu stăpânitorii sârbi, nu știm. Că ei mai târziu aveau libertate de acțiune și că ei singuri hotărau întru câțva soarta lor ne-o dovedesc cele din urmă lupte ale lor cu Turcii, despre care ne vorbește istoricul bizantin Chalcondyles (sec. al XV-lea).

Din aceste lupte ei au eșit cu câștig ; căci ca-

pitulațiunile ce-au încheiat cu noii stăpânitori le-au chezașuit o stare, pe care le-o putea pizmuî cea mai mare parte a *raialelor* turcești. Cu toate aceste o descentralizare a maselor lor a fost cu neputință de împiedecat. Tesalia, «grănarul imperiului», a fost ocupată și bântuită pe rând de aventurierii Catalani, de triburile sălbatice albaneze și în urmă de Turci, cari au și colonizat câmpiile ei roditoare cu «Coniarii» lor, înlăturând astfel o bună parte a elementului românesc. Apoi groaza de păgâni și suferințele ce-au îndurat dela dâșii n'au adus mai puțină pagubă Românilor din Tesalia, Epir și Macedonia. Emigrările lor din Turcia mai că n'au conținut niciodată; urmele lor le găsim, nu mult după venirea Turcilor, răzlățite până în Croația și Slavonia.

Mai ales veacul al XVIII-lea a fost pentru dâșii fatal. O mulțime de centre mari românești — în fruntea lor vestita *Moscopole* — au fost prădate și prefăcute în cenușe în urma revoluțiilor interne ce sfâșiau pe atunci imperiul Sultanilor. Domnia lui *Ali-Pașa* (1741-1822), faimosul tiran din Ianina, înseamnă deosemena o dată din cele mai triste în istoria românimii din Pind. Sub dânsul așfintesc cele

din urmă zile de autonomie, de care s'au bucurat locuitorii munteni din evul mediu aproape fără întrerupere. Veacul al XIX-lea nu le aduse binele aşteptat. Emigrările prilejuite de nenorocita stare economică, în care se aflau provinciile otomane din Europa, se țineau lanț și au culminat cu alipirea Tesaliei la Grecia, (1881), fapt de două ori de plâns, căci pe de o parte munții Tesaliei sunt în bună parte locuiți de Români, iar șesurile ei au fost întotdeauna iernatecul sutelor de turme românești.

Cu toate aceste, Macedo-românii au avut și momentele lor de fericire și glorie. Prin rolul lor important ce au jucat în comerț și industrie, în cultura și civilizația țărilor locuite de dânsii, ei și-au asigurat pagini de cinste în trecutul peninsulei balcanice. Servicii nemăsurate au adus mai ales elenismului și — prin coloniile lor înfloritoare din Austro-Ungaria, românismului de dincolo de munți; e destul să amintim numai pe un *Șaguna* și pe un *Gojdu*, a cărui fundațiune culturală e unică în întreg orientul european, ca să înțelegem misiunea înaltă ce au avut de îndeplinit printre frații lor din Ungaria și deci, nemijlocit, din România. Dar cecece au început aici; deștep-

tați în atingere cu învățații neamului românesc, din nefericire n'au putut desăvârși în patria lor. Imprejurări din cele mai vitrege au zădărnicit încercările lor de-a scutura jugul școalei și bisericeii grecești, zidul de despărțire dintre ei și Români de la Dunăre. De vreo câteva zecimi de ani guvernul român, pătruns de însemnătatea politică și culturală a Macedo-românilor, i-a sprijinit și-i sprijine din răspuțeri în lupta lor de emancipare națională dându-le mijloace pentru întreținerea de școli și biserici românești. Dar ceea ce n'a putut să le dea, este o organizare serioasă, care să împace vederile celor din București cu interesele poporului; din această pricină rezultatele practice de până acum n'au răspuns pe deplin jertfelor făcute.

ROMÂNII DIN HEMOS

Kekavmenos ne dă cea dintâi știre despre existența unei populații românești în Tracia, pe care — partea despre nord-vest — el, după geografia vremii, o numește Macedonia. Incepând cu veacul al XI-lea, acești Români cresc repede în număr și putere. Sub Alexie Comnenul (1081—1118) aflăm că ei se înmulțiseră

«ca roiul de albine». Vreo 300 de familii de păstori Vlahi trăiau chiar la Sf. Munte cu turmele lor; ei se coborau de bună seamă din Rodope și din Balcani. Scriitoarea bizantină Ana Comnena, fiica lui Alexie, ne spune că tatăl ei, în luptă fiind cu Peceneghii (1090), dă poruncă generalului său să înroleze pentru armata imperială soldați din rândul Vlahilor din părțile râului Marița. Ca atari îi găsim numiți pe Români încă de pe timpul războiului din 1027, purtat de bizantini împotriva Saracinilor din Sicilia. Mai pe urmă (1166), sub Manuil Comnen, vedem o mare mulțime de Vlahi din părțile Mării Negre luând parte în oștirea bizantină, care a atacat pe Unguri prin țara românească. Elementul românesc din Balcani pare a fi luat un mare avânt sub acest împărat. Imprejurările politice îi erau din cele mai prielnice; Beniamin din Tudela, contemporanul lui Manuil, trecând prin Constantinopol constată «dragostea deosebită» ce avea acest mare Comnen pentru Români. Aceștia, ca buni soldați, se bucurau negreșit de privilegii și drepturi deopotrivă cu poporul domnitor; dar se pare că aceasta n'a ținut decât numai până la stingerea dinastiei Comnenilor. Moș-

tenitorul lor pe tronul constantinopolitan, nevrednicul *Isac Anghel* (1182—1195), are o ținută dușmănoasă față de Români; el nu restrânge numai drepturile lor, ci și cu tot dinadinsul îi apasă și-i prigonește. Cu prilejul căsătoriei sale cu Margareta, fiica regelui ungar Bela al III-lea, acest bizantin încoronat, lacom și mic de suflet, despoae pe supușii săi pentruca, cu banii storși dela ei, să dea strălucirea și pompa cuvenită acestui eveniment fericit. Dările îngreună mai cu seamă populația românească din Balcani; oamenii cârmuirii au fost fără cruțare față de ea. Răpirea turmelor și relele ce-au făcut au produs o adâncă nemulțumire între Români. Doi frați, *Petru și Asan*, cari făceau parte din căpeteniile lor, oameni ambițioși, energici și plini de iscusință, folosindu-se de fierberea obștii, s'au pus în fruntea nemulțumiților și-au semănat în popor gândul răsvrătirii. Dar înainte de a-l mânà la o răscoală fățișă, ei au vrut să-și motiveze pasul cutezător printr'un act diplomatic. Se 'nfățișează dar la împăratul Isac și cer să le dea înapoi drepturile, de care se bucurau înainte sub Comneni; dar împăratul le-a respins cererea, ba chiar unchiul

Împăratului i-a alungat cu ocară. Scump au plătit bizantini refuzul acesta. În curând (1186) întreg muntele Hemos era în flăcări. Cu tot ajutorul ce vor fi avut Românii din partea istoviților vecini Bulgari, oștirea imperială a reușit dintâiu să împrăștie cetele răsculaților.

Petru și Asan, văzându-se slabi față de împărăție, trecură Dunărea și găsiră un puternic tovarăș de arme în Cumanii, cari pe atunci stăpâneau țările românești de astăzi. Ajutați de mulțimea acestor barbari, ei cuceresc Bulgaria și-i întemeiază neatârnamea; Târnova, orașul dela poalele despre meazănoapte ale Balcanului, devine capitala noului «imperiu». Petru și Asan împart domnia între dânșii. Îmbărbătați de izbânzile lor și văzând starea anarhică a imperiului bizantin, îndrăzneții frați cauta să-și întindă puterea armelor tot mai departe spre Tracia și Macedonia. Suiparea domniei grecești și înlocuirea ei prin forțele lor tinere era ținta lor. Nenumărate au fost năvălirile făcute de dânșii în țările din sudul Balcanului. Ele au fost continuate cu o și mai mare furie de către *Ioanițiu*, fratele mai mic a lui Asan și Petru și moștenitorul lor pe tronul târnovit (1197—1207). Oștirile

lui, deapururi sprijinite de un roiu de cete cu
mane, prefac în pustiu și «bună de locuit nu
mai de fiare» una din cele mai înfloritoare și
bogate provincii bizantine, Tracia locuită în
cea mai mare parte de Greci. Moștenind toată
ura de rasă împotriva dușmanilor seculari, el
n'avea ca lozincă decât stârpirea lor de pe
pământ. El voià să fie numit «ucigătorul de
Greci», precum Vasile al II-lea cu vreo două
veacuri înainte fusese numit «ucigătorul de
Bulgari». E cu puțință ca nepilduita-i cruzime,
de care ne vorbește scriitorul contemporan
Nichita Acominatos, să fie exagerare firească
față de un vrăjmaș neîmpăcat, dar oricum,
spusele lui trebuie să aibă și un temei de
adevăr. Că Ioanițiu nu erà numai și numai băr-
batul sângiurilor, ne dovedesc tratativele sale
diplomatice cu papa Inocențiu al III-lea; co-
respondența-i păstrată până azi arată price-
perea și istețimea unui adevărat bărbat politic.
Ioanițiu erà de fapt, precum erà și recunoscut
de contemporani, *împărat al Bulgarilor și
Românilor*, dar titlul său nu erà consfințit,
ca de obicei, de biserică printr'un act oficial.
Patriarhului grec nu puteà să se adreseze, căci
el erà în luptă cu Grecii. S'a adresat prin ur-

mare către Papa. Rezultatul tratativelor a fost că în 1204 el fu încoronat de către un nunțiu papal ca împărat al Bulgariei și Vlahiei. Un împărat însă, după concepția de atunci, nu putea exista fără ca să aibă alături de el un patriarhat, și deocamdată Vasile, capul bisericii bulgaro-române din Târnova, capătă rangul de Primat. Astfel se înlătură din calea năzuințelor sale toate piedecile ce i-au pus «Latinii» din Constantinopol, ca și regele Ungariei. Una din chestiile cele mai discutate cu privire la dinastia Asanizilor a fost și naționalitatea lor. Fost-au ei Români sau Slavi? Că au fost Români, nu mai încapă îndoială, căci documentele și mărturiile vremii întăresc îndeobște obârșia lor română. Singura contradicere se vede numai în titlul purtat de dânsii. Pe câtă vreme corespondența cu Papa și scriitorii contemporani ni-l arată pe Ioanișiu ca «împărat al Bulgarilor și Românilor», în documentele slave el ne apare ca «împărat al Bulgarilor și Grecilor». S'a lepădat el oare de neamul său și voi să treacă numai de Bulgar? După noi, titulatura cea dintâi reprezintă starea reală a lucrurilor, așa cum era constatată de toți acei cari cunoșteau mai de aproape pe supușii Asa-

neștilor. Dar, dupăcum faptele învederează, aceștia pretindeau mai mult; ei voiau să fie continuatorii unei stări legale de lucruri care a fost odinioară; să fie «succesorii» împăraților bulgari din cea dintâi domnie bulgărească; ei știau că numai așa își vor putea legitimă și asigura stăpânirea lor asupra slavilor balcanici, fără cari nu-și puteau vedea întrupat idealul lor politic. În acest scop ei au adoptat deadreptul din cărți titulatura foștilor țari, neștiind seamă de actualitate. Că prin aceasta jertfeau pe connaționali lor, pentru ei eră lucru de importanță secundară în lupta lor grea, în care ambiția personală și calculul politic erau totul. De aceea și vedem că nu mult după întemeierea imperiului, clădirea înălțată de mintea și brațele românești capătă firma tradiției, căci așa e voința întemeietorilor. În chipul acesta, partea întâi a titulaturii este realizată, rămâne acum ca Asanizii să îndreptățească și domnia lor asupra Grecilor bizantini. Ca și țarul Simeon odinioara, Ioanițiu luptă acum din răspuțeri pentru a-și întemeia monarhia în peninsula balcanică. Încercările lui însă s'au lovit de un zid puternic, de piepturile ferecate ale cruciaților francezi,

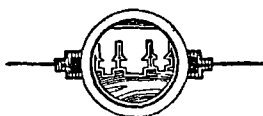
noii stăpânitori ai Bizanțului. Deși curând după cucerirea acestuia floarea cetelor «latine» împreună cu împăratul lor Balduin de Flandra e secerată în bătălia de lângă Adrianopol, împotrivirea Apusenilor spulberă totuș visul neobositului țar. Când mai pe urmă tronul din Târnova fu ocupat de cel mai vrednic și înțelept dintre Asanizi, de Ioan Asan, împrejurările sunt și mai puțin prielnice pentru izbândirea gândului ce a frământat pe Asanizi. Două puteri nouă și pline de viață i se pun de-a curmezișul planurilor sale : una în Europa, domnia Epiroților, și alta în Asia, împărăția bizantină din Nicea, care mereu crește și se înfiripează în paguba Latinilor din Constantinopol. În ciocnire cu aceste puteri nouă, Ioan Asan, ce e drept, biruitor, și-a întins domnia peste cea mai mare parte a peninsulei balcanice, dar a murit fără să-și vază visul cu ochii : Constantinopolul cade iarăși (1261) în mâna Bizantinilor, în a căror stăpânire rămâne de acum până ce Mohamed al II-lea pune capăt agoniei lui în 1453. Pentru marea luptă de întâetate în peninsula balcanică rolul celor ce succed Asanizilor e tot mai șters ; Bulgarii nu sunt vrednici să poarte pe ume-

rii lor moștenirea neașteptată ce le hărăzise soarta ; ei nu-și prelungesc stăpânirea decât numai mulțumită slăbiciunii generale a puterilor balcanice — dovadă sigură, că nu tăria și energia poporului bulgar a creat imperiul lui Petru și Asan, ci vrednicia și inteligența dinastiei lor. Eră numai și numai o operă românească, opera reprezentanților unui popor nou, care venea, cu o vârtute primitivă, aproape elementară, să-și afirme dreptul de existență în mijlocul unor popoare istovite de bătrânețe sau în zbuciumul luptelor de mai nainte. Asanizii, preocupați numai să-și legitimeze titlul lor de țari și orbiți de tradiție, n'au înțeles că neglijând sau înlăturând românimea din statul lor își întemeiau tronul pe nisip. E foarte cu putință însă, ca ei să-și fi dat seamă deplin de însemnătatea factorilor ce aveau să-i ajute la întreprinderea lor, dar Românii, în mare parte oameni de munți, ocupați în genere cu păstoritul și cu industria ce decurge din el, nu erau încă deplin pregătiți din punct de vedere cultural pentru a duce la capăt ei prin ei o operă atât de uriașă. Pe lângă aceasta nici numărul, nici poziția lor geografică nu i-ar fi favorizat. Concentrarea lor în Bulgaria, de

s'ar fi conceput și pus la cale de dâșșii, poate le-ar fi dat puțința de a răspunde menirii istorice ce aveau de îndeplinit prin Asanizi. Dar pășunile din Vlahia și Bulgaria abia puteau de acum să îndestuleze turmele Românilor locali — atât de mult se înmulțiseră aceștia. Deci o concentrare a lor în Bulgaria ar fi fost economicește cu neputință, și aceasta cu atât mai mult, că fiind dușmăniți cu Bizantinii, Românii pierduseră mănoasele câmpii ale Traciei, pe care iernau sutele și miile de turme românești. Ei trebuiau deci să-și caute o nouă patrie, țara făgăduinții lor, și aceasta a fost Dacia Traiană, cu ținuturi mai mult deșerte de locuitori, unde eră o parte din frații lor și unde interesele economice, politice și naționale le deschideau un câmp întins de acțiune mai mult sau mai puțin liber acum de piedicele din afară, după năvălirea năpraznică a Tătarilor (1241), cari au curățit această țară de cele din urmă rămășițe de hoarde asiatice. Din acest moment Tracia și Bulgaria, încetul cu încetul, se golește de Românii medievali, din cari mai târziu nu se pomenesc decât numai câteva insule în Tracia orientală și în părțile Rodopei. Emigrarea lor a fost deplină

până la și după venirea Turcilor. Singurele lor urme sunt astăzi Megleno-românii. Istoria lor, începută în Balcani, continuă apoi la poalele Carpaților, unde ei au adus, pe lângă altele, și formele de stat ale țării, în care au trait odinioară.

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
<i>Prefață</i>	5—6
1. Intâia apariție a Românilor în istorie.	7—30
2. Kekavmenos și Români în veacul al XI-lea	33—158
3. Români din Pind între anii 1204—1259	159—201
Anexa :	
4. Români din Peninsula Balcanică	205—230

Prețul : Lei 2.—
